

Міністерство освіти і науки України

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШІНСЬКОГО»

На правах рукопису

ШОСТАК ІРИНА ІВАНІВНА

УДК: 81'373:81'243:81-13

**ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФІНАНСИСТІВ
АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ
ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови)

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник
Харлов Георгій Олександрович
доктор педагогічних наук, професор

Одеса – 2015

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФІНАНСИСТІВ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ	13
1.1. Сутність та структура поняття «англомовна лексична компетенція» відносно спеціалістів фінансово-економічного профілю	14
1.2. Ретроспективний аналіз методів формування іншомовної лексичної компетенції майбутніх різнопрофільних спеціалістів у педагогічній теорії та практиці	28
1.3. Лінгвістична характеристика англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості	43
1.4. Психологічні особливості засвоєння англомовної лексики у процесі читання текстів фінансово-економічної спрямованості	53
Висновки з розділу 1	74
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФІНАНСИСТІВ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ	78
2.1. Лінгводидактичні принципи системності у формуванні в майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції	78
2.2. Лінгводидактична модель формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів	92

2.3. Система вправ з формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів	101
Висновки з розділу 2	123
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АПРОБАЦІЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФІНАНСИСТІВ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ	126
3.1. Організація та етапи експериментального дослідження	126
3.2. Проведення констатувального етапу експеримента	131
3.3. Хід і результати формувального етапу експеримента	157
3.4. Методичні рекомендації з формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів	170
Висновки з розділу 3	181
ВИСНОВКИ	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	190
ДОДАТКИ	218

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ІМ – іноземна мова

ЛО – лексичні одиниці

ЛК – лексична компетенція

АЛК – англomовна лексична компетенція

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах глобалізації процесів у світовій економіці та розширення співпраці України з різними міжнародними організаціями, з одного боку, і змін у системі вищої освіти у світлі Болонського процесу, з іншого, постає питання формування особистості фахівця, здатного успішно й адекватно спілкуватися у різних сферах і ситуаціях професійної комунікації. У зв'язку з цим серед основних вимог таких державних документів, як: закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки», «Проект концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 роки» наголошується на підготовці спеціалістів економічної сфери діяльності, які повинні вільно володіти іноземною мовою як засобом міжнародного спілкування: вести ділові усні та писемні перемовини із зарубіжними партнерами, заповнювати форми фінансових документів, складати фінансові угоди / звіти, обговорювати фінансово-економічні питання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку економіки, а також самовдосконалюватися через опрацювання фахової літератури іноземною мовою. Однак досягнення безперешкодного рівня іншомовної комунікації у процесі професійної діяльності значно ускладнюється через недостатній словниковий запас майбутніх спеціалістів.

Проблема формування іншомовної лексичної компетенції досліджувалась в роботах українських і зарубіжних вчених. Так, структуровано зміст англійської лексики (Н. Гез, М. Ляховицький, Р. Мартинова, С. Ніколаєва, О. Петрашук); досліджено семантизацію лексичного матеріалу, яка ґрунтується на особливостях його сприймання та взаємозв'язку значення з поняттям в умовах безпосереднього та опосередкованого асоціативного зв'язку зі словами рідної мови (В. Артьомов, В. Невська, Н. Сиртланова); визначено дози лексичного матеріалу для їх ефективного засвоєння

студентами за одиницю навчального часу (Г. Харлов, В. Цетлін, С. Шатілов); обґрунтовано правомірність розширення словникового запасу в процесах: читання (І. Берман, М. Вайсбурд, Г. Рогова, В. Плахотник, О. Тарнопольський, David Pearson P., Johnson Dale D., A. Kruse), аудіювання (О. Бігич, О. Домбровський, Н. Єлухіна, W. Elley), говоріння (Н. Гез, Ю. Кудряшов, Ю. Пассов, Л. Скалкін, С. Смоліна, R. Millrood, C. Nuttall) і письма (J. McCall).

Встановлено психологічні особливості засвоєння англомовної лексики, а саме: залежність якості засвоєння іншомовної лексики від способу запам'ятовування: інтуїтивне (В. Артемов, Б. Беляєв, І. Зимня) та усвідомлене (В. Давидов, М. Жинкін, В. Зінченко, С. Рубінштейн); формування узагальнених понять, як евристичного способу багатослівного тлумачення англійської лексики для рецептивного, репродуктивного та продуктивного її використання (Г. Харлов); сприймання, осмислення й запам'ятовування іншомовних лексичних одиниць у домовленнєвій (В. Зінченко, З. Фройд) і мовленнєвій (І. Зимня, О. Леонтьєв, О. Соколов, D. Carrol, G. Dunbar) діяльності.

Вирішено проблему формування іншомовної лексичної компетенції майбутніх різнопрофільних спеціалістів: досліджено лінгводидактичні засади засвоєння термінологічної лексики у галузі правознавства (З. Соломко, А. Посохова), природничих наук (Н. Микитенко), економіки (С. Боднар, Г. Гринюк, Ю. Семенчук), нафтогазової промисловості (Ю. Черевко), металургії (І. Ярема); розглянуто принципи словникової організації фахової лексики (С. Демченко, А. Дрозд, Т. Єрмакова, Е. Мірошніченко, J. Saathoff, N. Schmitt); вивчено питання навчання іншомовної лексики з використанням: інтерактивних (Ю. Семенчук), інтенсивних (В. Александров, О. Тарнопольський), віртуальних (В. Терещук), сугестопедичних (Г. Китайгородська, Г. Лозанов) методів навчання, технології занурення (З. Корнева), когнітивних (В. Борщовецька) і навчальних (І. Потюк)

стратегій, а також навчання лексики англійської мови після німецької (Н. Жовтюк).

Попри увагу методистів до питань формування іншомовної лексичної компетенції, все ж спостерігаються певні суперечності, які полягають у тому, що з одного боку, у світлі ринкового попиту сучасного суспільства необхідні фахівці-фінансисти, які здатні виконувати свою професійну діяльність іноземною мовою, з іншого боку, ця соціально-економічна потреба не може бути забезпечена через недостатнє володіння випускниками економічних вузів професійним іншомовним мовленням, якому характерна наявність загальноекономічної та вузькоспеціалізованої (термінологічної) лексики. Відсутність постійної англійської практики лише посилює названі суперечності. Потреба в їх розв'язанні зумовила вибір теми дисертаційного дослідження: «Формування у майбутніх фінансистів англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів».

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри західних і східних мов та методики їх навчання «Теорія і практика інтегрованого навчання іноземних мов у середніх та вищих навчальних закладах» (державний реєстраційний номер 0109U000201), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Тему дисертації затверджено вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 5 від 30 грудня 2010 р.) й узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології при НАПН України (протокол № 1 від 25 січня 2011 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати методику формування у майбутніх фінансистів англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність поняття «англомовна лексична компетенція» відносно спеціалістів фінансово-економічного профілю; уточнити зміст поняття «англомовний текст фінансово-економічної спрямованості».

2. Проаналізувати методи формування англомовної лексичної компетенції майбутніх різнопрофільних спеціалістів у педагогічній теорії та практиці, виявити їх практичну значущість і резервні можливості.

3. Схарактеризувати лінгвістичні особливості англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості та виявити психологічні механізми засвоєння їх лексичного складу.

4. Обґрунтувати і розробити модель формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів і відповідну систему вправ для її реалізації.

5. Експериментально перевірити ефективність розробленої методики за визначеними критеріями та укласти відповідні методичні рекомендації.

Об'єкт дослідження – процес іншомовної підготовки майбутніх фінансистів.

Предмет дослідження – методика формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні того, що ефективність формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів можна досягти шляхом трьохетапного засвоєння лексичного матеріалу: 1) сприйняття лексико-граматичних одиниць у процесі читання текстів I рівня складності, виокремленні їх та семантизації засобом перекладу і тлумачення іноземною мовою; 2) сприйняття лексико-граматичних одиниць у процесі читання текстів II рівня складності, виокремлення їх і використання в процесі заповнення документів фінансової звітності та складання фінансових документів за

зразками з їх подальшою інтерпретацією за мовними та змістовими ознаками; 3) сприйняття лексико-граматичних одиниць у процесі читання текстів III рівня складності, виокремлення їх та вживання при інтерпретації інформації, представленої в графіках, схемах, таблицях; самостійному складанні фінансово-економічних документів; обговоренні та коментуванні результатів фінансової діяльності підприємств та написанні власних рекомендацій щодо її удосконалення.

Методи дослідження. З метою визначення понятійно-категоріального апарату, здійснення аналізу методів формування англомовної лексичної компетенції, виявлення їх резервних можливостей як основи для розробки власної методики, а також для встановлення лінгвістичних особливостей англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості і виявлення психологічних механізмів засвоєння їх лексичного складу використано метод аналізу, узагальнення і систематизації психолого-педагогічних, лінгвістичних та методичних досліджень, нормативних документів. Для обґрунтування дидактично раціональної методики формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів застосовано метод педагогічного моделювання. Для розробки відповідної системи вправ використано метод систематизації і класифікації мовного і мовленнєвого матеріалу, а також метод логіко-дидактичного зв'язку педагогічних дій. Для перевірки ефективності розробленої методики за встановленими критеріями та рівнями їх оцінювання проведено педагогічний експеримент. Для перевірки достовірності результатів експериментального навчання, їх кількісної та якісної характеристики застосовано методи статистичної обробки інформації.

База дослідження. Експериментальне дослідження проводилося на базі фінансово-економічного та обліково-економічного факультетів Одеського національного економічного університету, Миколаївського національного аграрного університету, Херсонського державного університету. Загальна

кількість учасників експерименту склала 280 студентів, в основному експерименті брали участь 170 студентів.

Наукова новизна одержаних результатів. Уперше науково обґрунтовано і експериментально апробовано методику формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів. Визначено сутність поняття «англомовна лексична компетенція» відносно спеціалістів фінансово-економічного профілю. Виявлено резервні можливості наявних методів формування англомовної лексичної компетенції майбутніх різнопрофільних спеціалістів у процесі їх аналізу. Схарактеризовано лінгвістичні особливості англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості та виявлено психологічні механізми засвоєння їх лексичного складу. Обґрунтовано і розроблено лінгводидактичну модель формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, що обіймає три етапи: лінгво-ознайомлювальний, лінгво-навчальний, лінгво-професійний. Визначено критерії (лінгво-пізнавальний, конструктивно-змістовий і професійно-комунікативний) та показники оцінювання англомовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів; схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції. Уточнено сутність поняття «англомовний текст фінансово-економічної спрямованості». Подальшого розвитку набула методика інтегрованого навчання професійної та іншомовної мовленнєвої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено систему вправ з формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів та методичні рекомендації щодо її реалізації; навчальний посібник «Англійська мова для фінансистів» для студентів 2 курсу; укладено англо-український тлумачний словник іншомовних слів зі спеціальності «Фінанси».

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі викладання таких дисциплін, як «Іноземна мова», «Іноземна мова професійного спрямування», «Ділова іноземна мова», а також при розробці робочих програм і посібників для студентів економічних спеціальностей.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Одеського національного економічного університету (акт впровадження № 01–18/2108 від 29.12.14 р.), Миколаївського національного аграрного університету (акт впровадження № 136/5–14 від 03.12.14 р.), Херсонського державного університету (акт впровадження № 01 – 24/2947 від 20.11.14 р.), Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (акт впровадження № 1633 від 24.12.14 р.), Кіровоградського національного технічного університету (акт впровадження № 11 від 22.05.14 р.), Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів і міжнародної торгівлі (акт впровадження № 218 від 16.06.14 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень, використанням системи методів дослідження, адекватних об'єкту, предмету, меті й завданням, експериментальною перевіркою розробленої методики, якісним і кількісним аналізом експериментальних даних із застосуванням методів математичної статистики.

Апробацію результатів дисертаційного дослідження здійснено на міжнародних: «Сучасні тенденції у педагогічній освіті і науки України і Ізраїлю: шляхи до інтеграції» (Одеса, 2011 р.), «Педагогіка і психологія у контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості» (Москва, Росія, 2013 р.), «Nauka: teoria i praktyka» (Przemyśl, Poland, 2014 р.), «Психологія і педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні» (Львів, 2014 р.), «The generation of scientific ideas» (Geneva, Switzerland, 2014 р.), «Сучасний науковий потенціал – 2015» (Sheffield, England, 2015 р.); *міжвузівських:* «Шляхи впровадження кредитно-

модульної системи в організацію навчального процесу» (Одеса, 2004 р.), «Проблеми та шляхи забезпечення якості економічної освіти в умовах євроінтеграції» (Одеса, 2015 р.) науково-практичних конференціях.

Публікації. Результати та основні положення дослідження викладено в 17 публікаціях автора, з них 6 – у фахових наукових виданнях України, три з яких у співавторстві, 3 – у зарубіжних наукових виданнях, 6 – апробаційного характеру, 2 – у виданнях, які додатково розкривають наукові результати дисертаційного дослідження.

Особистий внесок здобувача полягає у розробці моделі формування у майбутніх фінансистів англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів [1]; аналізі основних способів семантизації і прийомів запам'ятовування іноземної лексики [2], а також у визначенні змісту вправ з формування англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів та упорядкуванні текстів фінансово-економічної спрямованості [3].

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний зміст дисертації становить 261 сторінку, основний текст дисертації викладено на 189 сторінках. Роботу ілюстровано 4 рисунками, 16 таблицями, що обіймають 14 самостійних сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 273 найменування (з них 45 англійською і німецькою мовами) і займає 27 сторінок. Додатки викладено на 44 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФІНАНСИСТІВ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ

Перехід України до європейської інтеграції зумовлює необхідність володіння її громадянами англійською мовою як засобом міжкультурної комунікації в різноманітних галузях їх професійної діяльності. При цьому така галузь як економічна займає одне з провідних місць, тому що забезпечує організацію взаємовигідних фінансово-економічних відносин. Спеціалісти у цій галузі знань повинні вміти домовлятися про такі питання як: взаємовигідна співпраця, вирішення конфліктів, укладання контрактів, угод та договорів; вирішення питань щодо партнерських відносин і отримання прибутку; теоретично та практично обґрунтовувати результати своєї діяльності тощо. Однак на практиці більшість українських спеціалістів у галузі економіки не спроможні виконувати вищевказані професійно-комунікативні дії іноземною мовою через недостатній рівень володіння цією мовою, а саме: через недостатній словниковий запас, що перешкоджає повноцінній професійно-мовленнєвій взаємодії із зарубіжними колегами та партнерами. Компенсувати цю прогалину зможуть методи, які засновуватимуться на ідеї інтеграції у процесі набуття і реалізації професійних і англомовних знань.

Одним із основних протиріч сучасної методики навчання іноземних мов є невідповідність між необхідністю студентів використовувати іноземну мову для отримання та удосконалення професійних знань, і можливістю здійснювати це при відсутності достатнього словникового запасу. Іншими словами, студенти мають недостатній рівень сформованості ЛК для того, щоб сприймати професійну інформацію іноземною мовою, і використовувати її для вирішення професійних завдань. Відтак, виникає

необхідність формування професійно-орієнтованої іншомовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів.

У представленій роботі здійснюватиметься спроба представити один із можливих шляхів формування англомовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів у процесі читання текстів зі спеціальності. З метою розробки такої методики, перш за все, необхідно звернутися до теоретичних основ її створення. Для чого визначимо сутність поняття «англомовна лексична компетенція» відносно професійної діяльності майбутніх фінансистів; проаналізуємо існуючі методи формування іншомовної лексичної компетенції у немовних ВНЗ, виявимо психологічні особливості засвоєння англомовної лексики у процесі читання професійно-орієнтованих текстів економічної спрямованості та визначимо жанрові і лінгвістичні характеристики англомовних текстів економічної спрямованості.

1.1. Сутність та структура поняття «англомовна лексична компетенція» відносно спеціалістів фінансово-економічного профілю

У контексті навчання англійської мови студентів немовних вузів України актуальним завданням є оволодіння ними знаннями термінологічної лексики зі спеціальності, а також формування навичок та розвиток умінь використання спеціалізованої лексики для виконання навчальних професійно-орієнтованих завдань, які спрямовано на подальше спілкування у професійних ситуаціях. Проблема формування іншомовної комунікативної компетенції та її складової – лексичної компетенції розглядалась у роботах вітчизняних і зарубіжних учених. Так, дослідники обґрунтовували зміст навчання англомовної лексики (Н. Гез, М. Ляховицький, Р. Мартинова, С. Ніколаєва); вивчали семантизацію лексичного матеріалу, виходячи з особливостей його сприймання і взаємодії значення з поняттям в умовах мимовільного і опосередкованого асоціативного зв'язку зі словом рідної

мови (В. Артьомов, В. Невська, Н. Сиртланова); аналізували використання різноманітних способів тлумачення іншомовних понять (Б. Беляєв, М. Магін); схарактеризували поняття сфер усномовленневої комунікації (В. Бухбіндер, О. Тарнопольський, С. Шатілов); визначали дози лексичного матеріалу для їх ефективного засвоєння за одиницю навчального часу (Г. Харлов, В. Цетлін, С. Шатілов); розглядали питання навчання студентів англomовним вільним (М. Бурлаков, Ю. Гнаткевич, С. Смоліна) і стійким (К. Балабуха, Г. Подосиннікова, З. Гнуткова) словосполученням.

Однак на практиці існує необхідність постійного пошуку нових шляхів підвищення ефективності формування іншомовної лексичної компетенції студентів немовних спеціальностей.

Розглянемо детальніше сутність поняття «лексична компетенція».

Згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, під лексичною компетенцією розуміємо «знання та здатність вільно використовувати словниковий запас під час комунікації» [55, с.150].

О. Шапов розглядає лексичну компетенцію як «здатність визначати контекстуальне значення слова, порівнювати обсяг його значень двома мовами, визначати структуру значення слова і специфічне національне в значенні слова» [182, с.185]. Вчений стверджує, що формування компетенції починається, перш за все, з накопичення емпіричних знань – спостережень за функціонуванням лексичних одиниць у різних комунікативних контекстах (усних та писемних). На цьому етапі відбувається представлення і семантизація нової лексики: студенти, отримують знання про звуковий та графічний склад лексичних одиниць; відбувається становлення зв'язків між іншомовним словом та його значенням. У студентів формуються навички розпізнавання лексичних одиниць у представлених комунікативних ситуаціях. Також на цьому рівні студенти знайомляться з комунікативною поведінкою, що є типовою для носіїв мови у запропонованій ситуації спілкування.

На другому рівні розвитку лексичної компетенції студентів, відбувається формування навичок використання лексичних одиниць, що вивчаються, встановлення міцних зв'язків між лексичними одиницями та їх значеннями. Завдяки організації викладачем тренування лексики, що вивчається, на цьому етапі набуваються первинні навички використання слів у заданому комунікативному контексті. Комунікативний фон, запропонованих на цьому рівні вправ, поступово розкриває сферу використання лексичних одиниць, що вивчаються, ілюструючи їх «комунікативні можливості».

Третій рівень розвитку лексичної компетенції пов'язаний з набуттям теоретичних знань про лексичну систему мови, що вивчається, тобто тут відбувається збагачення лінгвістичного досвіду студентів. Викладач організовує роботу зі встановлення студентами особливостей форми, структури та значень слова, що сприяє створенню більш міцних вербально-семантичних зв'язків. На цьому рівні відбувається оволодіння, так званою «формальною» характеристикою мови, що вивчається, яка сприяє розвитку філологічного світогляду студентів.

Заключний, четвертий рівень розвитку лексичної компетенції, пов'язаний з розвитком умінь використання лексичних одиниць для вирішення різноманітних комунікативних завдань. Цей рівень пов'язаний з виконанням практичних дій з іншомовним словом і спрямований на вирішення різноманітних комунікативних завдань згідно з умовами спілкування, а також з використанням необхідних для цього мовних знань, мовленнєвих навичок і вмінь.

Розвиток лексичної компетенції, згідно з тлумаченням О. Сиземіної, відбувається на двох рівнях: мотиваційному (мотиваційна база навчання) і когнітивному (когнітивні процеси: мислення, пам'ять, уявлення, увага, як компоненти навчання). Особливу зацікавленість являє собою когнітивний рівень, так як у процесі навчання, іноземна мова є не стільки об'єктом

дослідження, скільки інструментом мислення, засобом пізнання іншомовної картини світу, розвитком мовленнєво-діяльнісних механізмів. Все це зумовлене тісним зв'язком мови та мислення. Окрім того, активне залучення у процес засвоєння лексики когнітивних механізмів сприяє більш глибокому аналізу лексичних одиниць, їх свідомому запам'ятовуванню й швидкому вилученню з пам'яті. Навчальна мотивація виступає в якості важливого чинника, що визначає специфіку навчальної ситуації у кожний часовий інтервал. Рівень її розвитку визначає готовність до сприймання та концентрації уваги на аспекті мови, що вивчається і, таким чином, визначає кінцевий позитивний результат процесу розвитку лексичної компетенції [147, с. 56].

Згідно з визначенням С. Николаєвої, під лексичною компетенцією розуміють знання мовного вокабуляра, який містить загальноживану та професійну лексику, а також уміння розпізнавати та використовувати лексику при сприйманні або продукуванні висловлювань. Студент, який не володіє достатнім обсягом лексики й уміннями виконувати з нею мовленнєві дії, не спроможний адекватно сприймати текст, а також продукувати висловлювання на основі його змісту. Результатом навчання іншомовної лексики студентів є сформованість лексичної компетенції [126, с. 70].

Українські вчені (О. Амаг'єва, С. Куліш) тлумачать ЛК як наявність певного запасу лексичних одиниць з урахуванням віку студентів, здатності адекватно використовувати ці ЛО: коректно вимовляти і писати, правильно подавати граматично, розуміти на слух і у процесі читання, оперувати ними в актах комунікації у необхідному темпі й у різноманітних значеннях.

С. Церна розглядає зміст лексичної компетенції у розширенні й активізації словникового запасу з урахуванням тих груп слів і стійких висловів, які відображають реальне життя народу, мова якого вивчається; особливості його життєвого досвіду, історії, культури, що відповідає позиції тематичного відбору лексичного складу мови. Все це становить загальну

мету навчання лексики. Навчити лексики – це навчити кожної частини лексичного матеріалу, яка відбирається із усього його обсягу згідно з певними ознаками; сприяти набуттю знань ізольованих лексичних одиниць, розвитку вмінь поєднувати їх як одна з одною, так і з раніше вивченими, а також використовувати їх як у підготовленому, так і у непідготовленому мовленні [180, с. 170].

Не зважаючи на певні досягнення у вирішенні проблеми навчання іншомовної лексики, існує необхідність підвищення якості володіння студентами іншомовним лексичним матеріалом. Це стосується проблеми навчання термінологічної іншомовної лексики студентів, які спеціалізуються у фінансовій сфері, у сфері міжнародних економічних відносин і зовнішньоекономічної діяльності. Як свідчить проведений аналіз науково-педагогічної літератури, проблема навчання іншомовної лексики і формування лексичної компетенції майбутніх фінансистів є недостатньо дослідженою та вивченою. Відтак, існує необхідність розробки теоретично обґрунтованої методики навчання студентів-економістів термінологічної лексики й формування лексичної компетенції як складової процесу оволодіння професійно-орієнтованою іноземною мовою у вузах економічного профілю. Ми погоджуємося з думкою С. Шатілова, що процес формування іншомовної лексичної компетенції студентів-економістів проходить шлях від ознайомлення з новими лексичними одиницями до їх активного використання у мовленнєвій діяльності [183, с. 189].

Ю. Семенчук в аспекті формування лексичної компетенції студентів-майбутніх економістів акцентує увагу на інтерактивному навчанні, зміст якого полягає у парно-груповій і колективній взаємодії і вирішенні завдань, що стимулюють студентів до запам'ятовування лексичного матеріалу, його осмисленого продукування, а також до свідомого і творчого використання цього лексичного матеріалу в процесі іншомовної комунікації. Способи інтерактивного формування лексичної компетенції повинні забезпечувати

комунікативну та професійну спрямованість навчання лексики. Інтерактивність забезпечує мовну взаємодію усіх суб'єктів навчального процесу, що, в свою чергу, уможлиблює створення сприятливих психолого-педагогічних умов для підвищення результативності й ефективності навчання студентів немовних спеціальностей.

Досліджуючи проблему лексичної компетенції як невід'ємного лінгвістичного компоненту іншомовної комунікативної компетенції, необхідно виходити з того, що процес навчання лексики проходить шлях від набуття знань і формування первинних (лексичних) умінь до розвитку вторинних (мовних) умінь (через формування лексичних навичок).

Згідно з концепцією Ю. Пасова щодо поетапності формування лексичних навичок, спочатку формуються навички роботи з лексичним матеріалом, надалі відбувається удосконалення навичок, і тільки після цього проходить етап розвитку вмінь оперування лексичними одиницями у мовленнєвій діяльності [129, с. 120].

Навчання іншомовної лексики проходить через етапи семантизації та первинного закріплення, формування та удосконалення навичок. Вирішуючи проблему структуризації змісту навчання лексики, необхідно розглянути види лексичних знань і навичок для того, щоб розвивати усі види лексичних умінь.

Видами лексичних знань є:

- 1) знання семантики лексичних одиниць, необхідних для їх свідомого засвоєння;
- 2) знання правил читання лексичних одиниць, які проявляються не тільки в їх відтворенні, а в більшій мірі, у здатності швидко й безпомилково прочитати будь-яке слово або словосполучення;
- 3) знання правил орфографії лексичних одиниць;
- 4) знання правил, необхідних для побудови нових слів шляхом морфологічних перетворень вже знайомих слів;

- 5) знання граматичних правил для поєднання ізольованих слів у словосполучення;
- 6) знання правил використання вивченої лексики у реченнях з уживанням засвоєних граматичних конструкцій;
- 7) знання правил використання лексики, що вивчається, у понадфразових сполученнях [135, с. 10–15].

Лексичні знання відіграють важливу роль у когнітивній діяльності студента. У якості складової вони формують «когнітивну базу» студента, забезпечують стійку лексичну основу для оволодіння мовою [136, с. 67–80]. Знання про різноманітні характеристики іншомовного слова впливають на:

- а) правильний вибір відповідного значення іншомовного слова для вираження вказаного концепту;
- б) вміння комбінувати лексичні одиниці на основі правил лексичної та граматичної валентності;
- в) вміння висловлювати думки за допомогою лексичних засобів.

Таким чином, структура змісту навчання активної лексики складається з: набуття знань ізольованих слів та словосполучень, формування навичок їх використання з раніше засвоєними у словосполученнях й окремих реченнях, розвитку вмінь використовувати кожне лексичне явище у власному підготовленому та непідготовленому мовленні.

Центральною ланкою в роботі по засвоєнню лексичного матеріалу є формування лексичних навичок. Так, згідно з визначенням С. Шатілова, «лексичні мовленнєві навички – це навички інтуїтивно-правильного створення, використання й розуміння іншомовної лексики на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухо-мовленнєвомоторною і графічною формами слова та його значенням, а також зв'язок між словами іноземної мови [184, с. 150–155].

Лексична правильність мовлення визначається стійкістю лексичних мовленнєвих навичок, які розподіляються на рецептивні та репродуктивні. Під рецептивними лексичними навичками розуміють навички розпізнавання

й розуміння слів у процесі сприймання на слух або у процесі читання. Відтак, рецептивними лексичними навичками є: співвіднесення зорового / звукового образу слова із семантикою, диференціювання схожих за звучанням і написанням слова, розкривання значення слів за допомогою контексту, упізнавання й розуміння вивчених слів та словосполучень у мовленнєвому потоці або у графічному тексті. Репродуктивними лексичними навичками є навички інтуїтивно правильного використання слова та формування слова в усному та писемному мовленні відповідно ситуації та цілям комунікації (правильно підбирати слова та словосполучення згідно з комунікативним наміром, володіти лексико-змістовими і лексико-тематичними асоціаціями, поєднувати нові слова з раніше засвоєними, виконувати еквівалентні заміни) [151, с. 200].

Видами лексичних навичок є:

- 1) рецептивні лексичні навички – навички розпізнавання й розуміння лексичних одиниць активного і пасивного мінімуму у читанні та аудіюванні;
- 2) репродуктивні лексичні навички – навички правильного використання лексичних одиниць активного мінімуму у говорінні і писемному мовленні згідно з ситуацією спілкування та цілями комунікації, що передбачає оволодіння такими операціями, як: зовнішньо мовленнєве відтворення лексичних одиниць у потоці мовлення, швидке поєднання поданої одиниці з іншими словами, які формують синтагму й фразу згідно з правилами лексичного поєднання;
- 3) навички здогадки про значення лексичних одиниць, що відносяться до потенційного словника, у читанні та аудіюванні;
- 4) навички користування різними видами словників.

Особливу увагу слід приділити формуванню навичок відтворення словосполучень і речень, що містять пасивну лексику, рідною мовою при їх поданні іноземною. Відомо, що у більшості випадків, студент сприймає іношомовні одиниці через призму рідної мови. Слово рідної мови актуалізує

зв'язки з предметами та явищами реального світу. Однак при багаторазовому сприйманні ідентичних лексичних одиниць, час, необхідний для пошуку відповідних еквівалентів, скорочується, а в подальшому – повністю зникає. Тому однією з цілей навчання лексики є розвиток здатності до миттєвого сприймання іншомовної інформації, що можливо шляхом формування відповідних автоматизмів.

Разом з процесом розвитку лексичних навичок рецептивного та репродуктивного характеру відбувається становлення лексичної компетенції, яка передбачає здатність студентів визначати контекстуальне значення слова, порівнювати його обсяг у двох мовах, виявляти в ньому специфічне національне, характерне для культури народу, який розмовляє цією мовою [56, с. 57].

Під рівнем сформованості лексичної компетенції розуміють здатність студентів адекватно застосовувати вивчені ЛО в усному та писемному мовленні на основі набутих іншомовних знань і сформованих навичок.

Вищевказане означає, що зміст навчання лексики майбутніх економістів повинен складатися з:

- 1) розширення існуючих лексичних знань, набуття нових знань, формування навичок й розвиток первинних умінь використання загальноживаної, загальноекономічної та вузькоспеціалізованої (термінологічної) лексики;
- 2) розвитку вмінь читання й розуміння навчальних автентичних текстів з вивченою лексикою;
- 3) розвитку вмінь загального і детального викладу змісту прочитаного тексту зі спеціальності з вивченою лексикою.

Необхідно зазначити, що лексичний аспект має певні особливості, одні з яких полегшують його засвоєння, а інші ускладнюють. До перших відноситься зв'язок лексики зі змістом комунікації, до других відноситься практично невичерпаний запас лексики будь-якої західноєвропейської мови. Також існують складнощі засвоєння іншомовної лексики, які пов'язані з

формою слова (звуковою, графічною, граматичною), його значенням або значеннями, характером поєднання з іншими словами, правилами вживання слів, а також відмінністю з рідною мовою.

Необхідно констатувати, що особливу роль в оволодіння іншомовними словами відіграє їх семантика. Засвоєння семантики слова необхідне, перш за все, для його правильного використання в мовленні, що суттєво полегшує оволодіння його лексичним сполученням. Відомо, що лексичні системи різних мов не співпадають. Відмінність лексичних значень слів рідної і іноземної мов відображають різницю загальних уявлень, які є психологічним змістом значень. Ця відмінність означає наявність в іноземній мові, що вивчається, специфічних для неї лексичних ознак. Відтак, однією з важливих завдань навчання лексики є формування у студентів специфічних для іноземної мови, що вивчається, загальних уявлень.

У методиці навчання іноземних мов існує декілька різних напрямів у навчанні іншомовної лексики, яка підлягає активному засвоєнню. Найбільш суттєво їх різниця проявляється на першому етапі роботи зі словом – у процесі семантизації. Залежно від того, які зв'язки розкриваються при семантизації, залежить зміст і характер наступної роботи зі словом. У різниці підходів щодо вирішення проблеми навчання іншомовної лексики відображаються, перш за все, різноманітні погляди на сутність лексичного значення та на його семантику.

Визначаючи зміст навчання одиничної лексичної дози, необхідно акцентувати увагу на тому, що засвоєння кожного її елементу, тобто кожної лексичної одиниці можливе за умови набуття знань її семантики, на основі чого вона, поєднавшись з іншими лексичними одиницями, повторюється декілька разів, що призводить до формування навичок її використання. Проте знання значень лексичних одиниць є достатніми для формування словосполучень знайомих граматичних конструкцій, але недостатніми для утворення нових слів шляхом морфологічних перетворень раніше вивчених

слів. Ці знання також є недостатніми для вживання лексики в різноструктурних реченнях і, окрім того, недостатніми для використання її у мовленні, де частина слів може замінюватися синонімами, а також іншими частинами мовлення.

Відомо, що активний і пасивний лексичний запас утворюють, так званий, реальний словник, який є основою для формування потенційного словника. На відміну від реального словника, що містить знайомі лексичні одиниці, які студенти використовують для викладення своїх думок або для сприймання й розуміння думок інших людей, потенційний словник складають ті незнайомі слова, про значення яких студент може здогадатися у процесі читання або при аудіюванні. До потенційного словника відносяться: 1) інтернаціональні слова, подібні за звучанням або написанням, а також за значенням рідної мови; 2) похідні та складені слова, які складаються з відомих студентам компонентів; 3) конвертовані слова; 4) нові значення відомих багатозначних слів; 5) слова, про значення яких студенти можуть здогадатись за контекстом.

Згідно з даними наукових досліджень [179, с. 85], словник, що забезпечує розуміння у читанні та аудіюванні, за рахунок потенційного словника може збільшуватись до 5 – 6 разів.

Проте обсяг активно засвоєної лексики не може забезпечити розуміння текстів, які виходять за межі навчальної програми. Художні, науково-публіцистичні, економічні та інші тексти насичені незнайомою для студентів лексикою, і тому їх читання є неможливим, що в цілому нівелює практичне значення іноземної мови. Ця проблема розглядалась в роботах таких вчених, як: Г. Барабанова, М. Вавілова, Г. Іванова, Г. Уайзер, С. Фоломкіна та ін. У зв'язку з цим слід зауважити, що дослідження з методики навчання розуміння іншомовних текстів переважно обирають два напрями: формування вмінь розуміти текст в залежності від цілей читання й навчання

розуміти іншомовний текст в залежності від умов і факторів, які впливають на його розуміння.

Розглянемо дослідження Г. Барабанової [13, с. 175], пов'язане з питанням управління процесом навчання змістової обробки іншомовних текстів за спеціальністю. Зазначене дослідження, хоч і засноване на ідеї управління процесом засвоєння, однак не вичерповує резерви оптимізації поданого виду діяльності. Зокрема, не визначено методологічну модель розуміння іншомовного тексту, не встановлено й не проаналізовано психолого-методичні закономірності та механізми, що забезпечують адекватне розуміння і відображення тексту, що сприймається. Таким чином, залишається актуальним питання щодо змістової обробки інформації тексту студентами, а також щодо якості розуміння тексту. Висунута Г. Харловим гіпотеза про адекватне розуміння й відображення іншомовних текстів, заснована на сумарному накопиченні та запам'ятовуванні збільшених обсягів лексики, що семантизується, є альтернативним вирішенням проблеми формування англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійних текстів у немовному вузі [177, с. 85].

Ми намагалися дослідити значення полісемантичних іншомовних слів у їх внутрішньо змістових зв'язках, а також розглянути сукупність іншомовних слів, що складають оптимальні обсяги лексичної інформації, яка запам'ятовується, й сумарне накопичення подібних обсягів лексики у загальній системі кількісного обсягу лексики, передбаченої вузівською програмою.

Ми розглядали системне засвоєння збільшених обсягів лексичної інформації рецептивного словника, який формує у студентів адекватне розуміння й відображення змісту іншомовного тексту. Формування й накопичення рецептивного словника відбувається завдяки збільшенню саме одноразових лексичних доз. Компенсувати недостатність часу для вивчення великих обсягів лексики можливо завдяки прискореному ознайомленню з

певними лексичними одиницями. Так, на думку Л. Смелякової, це може забезпечити рецептивне сприймання й осмислення того, що студенти читають [151, с. 155–160]. Саме таку мету навчання пасивної лексики переслідує більшість методистів. Слова, подані після тексту, дійсно допомагають зрозуміти зміст тексту. Однак це свідчить, що зміст навчання пасивної лексики зводиться лише до отримання студентами знань значень цих слів і на їх основі – вмінь розуміння змісту речень, в яких вони вживаються.

Але на практиці цього недостатньо для осмислення будь-яких по семантичній складності речень, а також для переходу пасивної лексики в активну. Це є дуже важливим, оскільки читання, засноване лише на обмеженому словниковому запасі, не набуває належного значення у процесі навчання іноземної мови.

Що стосується вивчення лексики у процесі читання економічних текстів, то, перш за все, її слід розподілити на певні підгрупи, оволодіння якими збагатить активний і пасивний лексичний запас студентів, які спеціалізуються у фінансовій галузі. Отже, лексичні одиниці, необхідні для засвоєння майбутніми фінансистами, розподіляються на такі групи: 1) загальноживана лексика; 2) загальноекономічна лексика, 3) вузькоспеціалізована лексика, характерна для певної спеціалізації, у нашому випадку – фінансово-економічної.

Формування лексичної компетенції майбутніх фінансистів передбачає оволодіння знанням вищезгаданої лексики, розвиток рецептивно-репродуктивних навичок її використання й формування рецептивно-репродуктивних і продуктивних умінь вживання ізольованих лексичних одиниць у мовленні.

Представимо структуру англomовної лексичної компетенції майбутніх фінансистів схематично (див. рис. 1.1).

Рис. 1.1.

Структура англомовної лексичної компетенції майбутніх фінансистів

Таким чином, англомова лексична компетенція майбутніх фінансистів у процесі читання професійно-орієнтованих текстів передбачає рецептивно-репродуктивні знання загальноживаної, загальноекономічної та вузькоспеціалізованої лексики англійської мови фінансово-економічної спрямованості; рецептивно-репродуктивні навички розуміння й використання лексики фінансово-економічної спрямованості в словосполученнях, реченнях і текстах зі спеціальності; рецептивно-репродуктивні й продуктивні вміння оперування різною спеціалізованою термінологією, що співзвучна, але не ідентична у зв'язних відрізках писемного та усного мовлення у галузі майбутньої професійної діяльності, вільне володіння вищезгаданою лексикою при читанні автентичних спеціалізованих текстів економічної спрямованості (фінансових паперів, річних звітів про фінансові результати, банківських угод, аудиторських висновків, фінансових прогнозів, податкових декларацій тощо), а також уміння трансформувати цифрові, формульні, схематичні, символічні та діаграмні показники у вербальні вирази.

1.2. Ретроспективний аналіз методів формування англомовної лексичної компетенції майбутніх різнопрофільних спеціалістів у педагогічній теорії та практиці

Перш ніж звернутися до порівняльного аналізу сучасних методів навчання лексики англійської мови, необхідно уточнити, що являє собою кожен із наявних методів по відношенню до лексики іноземної мови.

Згідно з існуючою класифікацією О. Щукіна, усі методи навчання іноземної мови розподіляються на чотири групи: прямі, свідомі, інтенсивні та комбіновані.

До першої групи методів відносяться: натуральний, прямий, усний (М. Берліц, М. Вальтер, Ф. Гуен, Г. Пальмер та інші), їх сучасні модифікації: аудіолінгвальний (Р. Ладло, Ч. Фріз) і аудіовізуальний (Р. Мішеа) методи.

Друга група методів: свідомо-практичний (Б. Беляєв, Г. Ведель, О. Шкляєва, Е. Шубін,) і свідомо-зіставний (О. Мироліубов, І. Рахманов, О. Самошин, З. Цветков, Л. Щерба).

До третьої групи методів входять сугестопедичний метод (Г. Лозанов, Г. Китайгородська) і його модифікація – метод релаксопедичного навчання (А. Востриков, Є. Шварц).

До четвертої групи належать: функціонально-комунікативний (І. Бім, О. Старков), комунікативний (Ю. Пассов), діяльнісно-комунікативний (Н. Скляренко), системно-комунікативний (Р. Мартинова).

Для порівняльного аналізу цих методів навчання англійської мови визначимо такі параметри:

- підбір певного обсягу та змісту лексики для вивчення на кожному із лексичних занять;
- презентація, семантизація та сприймання лексичного матеріалу, що вивчається;
- осмислення та запам'ятовування лексики, що вводиться;
- здатність трансформації лексики для створення нових лексичних одиниць і використання вивченого лексичного матеріалу у словосполученнях і реченнях;
- здатність використання лексики в умовах реальної мовленнєвої комунікації.

Розглянемо способи формування лексичної компетенції у кожній групі методів.

При аналізі прямих методів формування лексичної компетенції, лексичний матеріал подається на кожному занятті збільшеними обсягами, у лінгвістично насичених текстах і діалогах, які підлягають слуховому сприйманню. Кількість лексичних одиниць, необхідних для засвоєння, чітко не встановлена, що орієнтує студентів на їх мимовільне запам'ятовування. Відбір лексики здійснюється за темою заняття, тому мовний матеріал, згідно з цим принципом, подано у вигляді розмовних кліше, що не завжди дозволяє

студентам у подальшому використовувати лексику, що вивчається, при моделюванні власного мовлення. Презентація лексичного матеріалу, що вивчається, здійснюється в усній формі великими дозами, що не сприяє активізації усіх каналів сприймання інформації. Лексичний матеріал семантизується на основі перекладу цілих фраз, що не передбачає подальшої самостійної мовленнєвої творчості студентів. Запам'ятовуванню введеної лексики в поданих методах приділяється мало уваги. Не передбачено й повторів студентами ізольованих слів та словосполучень. Таким чином, проблема запам'ятовування іншомовної лексики фактично не враховується. Вся увага сконцентрована на завданнях, які підштовхують студентів до запам'ятовування підготовлених діалогів, полілогів або текстів монологічного характеру [240, с. 67].

Формування лексичної компетенції у майбутніх фінансистів передбачає оволодіння знаннями вищезгаданої лексики, розвиток рецептивно-репродуктивних навичок її використання й формування рецептивно-репродуктивних і продуктивних умінь вживання ізольованих лексичних одиниць у мовленні.

Досліджуючи другу групу методів, а саме: свідомо-порівняльний й свідомо-практичний, необхідно констатувати, що подання лексики здійснюється невеликими дозами, що відповідає можливостям кожної конкретної групи студентів щодо засвоєння, сприймання й осмислення її за певний проміжок часу, який відповідає одному заняттю. Однак реальний обсяг одиниць, що активно засвоюються, завищений, а лексика для пасивного засвоєння подається у вигляді виносок, і її подальший перехід до одиниць, що активно засвоюються, не передбачений. Презентація та семантизація лексичного матеріалу, що вивчається, здійснюється за схемою «усно – писемно», тобто лексичні одиниці подаються в усній формі, потім читаються з дошки або з підручника і записуються у словники. Семантизація

лексики здійснюється з опорою на рідну мову, однак не враховується розширене тлумачення іншомовного лексичного матеріалу [120, с. 3–6].

З точки зору методики та психології навчання іноземних мов, Б. Беляєв був першим ученим, який запропонував використання узагальнених способів тлумачення іншомовних понять, а також ввів у використання тлумачні словники, як засіб ефективної семантизації активної і пасивної лексики.

Б. Беляєв вважав, що слід розрізняти перелік прийомів тлумачення понять, що виражаються іншомовними словами, а саме: 1) тлумачення поняття, яке виражається словом рідної мови; 2) тлумачення смислової різниці між іноземним словом і словом рідної мови; 3) розкриття родового поняття, що містить ті відомі поняття, які виражаються відповідними словами рідної мови; 4) розкриття видового поняття, який входить до обсягу родового поняття, що виражається словом рідної мови [18, с. 125].

Щодо третьої групи методів, то слід зазначити, що подання лексичного матеріалу здійснюється у великій кількості в усній формі у вигляді текстів та діалогів, які при подальшій обробці матеріалу розподіляються на складові, що і є ключовими фразами та виразами. Таке подання великого обсягу матеріала без синтаксично-морфологічного пояснення є причиною появи у студентів чималої кількості грубих помилок. Представники сугестопедичного методу віддають перевагу усному мовленню, при цьому приділяючи недостатньо уваги таким видам мовленнєвої діяльності як читання та письмо. Пріоритет усного мовлення над писемним не полегшує, а навпаки, ускладнює процес оволодіння іншомовними лексичними вміннями; відстрочена увага на читання і письмо ускладнює засвоєння мовних явищ, а їх безперекладна семантизація й інтуїтивна активізація блокують розуміння почутих фраз. Сугестопедичний метод спрямований на значний обсяг лексики поза аудиторного читання, однак оволодіння цим видом мовленнєвої діяльності має стихійний характер, оскільки він не містить системи спеціальних вправ на розвиток необхідних навичок та вмінь [72, с. 55].

Представники четвертої групи методів акцентують увагу на поданні матеріалу у великій кількості у вигляді великих за обсягом текстів – полілогів, які містять чималу мовну інформацію. Студенти вчаться використовувати деякі ключові фрази й висловлювання у вправах діалогічного характеру після чотирьохразового прослуховування. Той матеріал, що повторюється у вправах декілька разів, добре запам'ятовується, основна ж кількість незнайомих слів, якими насичені тексти, залишається неосмисленою й непотрібною. Окрім того, повне запам'ятовування великих структур без усвідомлення їх внутрішньої побудови сприяє засвоєнню їх як статичних одиниць, без відтворення з іншим лексичним наповненням і в іншому контексті. Переклад у цій групі методів використовується для осмислення текстів, що були сприйняті, під час їх прослуховування; перекладаються фрази й речення, які не передбачають розуміння окремих слів та граматичних явищ. Відтак, переклад використовується для семантизації речень, що складають тексти-полілоги. У цьому випадку відсутня система тренувальних вправ для перекладу, що нівелює значення перекладу як способу навчання [159, с. 108].

Таким чином, розглянувши основні методи навчання іноземних мов, необхідно звернутися до сучасних досліджень щодо визначення змісту навчання лексики, її презентації, семантизації, а також сприймання, осмислення та запам'ятовування лексичного матеріалу, що вивчається.

Розглянемо деякі із сучасних досліджень.

Дослідження Т. Баранова присвячене виявленню ефективних умов запам'ятовування слів іноземної мови. Зокрема, автора цікавило питання «про вплив чуттєво-наочних засобів на процес осмислення, запам'ятовування та відтворення слів іноземною мовою», відтак, досліджувалась «пам'ять на слова іноземної мови». Недоліком роботи є те, що переклад і наочність розглядалися не як способи семантизації іншомовних слів, тобто не як

способи осмислення їх значень, а лише як способи запам'ятовування або заучування цих слів [15, с.65].

Дослідження М. Магіна присвячене вивченню методів і прийомів викладання лексики іноземної мови, які суттєво впливають на сприймання та запам'ятовування слів іноземної мови. Автор акцентує увагу на тому, що «розуміння значення іноземних слів через переклад» формується як складний ряд асоціацій. Але суттєвим недоліком проведених ним експериментів є те, що як предмет навчання взято тільки один спосіб семантизації іншомовних слів – переклад. М. Магін використовує в якості експериментального матеріалу лише одні вокабули, видозмінюючи, як порядок слів у них, так і психологічні умови їх сприймання та відтворення. На основі цього автор робить висновок про те, «що методи та прийоми викладання лексики іноземної мови суттєво впливають на сприймання та запам'ятовування іноземних слів» і що «розуміння значення іноземних слів через переклад» формується як складний ряд асоціацій. Недоліком цього дослідження є незначна кількість різних способів семантизації, яка пропонується, а також невирішеним залишається питання про цінність перекладу[].

Дослідження Н. Сиртланової відрізняється від попередніх робіт тим, що автор розглядає чотири основних способи розкриття смислової сторони слів іноземної мови, а саме: переклад (однослівний), здогадка за контекстом, переклад – роз'яснення та наочність. До того ж досліджувались також і дві комбінації цих способів: здогадка за контекстом і переклад, а також здогадка за контекстом, переклад і переклад-роз'яснення. Н. Сиртланова робить висновок про те, що переклад-роз'яснення є найбільш ефективним прийомом розкриття значення цих слів і їх засвоєння. Поданий прийом, у більшій мірі, ніж інші прийоми, відповідає семантичній природі слова. Разом з тим Н. Сиртланова констатує, що «запам'ятовування слів іноземної мови знаходиться у певній залежності від способів розкриття їх значень», і, що «оволодіння лексикою залежить не стільки від повторення слів, скільки від

розуміння їх значень» [160, с. 306]. Але недоліком проведених експериментів є те, що в якості предмета дослідження взято лише один спосіб семантизації іншомовних слів – переклад.

Питання про те, як залежить запам'ятовування слів іноземної мови від способів розкриття їх значень, досліджували такі вчені, як Д. Красильщикова та Є. Хохлачов [82, с. 65]. Експериментально перевірялись два способи семантизації іншомовних слів: однослівний переклад і етимологічний аналіз слова. Авторами акцентовано увагу на тому, що слова іноземної мови, які перекладаються з поясненням шляхом лексичного тлумачення їх значень, запам'ятовуються й відтворюються набагато краще, ніж слова, які перекладаються без пояснення. Етимологічна робота над словом підвищує мозкову активність студентів та збільшує їх зацікавленість. Однак вчені приділяють чималу увагу етимології слова, не враховуючи при цьому важливість перекладу слів. Переклад слова, згідно з їх думкою, не викликає у студентів активної мисленнєвої діяльності. Етимологічні зв'язки одного слова з іншими виявляються більш міцними порівняно з тими, які виникають при однослівному перекладі.

Подане питання також розглядалось у дослідженнях Г. Харлова, який доходить висновку про те, що семантика іншомовних слів адекватно розкривається лише тоді, коли використовується спосіб розширеного тлумачення іншомовних понять, які виражаються цим словом. Семантизація шляхом тлумачення може бути безперекладною, тобто здійснюватись засобами мови, що вивчається [174, с. 95–106].

Питання, пов'язані з навчанням лексики, і, особливо, її збільшеними обсягами, зі способами семантизації лексичного матеріалу, з формуванням лексичної компетенції студентів немовних спеціальностей, а також з проблемою мозкових навантажень і працездатності, не отримали достатнього висвітлення і потребують подальшого дослідження проблеми.

У зв'язку з цим, необхідно ознайомитися із сучасними дослідженнями у галузі навчання іншомовної лексики студентів різних немовних спеціальностей.

Аналізуючи дослідження В. Александрова про навчання інженерів професійно-орієнтованій англійській мові, необхідно звернути увагу на те, що автором обґрунтовано принципи методики інтенсивного корпоративного навчання інженерів професійно-орієнтованій англійській мові, удосконалено поетапну концентричну організацію процесу інтенсивного корпоративного навчання інженерів, яка ґрунтується на принципах організації особистісного і колективного спілкування під час навчання спеціалістів, відібрано мовний матеріал і розроблено систему вправ для інтенсивного навчання інженерів професійно-орієнтованій англійській мові. Реалізація такої моделі інтенсифікації пов'язана з психологічними можливостями студентів в оволодінні ними збільшеними лексичними дозами, з проблемою їх семантизації та запам'ятовування. Проте недоліком є використання лише перекладної семантизації (однозначного перекладу) і методу занурення при загальному оволодінні та запам'ятовуванні накопичених лексичних одиниць [4,с.3].

К. Митрофанова розглядає навчання англомовної лексики студентів медичної галузі засобом відбору і систематизації корпусу англомовних лексичних одиниць. В основі процесу навчання знаходиться урахування характеристики лексичних одиниць медичної галузі, а саме: тематичних, семантичних, морфологічних і методичних (методична класифікація корпусу англомовної лексики медичної галузі). Цікавим є те, що автором запропоновано подання англомовної лексики тематичними блоками з використанням найбільш актуального іншомовного лексичного матеріалу, що входить до лексичного мінімуму, який охоплює загальноживану лексику, загальнотехнічну та загальномедичну термінологію. Характеристика актуальності за специфічною тематикою не викликає

сумнівів, однак, на жаль, відсутній аналіз досліджень по кількісному параметру відбора необхідного лексичного мінімуму, а також не надано аналіз сумарно накопичених об'ємів лексики як системного засобу формування відповідних адаптованих словників за специфічною тематикою [126, с.95].

Дослідження Є. Александрової присвячене питанням формування професійно-орієнтованої лексичної компетенції у студентів юридичних спеціальностей. У представленій роботі надано методичку формування професійно-орієнтованої лексичної компетенції студентів у процесі читання літератури за фахом на основі комплексу лексичних вправ, який містить методично систематизовані таблиці; виявлено специфіку англійської юридичної лексики; розроблено комбіновану методичну типологію професійно-орієнтованої юридичної лексики на основі порівняльно-зіставного аналізу методичних класифікацій лексичного матеріалу та класифікації термінологічних систем [3, с. 179].

При аналізі поданого дослідження констатуємо, що автор акцентує увагу на використанні великої кількості запозиченої лексики, яка укорінилася у літературній мові на основі безперекладної семантизації і систематизованих таблиць, спрямованих на допомогу студентам засвоювати лексичні одиниці при самостійній роботі з текстом зі спеціальності; на розвитку гнучкості лексичного мислення студентів; на формуванні вмінь використовувати синонімічний потенціал іноземної мови, що вивчається; на розвитку мовної здогадки та прогностичних умінь у процесі читання текстів зі спеціальності. Однак, на наш погляд, не визначено й не обґрунтовано критерії відбору начального матеріалу для розвитку рецептивних і репродуктивних навичок сприймання іншомовного лексичного матеріалу з поданої спеціальності.

Дослідження Н. Аносової спрямоване на формування загальнонаукової іншомовної лексичної компетенції студентів технічного вузу. Навчання загальнонаукової лексики здійснюється на основі розробленої автором

технології формування загальнонаукової іншомовної лексичної компетенції, в основу якої покладено запропонований автором алгоритм формування лексичних навичок, які враховують такі параметри, як: лінгвістичні (вибір контексту), методичні (вибір стратегії оволодіння загальнонауковою лексикою) і індивідуально-психологічні.

Необхідно констатувати, що при навчанні загальнонаукової лексики студентів технічного вузу, автором уточнено теоретичні положення про структуру та зміст загальнонаукової іншомовної лексичної компетенції, теоретично обґрунтовано шляхи та способи формування поданої компетенції в умовах професійно-орієнтованого навчання іноземної мови у технічному вузі. Проте при всій теоретичній і практичній значущості представленого дослідження, автором акцентовано увагу тільки на навчанні загальнонаукової іншомовної лексики, при цьому не уточнено способи семантизації лексичного матеріалу, які сприяють більш ефективному засвоєнню та запам'ятовуванню загальнонавчаної іншомовної лексики [4, с. 105].

О. Уфимцева розглядає навчальну іншомовну лексичну компетенцію як фактор формування професійної компетенції майбутніх спеціалістів у таких галузях, як: «Зв'язки з громадськістю» і «Реклама». Для навчання лексичного аспекту іншомовного мовлення, найбільш оптимальним, на думку автора, є комунікативно-когнітивний підхід [167, с. 175], який ґрунтується на принципі свідомості у навчанні й теорії соціоконструктивізму, згідно з якою студент є активним учасником процесу навчання, а не об'єктом навчальної діяльності викладача. Крім того, на думку автора, навчання іншомовної лексики повинно бути особистісно-орієнтованим, що передбачає урахування вікових можливостей і вимог до рівня розвитку навчальної іншомовної лексичної компетенції у студентів зазначеного напрямку. Однак при цьому не досліджено потенційні можливості студентів у мнемічній діяльності на основі системного подання збільшених обсягів лексичної інформації.

Актуальним є дослідження можливостей формування лексичної компетенції при навчанні військовому перекладу. Так, С. Копилова вважає суттєвим такий прийом формування англomовної лексичної компетенції у курсантів при навчанні військовому перекладу, як тестування, який сприяє удосконаленню навичок адекватного засвоєння лексики. Автором визначено роль тестування у процесі навчання військовому перекладу, виявлено як контролюючу, так і навчальну можливість використання тестування у формуванні лексичної компетенції у курсантів, доведено ефективність використання тестування як «замкнений ланцюг компетенції при навчанні військовому перекладу» [85, с. 45]. Однак, на наш погляд, у представленому дослідженні відсутні способи семантизації лексичного матеріалу; автором акцентовано увагу виключно на тестуванні спеціальної лексики; не визначено кількісний аспект подання англomовних слів на занятті, а також не вирішеним залишається питання про цінність перекладу порівняно з іншими способами семантизації.

Звернемося до наукового дослідження І. Липської, яке розглядає питання формування іншомовної лексичної компетенції у студентів лінгвістичних спеціальностей. Досліджуючи роботу, присвячену питанням формування франкомовної лексичної компетенції у студентів мовних спеціальностей, бачимо, що автором акцентовано увагу на розробці методики формування франкомовної лексичної компетенції у студентів мовних спеціальностей в адміністративно-правовій галузі. У процесі дослідження визначено критерії відбору лексики адміністративно-правової галузі, відібрано матеріал для навчання спілкуванню у цій галузі, створено комплекс вправ з формування франкомовної лексичної компетенції у студентів адміністративно-правовій галузі [94, с. 51]. Однак, на нашу думку, автор не акцентує увагу на способах семантизації франкомовного матеріалу, не враховує кількісний аспект подання збільшених доз лексичного матеріалу.

О. Сиземіна досліджує питання пов'язані з формуванням лексичної компетенції у студентів лінгвістичного вуза на основі формування мотиваційної бази навчання. У дослідженні надано теоретичне обґрунтування методики розвитку лексичної компетенції на основі формування мотиваційної бази навчання; уточнено й доповнено компоненти формування мотиваційної бази навчання лексики іноземної мови; обґрунтовано раціональну організацію лексичного матеріалу на основі графічних організаторів, які враховують структуру внутрішнього лексикону; структуровано стратегії та прийоми навчання іншомовної лексики [147, с. 105–110]. Автором встановлено взаємозв'язок розвитку лексичної компетенції та мотиваційної бази навчання, запропоновано нові стратегії (стратегія графічних організаторів) та прийоми роботи, які забезпечують когнітивно-комунікативне засвоєння лексичного матеріалу, досліджено та обґрунтовано їх значення для активізації навчально-пізнавальної та мовленнєвої діяльності студентів, майбутніх викладачів іноземної мови, створено систему вправ, що забезпечує формування лексичної компетенції на мотиваційній основі. Однак, на наш погляд, більше уваги слід було б приділити питанням семантизації англомовної лексики, поясненню лексики з використанням способу багатослівного тлумачення значень іншомовних слів як способу активізації й розширення пізнавальних можливостей студентів.

Заслуговує на увагу дослідження С. Церни, спрямоване на навчання лексики німецької мови учнями спеціалізованих шкіл, в якому визначено структурні компоненти змісту навчання лексики німецької мови та послідовність їх реалізації у процесі навчання; виявлено рівні засвоєння іншомовної лексики з урахуванням психологічних основ засвоєння нового матеріалу (сприймання в усній і писемній формах, запам'ятовування й осмислення на основі практичного використання в різних видах мовленнєвої діяльності), представлено показники та критерії оцінювання рівнів засвоєння лексичного матеріалу (адекватне відтворення ізольованих лексичних

одиниць, словосполучень і окремих речень; правильне використання пов'язаних за змістом речень з обмеженою кількістю лексичних одиниць, пов'язаних за змістом речень у підготовленому та непідготовленому мовленні) [180, с. 110]. На жаль, у дослідженні С. Церни не враховується основний із можливих і ефективних способів розкриття семантики – етимологічний аналіз слів, який разом із іншомовною перекладною семантизацією та узагальненим тлумаченням понять займає значне місце у дослідженні значень слів англійської мови.

Підсумуюмо, проаналізовані роботи свідчать про те, що у галузі навчання іншомовного лексичного матеріалу спеціалістів різних профілів й формуванні їх англійської лексичної компетенції досягнуто чимало. Проте усі досліджені роботи не були пов'язані з питанням формування іншомовної лексичної компетенції в економічній галузі. Тому доцільно звернути увагу на роботи таких учених, як О. Васил'єва, Г. Краснощюкова, Т. Лобанова, Ю. Семенчук, які вивчали проблеми збагачення словникового запасу студентів економічних спеціальностей.

Так, на думку Г. Краснощюкової, оволодіння лексикою в умовах професійно-орієнтованого курсу навчання іноземної мови має системно-формує значення. Засвоєння програмного лексичного матеріалу може бути проведене згідно з принципом лексичного випередження у навчанні іноземних мов. Такий принцип передбачає, що при навчанні аспектам мови, перевагу слід віддавати лексичному принципу. Лексичні знання мають важливе значення у когнітивній діяльності студента. У якості складової, вони входять до «когнітивної бази» студента, забезпечують міцну лексичну основу в оволодінні мовою [83, с. 105–110]. Однак автор цієї роботи не приділив достатньої уваги таким аспектам, як «семантична» і «лексична» системність. Що стосується лексичної системності, то тут ми розглядаємо таку кількість слів, яка є необхідною для подання на одному занятті. Семантична системність розглядається нами як системна організація

семантизації структури полісемантичних слів іноземної мови. Спосіб багатослівного тлумачення значення іншомовного слова дозволяє здійснити не тільки системну організацію семантизації структури поняття, але й системну організацію структури полісемантичних англійських слів.

Ю. Семенчук досліджує методику формування англомовної лексичної компетенції студентів – економістів за допомогою інтерактивних засобів навчання. Так, на думку вченої, необхідно враховувати дидактичні, психологічні та лінгвістичні аспекти інтерактивного формування лексичної компетенції студентів-економістів та відбирати англійську економічну лексику згідно з науково обґрунтованими критеріями [144, с. 20]. Автор виділяє етапи формування англомовної лексичної компетенції на основі інтерактивного навчання лексики та акцентує увагу на створенні словника-мінімуму англійської економічної лексики, який разом із розробленим комплексом вправ сприяє формуванню англомовної лексичної компетенції студентів економічних спеціальностей. Однак, на нашу думку, в роботі недостатньо досліджено психологічні особливості засвоєння студентами збільшених обсягів іншомовної лексичної інформації на основі системного подання лексичної інформації як засобу відображення змісту іншомовних професійно-орієнтованих текстів, що сприймаються.

Досліджуючи методику формування англомовної лексичної компетенції О. Васил'євої, необхідно констатувати, що авторка розглядає проблему лексичної компетенції як невід'ємний лінгвістичний компонент іншомовної комунікативної компетенції. У ході лексичної роботи студенти знайомляться зі звуковим та графічним оформленням лексичних одиниць, з їх семантичними особливостями, набувають навички диференціації та ідентифікації лексичних одиниць, оволодівають умінням здогадуватися про значення слів у тексті або ситуаціях, підбирати адекватні лексичні одиниці відповідно до умов комунікації, граматично та стилістично правильно поєднувати слова у процесі формулювання власних висловлювань,

практично використовувати англомовну спеціальну лексику у професійно-орієнтованому спілкуванні англійською мовою. Проте, на наш погляд, автор не приділяє достатньої уваги поясненню лексики з використанням способу багатослівного тлумачення значень іншомовних слів, не враховує необхідність відбору лексичного мінімуму, який повинен відповідати цілям та змісту навчання іноземної мови у немовних вузах [30, с. 115].

Т. Лобанова досліджує формування лексичної компетенції на основі аналізу принципів і закономірностей контекстної парадигми системного підходу, який міститься у загальній теорії систем, що дозволяє адаптувати цей підхід до реального педагогічного процесу у галузі викладання англійської мови. Розроблено універсальну модель функціонально-орієнтованої компетенції, яка може бути адаптована до будь-якої галузі компетентнісного навчання або професійній підготовці [96, с. 125]. Досліджено зміст і структуру комунікативно-мовної компетенції та запропоновано педагогічні умови її формування з позиції системного підходу. Однак, ми вважаємо, що в роботі не приділено достатньо уваги способам семантизації англомовної лексики, а саме: поясненню лексики з використанням способу багатослівного тлумачення як способу активізації й розширення пізнавальних здібностей студентів.

У результаті проведеного аналізу, можна констатувати, що проблема формування іншомовної лексичної компетенції студентів знайшла своє відображення в роботах вітчизняних та зарубіжних учених. Однак все ще залишаються резервні можливості формування іншомовної лексичної компетенції студентів економічних спеціальностей: недостатньо уваги приділено питанням семантизації професійної англомовної лексики, поясненню лексики з використанням способу багатослівного тлумачення значень іншомовних слів; навчанню лексики у процесі читання професійно-орієнтованих текстів; навчанню професійної діяльності майбутніх економістів засобами іноземної мови; не досліджено потенційні можливості

студентів неспеціальних вузів у їх мнемічній діяльності на основі системного подання збільшених об'ємів лексичної інформації, як засобу відображення іншомовних професійно-орієнтованих текстів, що сприймаються. Таким чином, логіка дослідження спрямовує нас на дослідження лінгвістичних особливостей англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості.

1.3. Лінгвістична характеристика англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості

У поданому підрозділі розглянемо лінгвістичні особливості англомовних економічних текстів, дослідимо їх жанрові особливості, структурно-композиційну оформленість, визначимо лексичні, граматичні та стилістичні особливості англійських текстів економічної спрямованості.

Під текстом, за В. Кухаренко [154, с.115], розуміють зафіксований продукт комунікації, що характеризується матеріальністю, комунікативною зумовленістю, цілеспрямованістю, змістовим поєднанням, завершеністю, а також структурно-композиційною оформленістю.

Іншомовний економічний текст, на думку Н. Ложкіної, розглядається як літературно оброблений текст іноземною мовою, що відноситься до галузей економіки, служить для студентів джерелом задоволення інформаційних потреб, набуття досвіду читацької діяльності [101, с. 62].

У нашій роботі ми оперуємо поняттям «англомовний текст фінансово-економічної спрямованості», який розуміється як автентичний текст економічної спрямованості, що представляє інформацію про фінансові операції, прогнози, перевірки, угоди; містить фінансову термінологію, економічні реалії, аббревіатури фінансової галузі, фонову інформацію, пов'язану з майбутньою професійною діяльністю студентів, цифрові, формульні, символічні, діаграмні показники; не містить двозначності,

непорозуміння і різночитання при тлумаченні вихідних даних і служить для студентів джерелом задоволення пізнавальних потреб у галузі фінансів і формування професійної читацької компетенції.

Професійна економічна діяльність відрізняється метою, предметом і умовами проходження, що відображаються у жанрових особливостях текстів.

Економічні тексти розподіляються на такі жанри:

- 1) тексти загальноекономічної спрямованості (основна функція – загальна комунікація та здійснення непрофесійної економічної діяльності), які містять тексти про інвестиції в економіці країни, економічне положення та становище країни тощо; спрямовані на розширення світогляду студентів, а також на ознайомлення з економічною ситуацією в країни в цілому;
- 2) навчальні економічні тексти (основна функція – фіксація отриманих наукових і професійних знань у певний проміжок часу з метою навчання майбутніх спеціалістів у галузі економіки), які містять загальну інформацію про спеціальність студентів – майбутніх фінансистів, а також економічні тексти інформаційного та ознайомлювального характеру;
- 3) тексти професійної економічної діяльності (основна функція – професійна комунікація і здійснення професійної економічної діяльності спеціалістами), які містять тексти ділового листування та документи: звіти, декларації, накладні, контракти, угоди, презентації та інші види текстів, які є типовими для професійної економічної діяльності;
- 4) наукові економічні тексти (основна функція – фіксація нового загально-суттєвого наукового знання з метою інформування наукового та професійного суспільства), до яких відносяться монографії, наукові статті, реферати, анотації та рецензії, пов'язані з економічною спеціальністю.

Навчальні економічні тексти і тексти спеціальної економічної комунікації (наукової та професійної) розрізняються за функціями, галузями

використання, характером адресації, комунікативно-прагматичними та структурно-семантичними характеристиками.

Представимо різновид текстів професійної економічної спрямованості схематично (див. рис. 1.2).

Рис. 1.2.

Розглянемо лінгвістичні ознаки економічних текстів.

1. Структурно-композиційна оформленість:

- для навчальних економічних текстів інформативного типу притаманна узуальна структура, в її основі – принцип формування наукового уявлення про економічні концепти;
- для навчальної економічної статті притаманна узуальна структура, яка визначається вихідним текстом;

– для навчальних текстів ділового листування притаманна полустійка структура, яка визначається традицією оформлення у діловому дискурсі;

– для навчальних текстів типу документів притаманна стійка структура, яка визначається традиційним оформленням у діловому дискурсі;

2. Домінуючі композиційно-мовленнєві форми економічних текстів:

– в економічних текстах інформативного типу домінують такі форми, як: «визначення», «пояснення», «характеристика», «опис»;

– для навчальної статті типовими є: «опис», «роздум», «розповідь»;

– у навчальних текстах ділової кореспонденції домінують: «повідомлення», «опис»;

– для навчальних текстів типу документів характерні: «стверджувально-констатуєча» та «наказово-констатуєча» форми.

3. Спосіб викладу в економічних текстах:

– в економічних текстах інформативного типу – узагальнений, об'єктивізований тон, який створюється особливою семантикою предикатів, узагальнено-суб'єктивних і пасивних конструкцій, домінуванням об'єктивної модальності та суб'єктивно-оцінювальною нейтральністю;

– у навчальній статті – персоналізований тон, який створюється за рахунок використання емоційної та суб'єктивно-оцінювальної лексики та засобів суб'єктивної модальності, цитат, непрямої мови;

– у навчальних текстах ділового листування відбувається різниця тонів: від нейтрального до персоналізованого, що задається сучасними нормами письмового ділового спілкування і створюється завдяки використанню особистісних прийменників, активних конструкцій, лексики з позитивними конотаціями, відмови від канцеляризмів;

– у навчальних текстах типу документів – тон імперсоналізований, офіційний, який задано сучасними нормами письмового ділового спілкування, створюється завдяки використанню пасивних конструкцій,

ділових мовленнєвих стандартів, опосередкованого висловлювання учасників комунікації, відсутності лексики з конотативними значеннями.

4. Лексичний склад економічних текстів:

– для економічних текстів інформативного типу є характерними: а) наукова економічна термінологія, б) загальнолітературна лексика без експресивно-оцінювальних конотацій;

– для навчальної статті: а) предметно-економічна термінологія, б) тематично зумовлена та нейтральна лексика, в) лексика, що означає ділові та культурні реалії, г) експресивна лексика;

– для навчальних текстів ділового листування та економічних документів: а) спеціальна лексика (формули мовленнєвого етикету, ділові кліше, офіційно-книжкова лексика), б) професійно-орієнтована лексика (галузєво-економічна термінологія, номенклатурна лексика, аббревіатури та скорочення), в) загальнолітературна лексика.

5. Синтаксичні особливості економічних текстів:

– для економічних текстів інформативного типу, незважаючи на спрощення, характерні загальні особливості синтаксису наукового стилю мовлення: численність об'єктних та узагальнено-суб'єктних конструкцій, пасивних конструкцій, дієслова «to be» у функції предиката, переважання генералізуючого презенса;

– у навчальній статті зберігаються особливості синтаксису газетно-журнального стилю мовлення: велика кількість описувальних конструкцій (дієприкметникових зворотів, відокремлених означень, однорідних членів речення і різних форм непрямої мови), наявність цитат видатних економістів;

– у навчальних текстах ділового листування зберігаються особливості синтаксису ділового листа: наявність ділових кліше та формул мовленнєвого етикету, нескладні граматичні конструкції, переважання активних конструкцій, відсутність складних речень;

– у навчальних текстах типу документів зберігаються особливості синтаксису ділових паперів: використання поліпредикативних конструкцій, описувальних зворотів, пасивних конструкцій, паралелізмів, кліше, ділових стандартів.

б. Стиль мови в економічних текстах:

– у текстах інформативного типу є усі ознаки наукового стилю мовлення: логічність, ясність, послідовність викладення, об'єктивність, узагальненість, точність й однозначність вираження;

– для навчальної статті характерними є ознаки публіцистичного / науково-публіцистичного стилю: популярний характер викладення, змістовна та мовна доступність, фактологічність, оцінюваність, експресивність;

– у навчальних листах ділової кореспонденції та документах відтворюється офіційно-діловий стиль, для якого є характерним нейтральність (у ділових листах), офіційність (у документах), точність, ясність, стислість, стереотипність, економія мовних засобів.

Відтак, релевантними ознаками економічних текстів є : інформативність, актуальність, професійна значущість, об'єктивність, офіційність, логічність, відсутність надлишкової образності та емоційного забарвлення, високий рівень стандартизації мовленнєвих структур і мовних засобів.

Розглянемо мовні особливості англійських економічних текстів. Перш за все, проаналізуємо термінологію та спеціальну економічну лексику.

Згідно з дослідженнями робіт таких учених, як Є. Акулова, В. Дреслер, Т. Дроздова, В. Кінч, Дж. Лінч, Ю. Семенчук, англійські терміни спеціальних текстів є сформованою стійкою системою [227, с. 57]. Так, при дослідженні лінгвістичних особливостей англійської економічної лексики, Ю. Семенчук встановив, що економічні терміни не містять ознак багатозначності та експресивності, їм притаманна стилістична нейтральність і відсутність синонімів. Терміни економіки є елементом загальної лексичної системи іноземної (англійської) мови з парадигматичними синтагматичними

зв'язками, які існують у загальноживаній лексиці. У терміносистему економіки входять терміни-слова та терміни-словосполучення, а характерними для їх створення (формування) є префіксальний і суфіксальний способи утворення окремих слів, або їх основи. Розуміння структури термінів, уміння проводити їх морфологічно-синтаксичний аналіз дозволяє утворювати нові термінологічні одиниці й варіювати способи лексико-граматичного висловлювання думок англійською мовою. Сучасні тенденції інтернаціоналізації англійських економічних термінів сприяють розвитку мовної здогадки студентів, розширенню можливостей для їх безперекладної семантизації, швидкому та тривалому запам'ятовуванню спеціальної лексики, а також збагачують їх потенційний словник [144, с. 17].

Проаналізуємо детальніше лексичні особливості економічних текстів. До лексичних особливостей англійських економічних текстів відносяться:

- 1) насиченість матеріалів економічною термінологією, до якої відносяться слова-терміни (investment (інвестування), distribution (розподіл)) та термінологічні словосполучення (interest rate (відсоткова ставка)), surplus of stock (надлишок товару), assets and liabilities (активи та зобов'язання), capital gains (основні прибутки), to obtain funds (отримувати кошти), tax burden (податковий тягар). У свою чергу слова-терміни розподіляються на прості (income, debt); складені (bookkeeper, outsider, stockholder); утворені за допомогою конверсії (a shape – to shape, research – to research), утворені за допомогою афіксації (to develop – development, ability – inability);
- 2) складені дієслова, що функціонують разом із синонімічними еквівалентами простих економічних термінів (to make up – to account for; to choose – to single out);
- 3) активне використання низки «похідних» термінів (to invest → investment / investor / investing / investee / investible);
- 4) вузькоспеціалізовані слова та словосполучення, що належать до певної економічної сфери («рір» (одна тисячна валютного курсу), «to be in red»

(перебувати у боргах); «cabbage» (гроші), «Stocky» (датська крона), «Swissy» (швейцарський франк);

б) ідіоматичні вирази економічної тематики («dirty-float rate» («коливальний» курс валюти), «blue chip stock» (акції, що приносять високі дивіденди), «belly up» (бути неплатоспроможним), «Bear Market» (ринок цінних паперів, где грають на зниження), «Bull Market» (ринок цінних паперів, где грають на підвищення), «double deer» (зниження в економіці);

7) використання аббревіатур фінансової галузі, особливо в економічних документах, форма та зміст яких змінюються у невеликій кількості (зведення, повідомлення, рішення, звіти): CIF (cost, insurance, freight – вартість, страхування, фрахт), FOC (Free of Charge – безкоштовно), CR (Currency Rate – курс валюти), C2C (consumer-to-consumer – від споживача до споживача) та скорочень (e-commerce, e-sales – електронна комерція, електронні продажі);

8) сполучення букв-символів і цифр-символів для визначення певних економічних понять (C2C – consumer-to-consumer (від споживача до споживача), B2C – Business-to-Consumer (від підприємництва до споживача), B2E – Business-to-Employee (від підприємництва до працівника);

9) неологізми у галузі економічної діяльності (neuroeconomics – галузь економіки, що вивчає вплив процесів, які відбуваються у головному мозку людини, на економічну поведінку людини (chief learning officer – директор корпорації, який є відповідальним за підвищення кваліфікації кадрів);

10) велика кількість цифрової інформації, графіків (ієрархія у компанії, переміщення капіталу / грошей), діаграм, таблиць, формул (high output per employee = high productivity; thirty per cent of interest (30 %); two-thirds of depositors (2/3); two hundred shares (200); three thousand (3000) dollars, assets = liabilities + owner's equity);

11) переважання сполучень, ядром яких служать іменники різних видів атрибутивних груп (demand deposit (терміновий депозит), purchasing power (купівельна спроможність), financial intermediaries (фінансові посередники);

12) значна кількість власних імен (назви компаній банків, фірм; торгових знаків (брендів); спеціальних договорів, місць розташування компаній та їх офісів (Barclays, Lloyds; General Motors, J. P. Morgan);

13) реалії економічної галузі «blue sky laws» (закони штатів в США від 1993, які регулюють випуск цінних паперів та їх реалізацію у межах штатів), «the Big Four» (4 major companies that regulate in the financial audit arena: PnC, KPMY, Deloitte, Ernst&Young – 4 важливі компанії, які головуєть на фінансовій аудиторській арені PnC, KPMY, Deloitte, Ernst&Young);

14) наявність клішованих зворотів офіційного стилю у фінансових документах (no charge (безкоштовно), nominal value (початкова вартість), terms of delivery (умови постачання), on behalf of the name (від імені...)).

15) використання у текстах разом з британськими термінами їх американських еквівалентів (property (BrE), real estate (AmE); non – profit organizations (Br), not – for –profit organizations (Am)).

Слід зазначити, що англійські економічні тексти містять також певну кількість граматичних особливостей.

Виділимо такі граматичні особливості економічних текстів:

1) широке використання простих двосладових речень із складеним присудком, що утворюються з дієслова-зв'язки та предикатива, у якості якого служить прикметник або прийменниковий зворот (These goods are low-cost. – Ці товари за зниженою ціною.);

2) наявність атрибутивних груп, які у великій кількості використовуються в економічних текстах (separation payments – грошові виплати при звільненні з роботи);

3) використання причино-наслідкових сполучників і логічних зв'язків на початку абзацу, які раніше перебували у середині складного речення; найчастіше у якості слів-зв'язків зустрічаються наступні прислівники та прийменники: firstly, consequently, moreover, however, nevertheless, still etc. (We understand, however, that for the economic well-being of our city, we must

reduce the burden on our taxpayer. – Ми розуміємо, все ж таки, що для економічного добробуту нашого міста, ми повинні знизити податковий тягар для платника. However, during periods when people have less to spend many firms face hard times as their sales fall. – Однак протягом тих періодів, коли люди витрачають менше грошей, фірми перебувають у важкому становищі, тому що їх продажі знижуються);

4) заміна означальних підрядних речень прикметниками із суфіксами – able, – ive (the goods available – товари, що є в наявності, liquidity ratio comparable – коефіцієнт ліквідності, що можливо порівняти. This company is competitive at the market. – Ця компанія є конкурентоспроможною на ринку);

5) значна кількість пасивних форм і форм простого теперішнього часу (Market economies are directed by prices. – Ринкові економіки керуються цінами);

б) використання виразів з прийменником of для передання видо-родових відносин (The state and mixed organizations on insurance of the credits can hardly accept on insurance the risk of investments of capital in developed countries. – Малоімовірно, що держава та змішані організації зі страхування кредитів можуть узяти на себе страхові ризики капіталу розвинених країн).

Що стосується стилістичних особливостей, слід зазначити, що текстам економічної спрямованості притаманна переважно стилістична нейтральність і невелика кількість синонімів, відсутність імпліцитної інформації, багатозначності тлумачення одних і тих же фраз, а також експресивності. Проте, у процесі аналізу економічних текстів було виокремлено такі стилістичні прийоми, як-от:

- 1) «економічні» метафори («yellow dog contract» («боягузливий контракт»), «bridge – building exercise» (намагання навести мости), «jobs crisis» (кризис робочих місць), «economic bubble» («економічна бульбашка»);
- 2) прості епітети, наприклад, «successful business – успішний бізнес, tough business – суворий бізнес»;

3) метонімії, наприклад, «head office – головний офіс, head of the company – голова компанії. We need a couple of strong body for our team – Ми потребуємо «теми» для нашої команди;

4) паралельні конструкції, наприклад («Parent» company is going to promote its new production line. «Daughter» company is strengthening its sales potential on the international market. – Материнська компанія має на меті просувати свою нову виробничу лінію. Дочірня компанія зміцнює свій потенціал з продажів на міжнародному ринку);

5) повтори, наприклад, «parent company and daughter company – «материнська та дочірня компанії»;

Отже, проведене дослідження лінгвістичної характеристики англomовних текстів економічної спрямованості дозволило встановити, що економічні тексти, різні за формою та змістом, мають переважно однакові стилістичні та лексико-граматичні особливості. Для англomовних економічних текстів характерним є високий рівень стандартизації мовних засобів; наявність стилістично нейтральних слів, термінологічної лексики; наявність професійних ідіоматичних виразів та фразеологічних сполучень, аббревіатур, цифрових показників, що й зумовлює специфіку англomовних економічних текстів. А процеси засвоєння цієї вищезазначеної лінгвістичної інформації розглянемо у наступному підрозділі.

1.4. Психологічні особливості засвоєння англomовної лексики у процесі читання текстів фінансово-економічної спрямованості

Процес вивчення будь-якого матеріалу, у тому числі і текстів професійної спрямованості, є джерелом інформування людини про те, що писемно викладається. Однак осмислення прочитаного буде успішним лише у тому випадку, якщо мовні засоби викладу змісту не викликають у студентів проблеми їх осмислення. Якщо читання здійснюється рідною мовою, то

перед студентом постає одне завдання – зрозуміти зміст предмету викладу. Якщо ж читання здійснюється іноземною мовою, то зрозуміти зміст прочитаного буде можливим при нескладному дешифруванні змісту кожного елементу викладення змісту і його інтегруванню у загальний зміст усього тексту. Для вирішення вищезазначеного завдання, студент, який читає іноземною мовою, насамперед, повинен знати як вживаються у тексті мовні явища, причому знати на такому рівні, щоб їх смислове дешифрування здійснювалося автоматично. Основою таких знань є засвоєння матеріалу. За визначенням І. Зимньої, засвоєння – це складна інтелектуальна діяльність людини, що охоплює всі пізнавальні процеси, які забезпечують прийом, смислово обробку, збереження і відтворення матеріалу, який сприймається [61 с. 307]. Детальніше розумові процеси, що забезпечують засвоєння знань, характеризують С. Рубінштейн, Л. Занков, В. Давидов. Вони визначають їх такими психічними діями як: сприйняття інформації, її осмислення, запам'ятовування та застосування. Слід зазначити, що кожне іншомовне мовне явище для його засвоєння має бути спочатку сприйняте, потім осмислене, збережене в пам'яті і застосоване на практиці. Ці чотири розумові дії необхідні для засвоєння не тільки загальнонавчальної англійської лексики, а й такої, що має свою лінгвопрофесійну специфіку. В нашому випадку це вузькоспеціалізована лексика, що містить цифрові (thirty per cent of interest (30%); two-thirds of depositors (2/3)); формульні (наприклад,

$$\sqrt{\frac{2 * A * C_p}{C_h}} \text{ де, } A = \text{Demand for the year, } C_p = \text{Cost to place a single order,}$$

$C_h = \text{Cost to hold one unit inventory for a year, } * = \times$);

схематичні і діаграмні показники в їх вербальному вираженні, аббревіатури фінансової сфери (CIF (cost, insurance, freight), FOC (Free of Charge), CR (Currency Rate), C2C (consumer-to-consumer); реалії економічної сфери («blue

sky laws» – закони штатів у США від 1993, які регулюють випуск цінних паперів та їх реалізацію в межах штатів).

Дослідимо психологічну сутність кожної з вищезазначених операцій, що забезпечує засвоєння мовних явищ, за допомогою яких виражається зміст професійно-спрямованого тексту фінансово-економічного характеру.

I. Сприйняття лексики, що міститься в текстах фінансово-економічної спрямованості.

Зважаючи на те, що специфіка нашого дослідження полягає в тому, що формування англомовної лексичної компетенції майбутніх фінансистів здійснюється у процесі читання текстів професійної спрямованості, сприйняття лексики здійснюватиметься на основі її зорово-графічного представлення не в ізольованому вигляді, а в реченнях, що розкривають її зміст. Це означає, що як загальнонавчальна, так і складна термінологічна лексика, обрана із тексту-оригіналу, стане основою створення першого міні-тексту. Його зміст не буде цілісним, а складатиметься з речень, які тлумачать значення основних понять. За даними досліджень Г. Харлова, таких нових лексичних одиниць має бути близько 30, а їх семантизація повинна здійснюватися шляхом багатослівного тлумачення [178, с. 120–130]. Вищезазначене означає, що текст буде складатися з такої кількості абзаців, які охоплять тлумачення всіх основних понять тексту, тому що такий текст, за думкою Г. Харлова, слід читати, відповідати на запитання, відтворювати, а також виписувати нові слова зі значеннями.

У процесі сприйняття лексичної інформації залучається максимально можлива кількість аналізаторів: при читанні тексту – мовленнєворухливий, зоровий і слуховий, а при написанні нових слів і їх значень – такі ж аналізатори, враховуючи моторнорухливі. Саме така взаємодія максимальної кількості аналізаторів при сприйнятті лексичної інформації створює передумови, як для її осмислення, так і для запам'ятовування. Осмисленню сприятимуть детальні відповіді на запитання за змістом кожного абзацу; а

запам'ятовуванню – повторення лексики, що досліджується, в різноманітних формах її лінгвістичного виразу. Разом з тим, ми не можемо не торкнутися і іншої точки зору на процес сприйняття іншомовної лексики, тим більше, настільки складної по сутності і формі, якою є фінансово-економічна. У тому випадку, якщо вона представлена у тексті, вона відразу набуває комунікативної спрямованості, і у певних випадках може семантизуватися за контекстом. Але при цьому її початкова форма виявляється незнайомою для студентів, а відтак, і важкою для утворення її похідних версій. Тому ми, не порушуючи психологічного постулату про доцільність задіяння максимальної кількості аналізаторів для досягнення осмисленого сприйняття мовного матеріалу, що досліджується, пропонуємо до введення кожної нової лексичної одиниці в реченнях, що розкривають її зміст, вводити ці ж одиниці в ізольованому вигляді, але з максимально можливою кількістю їх похідних форм. Наприклад, слово *employment* представити у формах *to employ*, *employment*, *employer*, *employee*. Ми погоджуємося з точкою зору тих вчених, які пропонують семантизувати всі ці форми з опорою на рідну мову, так як «при дотриманні «онтогенетичних» правил формування іншомовної системи, мовна система рідного мови, яка є засвоєною у мовній свідомості дорослої людини, може не тільки не заважати, а й навпаки, сприяти їй у цьому; на основі системи рідної мови мозок породжує значну кількість мовних порівнянь, асоціацій та аналогій, прискорюючих оволодіння іноземною мовою» [143, с. 157].

Що ж стосується тексту з новими термінологічними одиницями в їх роз'яснювальному значенні, то він лише удосконалив процес сприйняття нової професійно-орієнтованої інформації шляхом її комунікативної форми вираження.

Вважаємо, що такий двоступеневий спосіб сприйняття і семантизації нових лексичних явищ професійного тексту створить передумови для їх осмислення.

II. Осмислення лексики, що міститься в текстах фінансово-економічної спрямованості.

Зрозуміти значення кожного лексичного явища, що досліджується і який являє собою термінологічний апарат тексту фінансово-економічної спрямованості, безумовно обов'язково, але недостатньо для подальшого самостійного вживання матеріалу, що досліджується. Воно, як зазначено у даних психологічних досліджень, ґрунтується на осмисленні цих мовних явищ. Отже, сприйнятий матеріал, навіть на основі взаємодії різних аналізаторів і способів семантизації: як з опорою на рідну мову, так і за допомогою тлумачення його значень іноземною мовою, ще не може вважатися глибоко осмисленим, так як осмислення настає при зіставленні нових значень з тими, що вже є у свідомості людини. До того ж слід зазначити, що зіставлення нових знань з попередніми на цьому етапі їх сприйняття здійснюється досить поверхнево, тобто студенти глибоко не замислюються, яким шляхом нове може взаємодіяти з раніше вивченим, а в лінгвістичному аспекті вони поки не продумують можливі лінгвістичні зв'язки мовних явищ, що досліджуються і вивчаються.

На етапі ж осмислення, зіставлення розширює поле сприйнятої інформації шляхом встановлення та поглиблення смислових і лінгвістичних зв'язків між тим, що вивчається і тим, що вже вивчено. Такий прояв «осмислення» І. Лернер описує так: «... розуміння або осмислення означає розміщення сприйнятої інформації в систему зв'язків з уже відомим. Іншими словами, це замикання нового зв'язку, побудова нової асоціації. Ці зв'язки спочатку вкрай поверхневі, і тоді людині може тільки здаватися, що вона розуміє ... У міру навчання людина осмислює зв'язки, що виникли більш об'єктивно і широко. У такому разі вони перетворюються в розумові структури, відповідні логіці діяльності та спрямовані на осмислення змісту об'єктів діяльності [93, с. 28]. Розумові структури свідчать про готовність людини до узагальнених розумовим дій безвідносно до предметного змісту,

а саме: аналізу, синтезу, узагальнення тощо. Це означає, за думкою Р. Мартиноювою, що предметний матеріал, який системно осмислюється, і мовний матеріал, що вивчається, можуть призвести до самостійних висновків щодо тлумачення і застосування кожного з них. Предметного матеріалу – як нового змісту, заснованого на попередньому; мовного матеріалу – як нового способу вираження змісту, що вивчається з урахуванням граматичних норм іноземної мови, що використовується.

Продемонструємо сказане прикладом.

Fiscal – relating to money, taxes, debts etc;

policy – a way of doing smth that has been officially agreed and chosen by the political party;

regulation – an official rule or order;

economy – the system by which a country's money and goods are produced and used;

taxation – the system of charging taxes;

government – the group of people who govern a country or state;

expenditure – the total amount of money that a government, organization or person spends during a particular period of time.

Якщо студенти на підставі вивчення цього матеріалу можуть прийти до такого висновку, що фіскальна політика – це регулювання економіки через оподаткування та урядові витрати, це означає, що цей матеріал осмислений, як на професійному, так і на лінгвістичному рівнях. Такий спосіб осмислення кожного термінологічного явища, що досліджується, сприятиме його запам'ятовуванню.

III. Запам'ятовування лексики, що міститься в текстах фінансово-економічної спрямованості.

Запам'ятовування будь-якої мовної інформації (лексичної чи граматичної) повинно здійснюватися за допомогою її багаторазового і різноаспектного повторення. Повторення матеріалу починається на етапі

його сприйняття. Той факт, що лексичний матеріал вводиться із задіянням різних аналізаторів, зумовлює його прослуховування, читання, відтворення в усній і писемній формах, тобто різних за формою повторень.

Продовжується повторення матеріалу на етапі його осмислення, тобто порівняння з раніше вивченим і вживання його в усній і писемній формах. Ми поділяємо точку зору С. Рубінштейна у тому, що запам'ятовування матеріалу залежить не тільки від кількості його усних і писемних повторень, але і від їх характеру, а також від виду діяльності, в яких вони використовуються [142, с. 506].

Чималі експерименти С. Рубінштейна, Д. Красильщикова, Є. Хохлачова, П. Зінченко та інших дослідників, які займалися проблемою запам'ятовування іншомовного лексичного матеріалу, засвідчили наступне:

- 1) запам'ятовування лексики (граматики), що досліджується, залежить від цільової установки на подальше використання цього матеріалу в реальних мовленнєвих діях. Так, якщо студенти знають, що вони, виконуючи досить різноманітні та цікаві ігрові дії зі словами, що вивчаються, для їх запам'ятовування і подальшого вживання в навчальних цілях, результативність такої роботи може бути високою, проте не тривалою. Відсутність реального використання через деякий час призводить до забування цієї лексики. У нашому випадку, якщо студенти будуть знати, що англomовний лексичний матеріал, що досліджується, буде єдиним для подальшого вирішення їх професійних завдань, тоді він утримуватиметься в пам'яті студентів через високий рівень мотивації щодо його подальшого застосування. Саме тому завдання для запам'ятовування професійної лексики фінансово-економічної спрямованості повинні зумовлюватися необхідністю виконання професійних дій;
- 2) запам'ятовування нової лексики (граматики) залежить від рівня взаємозв'язку його типів: довільного і мимовільного. Як у мимовільному, так і у довільному запам'ятовуванні виявилася залежність їх продуктивності від

змісту цілей, мотивів і способів діяльності. У діяльності складаються умови для відбору та закріплення певного досвіду; змістом діяльності визначається і його актуалізація; в діяльності складаються умови, що детермінують динаміку нервових процесів, які відповідно з їх внутрішніми закономірностями, призводять до утворення, закріплення та актуалізації нервових зв'язків у мозку людини [63, с. 77].

Вибірковість у мимовільному запам'ятовуванні визначається змістом цілей тієї діяльності, продуктом якої вона є. Те, що відбирається при мимовільному запам'ятовуванні, знаходиться у закономірній залежності від змісту діяльності в кожному окремому випадку. Вибірковість у довільному запам'ятовуванні, як було зазначено в багатьох дослідженнях, визначається, як загальним змістом мнемічної мети, так і її конкретизацією та диференціацією в кожному окремому випадку. Те ж можна стверджувати і про залежність обох видів запам'ятовування від мотивів діяльності. В обох випадках способи діяльності забезпечують орієнтування у матеріалі відповідно до змісту цілей, що досягаються.

Зазначені загальні риси мимовільного і довільного запам'ятовування свідчать про єдність їх природи.

Відмінності, як і загальні риси цих двох видів запам'ятовування, визначаються також особливостями діяльності. Завдання, мотиви і способи діяльності, продуктом яких є мимовільне запам'ятовування, безпосередньо не пов'язані з функціями пам'яті. Довільне запам'ятовування щодо утримання своїх цілей, мотивів і способів є спеціальною мнемічною діяльністю. Однак ці відмінності не надають підстав для протиставлення довільного запам'ятовування мимовільному, а навпаки, свідчать про різній рівень розвитку процесів пам'яті і їх генетичної спадковості.

Вищезазначене надає підстави використовувати два види запам'ятовування лексичних одиниць, що досліджуються. У якості першого, тобто довільного запам'ятовування, використовуватиметься психолого-

дидактична система, розроблена Р. Мартиною. Її сутність полягає у трьохрівневому запам'ятовуванні іншомовного матеріалу, що дозволяє вільно застосувати його у мовленні більшості студентів.

Перший рівень називається **мовним**. Студенти вивчають ізольовані лексичні (граматичні) одиниці таким чином, щоб мовна інформація, яка вводить, залишилася в їх короткотривалій пам'яті, і тим самим вважалося, що студенти набули знання цього матеріалу. Під знанням іншомовного матеріалу, за Д. Джалаловим і Р. Мартиною, розуміємо здатність студента: а) відтворювати рідною мовою лексичні чи граматичні одиниці, що досліджуються, при їх зоровому або слуховому сприйнятті іноземною мовою (рецептивні мовні знання); б) відтворювати іноземною мовою ці ж мовні одиниці при їх зоровому або слуховому сприйнятті рідною мовою (репродуктивні мовні знання). Обидва види знань досягаються шляхом багаторазового повторення мовних одиниць, що досліджуються у різних діях, які підтримують зацікавленість і увагу студентів. Кількість лексичних одиниць, які вводяться на одному занятті, і кількість необхідних повторень кожної з них, залежить від віку студентів і їх попереднього лінгвістичного досвіду. Р. Мартинова пропонує на одному занятті зі студентами 1-х та 2-х курсів вводити до 16 лексичних одиниць і повторювати кожна з них 15–19 разів. При чому, як в усній, так і в писемній формах, у співвідношенні 1: 3 (108, с.433), а Г. Харлов, як ми вже зазначали, пропонує вводити на одному занятті до 30 лексичних одиниць і повторювати кожна з них 16–18 разів.

Наша експериментальна робота з вивчення професійної лексики засвідчила, що якщо лексичний матеріал, що досліджується, являє собою загальнонавчальні лексичні одиниці, то їх кількість на одному занятті може бути 30, а якщо частина цієї лексики являє собою цифрові, символні, формульні та діаграмні показники, то обсяг введеного на одному занятті лексичного матеріалу доцільно зменшити до рівня, запропонованого

Р. Мартиновою. Однак при цьому вважаємо за необхідне зазначити, що навіть при дотриманні вищеназваних обсягів введеного на одному занятті лексичного матеріалу і кількості його повторень, лексична інформація, що набувається, потрапляє лише в короткотривалу пам'ять і зберігається в ній майже в повному обсязі приблизно 8 годин. У подальшому, в результаті іншого інформаційного навантаження на розумову діяльність студентів, іншомовні знання розбалансовуються (вони в короткотривалій пам'яті недостатньо стійкі через відсутність їх взаємодії з раніше вивченим матеріалом) і починають забуватися [241, с. 279]. Саме тому наступний етап мнемічної роботи повинен слідувати негайно за попереднім. Це означає, що формування навичок уживання введеного матеріалу необхідно починати на тому ж занятті, на якому набувалися його знання.

Другий рівень запам'ятовування лексичних (граматичних) явищ є **операційно-смісловим**, він передбачає утворення нових лінгвістичних і смислових зв'язків між тим, що вивчається і тим, що вже вивчено. В основі таких поєднань полягають мовні операції з перетворення початкових або основних форм слів у ті, які необхідні для отримання граматично зумовлених словосполучень або окремих речень. Наприклад, якщо набувалися знання таких іменників як: resources, entity, treaty, expenditure, tax benefits, fiscal year, surplus of money, а попередньо студентами були засвоєні такі дієслова, як: to estimate, to implement, to benefit from, to exceed, to compile, і правила утворення та вживання часів групи Simple, то з цих слів можуть утворюватися такі словосполучення або речення з цих фраз на основі нормативних граматичних конструкцій: to estimate capital expenditure, to allocate resources, to provide treaty for the entity, to benefit from surplus of money, to get tax benefits, to compile the budget for fiscal year, to exceed expenditure. The market mechanism brings about an allocation of resources that reflects two main factors: consumer preferences and production costs. Багаторазове повторення однотипних лексичних операцій призводить до

сформованості лексичних навичок, а багаторазове повторення лексики, що досліджується, у поєднанні з раніше вивченої в засвоєних граматичних формах призводить до сформованості граматичних навичок. Так, слідом за Д. Джалаловим і Р. Мартиноюю, під «лексико-граматичними навичками» розуміємо здатність студентів: а) відтворювати рідною мовою лексичні (граматичні) одиниці, що досліджуються, в поєднанні з раніше вивченими у вигляді словосполучень або окремих речень у темпі природньої мови при їхньому зоровому або слуховому сприйнятті іноземною мовою (рецептивні лексико-граматичні навички); б) відтворювати іноземною мовою ці ж словосполучення і окремі речення в темпі природньої мови при їхньому зоровому або слуховому сприйнятті рідною мовою (репродуктивні лексико-граматичні навички). Для сформування таких навичок студентам 1-х і 2-х курсів немовних вузів необхідно повторювати кожен лексичну одиницю, що досліджується, в поєднанні з раніше вивченими до 90 раз [113, с.140].

Для набору такої кількості різноманітних повторень лексичних одиниць, що досліджуються, студентам пропонується виконання таких методичних дій, які спонукають їх до: 1) читання словосполучень і речень з лексемами, що активізуються; 2) перекладу їх рідною мовою: а) з опорою на підручник; б) на слух; 3) складання власних словосполучень і речень з використанням підстановлювальних таблиць, поданих: а) іноземною мовою; б) рідною мовою; 4) відповідей на запитання з обов'язковим вживанням засвоєного лексичного матеріалу. Прикладами таких вправ, в яких кожна лексична одиниця, що досліджується, повторюється приблизно 90 разів, можуть бути наступні: читання словосполучень і речень з лексемами, що активізуються.

The functional **currency** should be **determined** by looking at several factors. This currency should be the one in which the **entity** normally generates and spends cash and in which **transactions** are normally denominated. All transactions in currencies (functional currency) are treated as transactions in foreign currencies. Five factors can be taken into account in making this decision: the currency is

...1) that mainly influences the price at which goods and services are sold; 2) of the country whose competitive forces and regulations mainly influence the entity's pricing structure; 3) that **influences** the costs of the **entity**; 4) in which funds are generated; 5) in which receipts from operating activities are retained. The first three items are generally considered to be the most influential in deciding the functional currency. An entity will have to determine the functional currency of a foreign operation, such as a foreign subsidiary, and whether it is the same currency as that of the reporting entity. Such factors as whether the foreign entity is an extension of the reporting entity business, what proportion of its transactions are with the reporting entity, and the nature of the cash flows will help determine the functional currency of the foreign operation. The entity's functional currency reflects the transactions, events, and conditions under which the entity conducts its business. Non-monetary items measured at historical cost should be reported using the exchange rate at the date of the transaction. Non-monetary items carried at fair value should be reported at the rate that existed when the fair values were determined. It is possible that the carrying value for an item will have been determined by a comparison of two amounts that have been measured at different dates. For example, the cost of inventory can have been determined at one date and the net realizable value or recoverable amount at another date. The effect may be to change the amount of any impairment loss recognized in the functional currency. Exchange differences arising on monetary items are reported in profit or loss in the period, with one exception. The exception is that exchange differences arising on monetary items that form part of the reporting entity's net investment in a foreign operation are recognized in the group financial statements within a separate component of equity. They are recognized in profit or loss on disposal of the net investment. The exchange difference arising on monetary items that form part of the reporting entity's net investment in a foreign operation is recognized in profit or loss in the entity financial statements

2) складання власних словосполучень і речень з лексемами, що досліджуються, з використанням підстановлювальних таблиць англійською мовою.

2) functional	currency
hard	currency
national	currency
foreign	currency
counterfiat	currency

e.g. Today many transactions are made in foreign currency.

3) складання власних словосполучень і речень з лексемами, що досліджуються, з використанням підстановлювальних таблиць рідною мовою

функціонуюча	валюта
тверда	валюта
національна	валюта
іноземна	валюта
фальшива	валюта

Наприклад: Сьогодні багато угод здійснюються з використанням іноземної валюти.

4) відповіді на запитання з обов'язковим вживанням засвоєного лексичного матеріалу:

1. What is national currency of Ukraine?
2. Is it important for a country to have a hard currency?
3. How to overcome problems with a counterfiat currency?

Приклади кількості повторень лексичних одиниць, що досліджуються, наведено у додатку Г.

Проте другий рівень засвоєння лексичного матеріалу, що досліджується, гарантує можливість його вживання лише в навчально-методичних діях, представлених вище. Наша ж мета полягає у навчанні вживання цієї ж лексики в процесі професійно-мовленнєвої діяльності, що відповідає третьому рівню її запам'ятовування.

Третій рівень запам'ятовування мовної інформації називається **лінгвомовленнєвий**, так як він передбачає використання лінгвістичних явищ, що досліджуються, у всіх видах мовленнєвої діяльності, причому як в усній, так і в писемній формах у співвідношенні 3: 1. Саме на цьому етапі відбувається перехід інформації з проміжної стадії запам'ятовування в останню – довготривалу пам'ять. Експерименти С. Рубінштейна, а надалі і Р. Мартинової засвідчили, що до третього рівня розвитку довільного запам'ятовування лексико-граматичних явищ доцільно приступати приблизно через 64 години [113, с. 203], тобто 2–3 дні після їх первинного тренування ... щоб дати їм трохи «відлежатися» [112, с. 507]. На відміну від перших двох, третій рівень запам'ятовування найбільш практичний; адже досліджуваний матеріал повторюється в різних видах комунікації, що переконує студентів в його практичній значущості і наочно демонструє їм зростання іншомовних мовленнєвих умінь.

У навчальному процесі ця лінгвомовленнєва діяльність, за рекомендаціями Р. Мартинової, здійснюється шляхом виконання мовних завдань, з обов'язковим вживанням наочно представленої лексики або граматики. Різноманітність таких завдань повинна бути обов'язковою, щоб процес повторювань лінгвістичних явищ не набував технічний характер, і щоб види мовленнєвої діяльності змінювали один одного. Кількість завдань з кожного виду мовленнєвої діяльності і ступень їх смислових труднощів має бути адекватними реальним мовним потребам і віковим показникам [113, с. 50]. Так, студентам 17–22 років бажано повторювати усі основні слова і

граматичні форми в існуючих видах усної та писемної комунікації приблизно 70–79 разів.

Так, наприклад, щоб набрати встановлені 70–79 повторювань лексем, що досліджуються, для розвитку вмінь їх практичного застосування, студентам пропонується не навчально-методична робота, а професійно-діяльнісна. Наприклад, така фінансово-спрямована лексика, як: *urgency, entity, costs, expenditure, balance sheet, term, transaction, profit, loss, benefit* може регулярно повторюватися при заповненні бланків, результатів аудиторської перевірки роботи фінансових компаній (відділів) тощо. Так як результати будь-якої аудиторської перевірки викладаються за тією ж схемою, то і лексика регулярно і багаторазово повторюється.

Так, про ефективність мимовільного запам'ятовування будь-якої інформації, в тому числі і іншомовної, пише С. Рубінштейн, аналізуючи дані експериментальних досліджень А. Смирнова ... «ці дані також підтвердили переваги мимовільного запам'ятовування у порівнянні з довільним, тим більше при необхідності відстроченого відтворення інформації, що запам'ятовується.... Швидкість мимовільного запам'ятовування іноді більш ніж в два рази вище довільного, тобто цілеспрямованого. Іншими словами, те, що студенти запам'ятовували мимоволі – у процесі діяльності, метою якої не було запам'ятовування, запам'яталося ефективніше, ніж те, що вони запам'ятовували довільно» [118, с. 274].

Представлений психологічний висновок зумовлений необхідністю концентрації нашої уваги на виконанні професійної діяльності на останньому етапі засвоєння англomовної лексичної інформації, який являє собою етап її застосування.

IV. Застосування лексики, що міститься в текстах фінансово-економічної спрямованості.

Специфічними особливостями застосування знань у процесі реалізації професійної іншомовної мовленнєвої діяльності є здатність студентів

розуміти нову термінологію, запропоновану іноземною мовою і давати її тлумачення іншомовними засобами. А для цього засвоєння цих засобів має бути таким, щоб студенти могли без перешкод виконувати названі дії. З цього приводу виникають кілька рівнів застосування термінологічних знань. Послідовність їх реалізації залежить від наростання складнощів професійної діяльності майбутніх фінансистів.

На основі дослідження професійної діяльності фінансистів ми встановили шість етапів навчання застосуванню професійної лексики в її англomовному вираженні. Ураховуючи те, що робота фінансиста не може здійснюватися без знання основ таких сфер, як фінанси, фінансовий менеджмент, фінансові ринки, і термінологічних понять, які використовуються в них, перший етап застосування іншомовних термінологічних знань полягає у розвитку умінь вимовляти нові термінологічні поняття і давати їм тлумачення засобами англійської мови. Наприклад, якщо вивчається така термінологія: *spot, swap, turnover, value date*, то студенти повинні вміти не тільки представити їх еквівалент рідною мовою, а й пояснювати значення цих понять. Так, термін *spot* – a contract to buy or to sell currency at today's rate with delivery in two working days; *swap* – a contract to simultaneously buy and sell a currency in approximately equal amounts for different maturity dates; *turnover* – the amount of income flowing through a company after deductions; *value date* – the due date or delivery date of a contract.

Другий етап застосування іншомовних термінологічних знань полягає у розвитку умінь розуміти значення професійно-орієнтованої лексики, що вживається в таких документах, як: зведення, фінансові звіти, декларації, кошториси, ділові листи, договори, контракти та угоди.

Розуміння цього документа полягає в тому, що зміст кожного з наявних у ньому пунктів, співвідноситься, з одного боку, з раніше вивченою професійною інформацією, а з іншого боку, з раніше вивченою професійною лексикою.

Наприклад, розглянемо звіт про синтетичні рахунки компанії англійською мовою:

Example of negotiable statement on synthetic accounts

The name of accounts	Balance at the beginning of the month		Turnover for the month		Balance at the end of the month	
	Debit	Credit	Debit	Credit	Debit	Credit
Fixed assets	270 000		50 000		320 000	
Inventories	50 000		80 000	100 000	30 000	
Production	25 000		120 000		145 000	
Cash in hand	2 000		40 000	40 000	2 000	
Checking account	90 000		20 000	90 000	20 000	
Authorized capital		87 000		55 000		142 000
Retained earnings		160 000	30 000	60 000		190 000
Short-term loans		35 000	30 000			5 000
Calculation of wages		155 000	35 000			120 000
Payments to suppliers and contractors			110 000	170 000		60 000
Total	437 000	437 000	525 000	525 000	517 000	517 000

Продемонструємо розуміння поданого звіту:

- 1 пункт означає фіксовані активи;
- 2 пункт означає інвентаризацію;
- 3 пункт означає обсяги виробництва;
- 4 пункт означає кошти компанії;
- 5 пункт означає поточний рахунок;
- 6 пункт означає уставний капітал;
- 7 пункт означає збережені доходи компанії;
- 8 пункт означає короткострокові кредити;

9 пункт означає розрахунок заробітньої платні;

10 пункт означає сплату коштів постачальникам і підрядникам.

Третій етап застосування іншомовних термінологічних знань полягає у розвитку вмінь заповнювати затверджені статуправлінням форми бланків.

Розглянемо для прикладу той же звіт і заповнимо його.

The name of accounts	Balance at the beginning of the month		Turnover for the month		Balance at the end of the month	
	Debit	Credit	Debit	Credit	Debit	Credit
	270 000		50 000		320 000	
	50 000		80 000	100 000	30 000	
	25 000		120 000		145 000	
	2 000		40 000	40 000	2 000	
	90 000		20 000	90 000	20 000	
		87 000		55 000		142 000
		160 000	30 000	60 000		190 000
		35 000	30 000			5 000
		155 000	35 000			120 000
			110 000	170 000		60 000
	437 000	437 000	525 000	525 000	517 000	517 0

- 1) Retained earnings; 2) Calculation of wages; 3) Authorized capital; 4) Short-term loans; 5) Total; 6) Fixed assets; 7) Cash in hand; 8) Checking account; 9) Inventories 10) Production 11) Payments to suppliers and contractors.

Як зазначено у прикладі, варіанти заповнення звітів різні, а їх форма залежить від багатьох обставин: конкретних прав автора, обсягу виробництва тощо. Студенти повинні вміти на даному етапі пропонувати різні варіанти заповнення всіх видів документів. Зразки прикладів

документів, які містять затверджену статуправлінням форму наведено у додатку Б (див. додаток Б).

Таким чином, студентам необхідно вміти оперувати однотипними поняттями.

Четвертий етап застосування іншомовних термінологічних знань полягає у розвитку умінь складати фінансові документи, які не містять загальноприйняті статуправлінням форми. До таких документів належать листи: лист-скарга, лист про відправлення товару, лист-пропозиція, лист-угода, лист про співпрацю тощо. Для реалізації цього вміння англійською мовою студентам необхідно знати не тільки термінологічну лексику, а й певні стилістичні вирази, які використовуються в офіційних формах звертання, чітко і логічно оформленні пропозиції фінансово-економічної тематики, заключні форми писемного звертання, опис супутніх додатків до листів, прайс-листи. Зразки прикладів фінансових документів, які не містять прийнятої стауправлінням форми наведено у додатку В (див. додат.В).

П'ятий етап застосування іншомовних термінологічних знань полягає у розвитку умінь викладати і доповідати про результати фінансових перевірок з використанням інтерактивних методів представлення інформації. Для реалізації цих знань, студентам необхідно знати, з професійної точки зору, методи ілюстраційного зображення результатів фінансової діяльності приватних осіб і підприємств у вигляді графіків, схем, діаграм, зведених таблиць, а також вміти їх вербально коментувати. Для прояву цих умінь іноземною мовою, студенти повинні вільно володіти й оперувати фінансово-економічної лексику.

Шостий етап застосування іншомовних термінологічних знань полягає у розвитку умінь дискутувати з фінансово-економічних питань з урахуванням сучасних тенденцій розвитку даної галузі економіки. Для реалізації такого вміння засобами іноземної мови, студентам необхідно володіти основами іншомовної презентаційної промови у цій галузі знань, а

саме: вміти докладно представляти підготовлену інформацію, підтримувати увагу слухачів, що сприймають її, переконувати їх у достовірності, доцільності та актуальності фактів, що представляються. Саме тому тезаур фахівців і фінансистів повинен містити такі риторичні формули мовної поведінки як: *further to our contract; we would like to maintain cooperation with you; please, note that; we express apologies for the mistake; it is self-understood.*

Підсумуюмо, проведені дослідження психологічних основ засвоєння англійської лексики фінансово-економічної спрямованості в процесі читання автентичних текстів з такої спеціальності дозволило встановити наступне:

- 1) сприйняття фінансово-економічної лексики доцільно на основі професійно-спрямованого тексту в процесі його читання з подальшим виокремленням слів, що активізуються і їх подвійному способі семантизації: а) на основі тлумачення їх значень; б) перекладу. При цьому рекомендовано дві форми сприйняття: усна і писемна. Перша дозволяє задіяти слуховий і мовленнєворухливий аналізатори; друга – у процесі читання і зоровий аналізатор, а у процесі письма – моторнорухливий аналізатор, що зумовлює пріоритет писемної активізації лексики над усною;
- 2) осмислення сприйнятої фінансово-економічної лексики є психологічно зумовленим при зіставленні її нових значень з уже наявними у свідомості студентів. Розумові зв'язки, що виникають при цьому, у процесі набуття студентом нового словникового запасу, перетворюються в розумові структури, які відповідають логіці мовної і професійної діяльності. У цьому випадку предметний матеріал, який системно осмислюється, і мовний матеріал, що вивчається, забезпечують можливість самостійних висновків з тлумачення і застосування кожного з них: предметного матеріалу, як нового змісту, заснованого на попередньому, і мовного матеріалу, як нового способу вираження предмету, що досліджується;

3) запам'ятовування сприйнятої і осмисленої фінансово-економічної лексики може бути довільним і мимовільним. Довільне – гарантується досягненням трьохрівневого оволодіння лексичним матеріалом, а саме: знанням ізольованих лексичних одиниць, навичками їх вживання у словосполученнях і реченнях, а також вміннями їх використання в різних видах навчально-мовленнєвої діяльності. Мимовільне досягається шляхом багаторазового виконання однотипних професійних операцій засобами іноземної мови з поступовим переходом увагу з форми виконання професійно-мовних дій на їх збереження в пам'яті;

4) застосування фінансово-економічної лексики, яка була сприйнята, осмислена та застосована, здійснюється в шість етапів, кожен з яких ускладнюється наростанням складнощів професійної діяльності майбутніх фінансистів. Перший етап полягає у розвитку вмінь вимовляти нові термінологічні поняття і давати їм тлумачення засобами англійської мови. Другий – полягає у розвитку вмінь розуміти значення професійно-орієнтованої лексики, що вживається в різноманітних фінансових документах. Третій – полягає у розвитку вмінь заповнювати затвержені форми фінансових бланків, накладних, рахунків, декларацій тощо. Четвертий – полягає у розвитку вмінь складати фінансові документи, у яких немає загальноприйнятої форми (листи-скарги, листи-пропозиції, листи-угоди тощо). П'ятий – полягає у розвитку вмінь писемно викладати і усно доповідати про результати фінансових перевірок з використанням інтерактивних методів представлення інформації. Шостий – полягає у розвитку вмінь дискутувати з фінансово-економічних питань з урахуванням сучасних тенденцій розвитку економіки.

Висновки з розділу 1

Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів дозволив дійти таких висновків.

1. Визначено сутність та структуру поняття «англомовна лексична компетенція» відносно спеціалістів фінансово-економічного профілю, яка означає: 1) рецептивно-репродуктивні знання загальноповсякденної, загальноекономічної та вузькоспеціалізованої лексики англійської мови фінансово-економічної спрямованості; 2) рецептивно-репродуктивні навички розуміння та відтворення цієї лексики в словосполученнях / реченнях / фахових текстах; 3) рецептивно-репродуктивні і продуктивні вміння оперування різною фаховою термінологією, що співзвучна, однак не ідентична, у зв'язних відрізках писемного та усного мовлення сфери майбутньої професійної діяльності; 4) вміння вільного володіння фінансовою термінологією під час читання автентичних фахових текстів економічного напрямку (фінансових документів: річних звітів про фінансові результати, угод, аудиторських висновків, фінансових прогнозів, документів з планування податкових відрахувань), 5) уміння трансформації цифрових, формульних, схематичних, символічних, діаграмних показників у вербальні вирази.

2. Проаналізовано методи навчання іншомовної лексики у педагогічній теорії та практиці, які дозволили виявити їх практичну значущість і резервні можливості, якими є: створення алгоритму використання текстів фінансово-економічної спрямованості як джерела збагачення словникового запасу майбутніх фінансистів; використання прийомів роботи з цифровими, формульними, схематичними, символічними, діаграмними показниками; приділення уваги роботі з різною фаховою термінологією, що співзвучна, однак

не ідентична; виявлення контекстуальних значень багатозначних лексичних одиниць у процесі читання текстів за спеціальністю; засвоєння за одиницю часу збільшених об'ємів професійно-спрямованої лексики у процесі мотиваційно-зумовленого читання.

3. Схарактеризовано лінгвістичні особливості англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості.

Лексичними особливостями стали такі: загальноекономічні та вузькоспеціалізовані терміни, професійні ідіоматичні вирази, похідні економічні терміни, аббревіатури фінансової сфери, сполучення букв-символів / цифр-символів для позначення економічних понять, економічні неологізми / реалії, цифрові, формульні, схематичні, символічні, діаграмні показники, клішовані звороти офіційного стилю фінансових документів, британські терміни та їх американські еквіваленти.

Граматичними особливостями англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості стали такі: прості двоскладні речення зі складним присудком, який складається із дієслова-зв'язки і предикатива, атрибутивні групи, причинно-наслідкові і логічні зв'язки на початку абзацу, еліптичні конструкції, що сприяють стислості і компактності викладення матеріалу, пасивні конструкції, форми простого теперішнього часу, вирази з прийменником "of" для передання вищо-родових відношень.

Стилістичними особливостями текстів фінансово-економічних текстів стали такі: «економічні» метафори, прості епітети, метонімії, повтори, паралельні конструкції.

4. Виявлено психологічні механізми засвоєння лексичного складу англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості. Так, особливостями сприймання є читання професійно-спрямованого тексту з подальшим вилученням слів, що активізуються, та їх подвійному способі семантизації з урахуванням слухового, зорового, моторно-рухового і мовленнєво-рухового аналізаторів, а саме: а) на основі тлумачення їх значень,

б) перекладу. При цьому рекомендовано дві форми сприйняття: усна і писемна. Перша – дозволяє задіяти слуховий і мовленнєворухливий аналізатори; друга – у процесі читання ще й зоровий аналізатор, а у процесі написання – ще й моторнорухливий аналізатор, що зумовлює пріоритет письмової активізації лексики над усною.

Особливостями осмислення сприйнятої фінансово-економічної лексики є зіставлення її нових значень з тими, що вже містяться у свідомості людини. Розумові зв'язки, що виникають при цьому, в міру набуття студентом нового словникового запасу, перетворюються в розумові структури, які відповідають логіці мовної і професійної діяльності. У цьому випадку предметний матеріал, який системно осмислюється, і мовний матеріал, що вивчається, забезпечують можливість самостійних висновків з тлумачення і застосування кожного з них: предметного матеріалу, як нового змісту, заснованого на попередньому, і мовного матеріалу, як нового способу вираження предмету, що досліджується.

Запам'ятовування сприйнятої і осмисленої фінансово-економічної лексики може бути довільним і мимовільним. Довільне – гарантується досягненням трьохрівневого оволодіння лексичним матеріалом, а саме: знанням ізольованих лексичних одиниць, навичками їх вживання у словосполученнях і реченнях, а також вміннями їх використання в різних видах навчально-мовленнєвої діяльності. Мимовільне досягається шляхом багаторазового виконання однотипних професійних операцій засобами іноземної мови з поступовим переходом увагу з форми виконання професійно-мовних дій на їх збереження в пам'яті.

Застосування фінансово-економічної лексики, яка була сприйнята, осмислена та застосована, здійснюється в шість етапів, кожен з яких ускладнюється наростанням складнощів професійної діяльності майбутніх фінансистів. Перший етап полягає у розвитку вмінь вимовляти нові термінологічні поняття і давати їм тлумачення засобами англійської мови.

Другий – полягає у розвитку вмінь розуміти значення професійно-орієнтованої лексики, що вживається в різноманітних фінансових документах. Третій – полягає у розвитку вмінь заповнювати затвержені форми фінансових бланків, накладних, рахунків, декларацій тощо. Четвертий – полягає у розвитку вмінь складати фінансові документи, які не містять загальноприйнятої форми (листи-скарги, листи-пропозиції, листи-угоди тощо). П'ятий – полягає у розвитку умінь писемно викладати і усно доповідати про результати фінансових перевірок з використанням інтерактивних методів представлення інформації. Шостий – полягає у розвитку вмінь дискутувати з фінансово-економічних питань з урахуванням сучасних тенденцій розвитку економіки.

Висновки, яких ми дійшли у ході дослідження, покладено в основу експериментальної методики формування у майбутніх фінансистів англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, що і складає зміст наступного розділу дисертації.

Результати досліджень представлені в наступних публікаціях [190, 191, 192, 193, 194, 196, 200].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФІНАНСИСТІВ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ

У цьому розділі ми маємо на меті практично розробити методику формування англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, а саме: вивчити змістовий аспект формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, сформулювати основні положення аналізу й відбору навчального матеріалу, змоделювати процес навчання лексики англійської мови у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, представити його як лінгводидактичну модель формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів та укласти відповідну систему вправ.

2.1. Лінгводидактичні принципи системності у формуванні у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції

При розгляді лінгводидактичних принципів системності у формуванні у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції логіка дослідження передбачає визначення поняття «система» і системне навчання іноземної мови.

В. Кузьмін вказує, що поняття «система» в більшій мірі фіксує об'єктивну форму цілого, а поняття «інтеграція» підкреслює процес і механізм поєднання частин цілого, цілості інтегральних сукупних якостей тощо [86, с. 55]

Широко поширений в мовознавстві термін «система» вживається в лінгвістичних дослідженнях, щонайменше, у трьох значеннях [88, с. 150–165]. Під системою розуміють: 1) сукупність тих чи інших засобів мови, наприклад, звуків у фонетиці, морфологічних і синтаксичних засобів в граматиці, слів і виразів в лексиці; 2) явище внутрішнє, що являє собою систему відносин і зв'язків, існуючих між її елементами; 3) засіб тієї чи іншої мовної сфери, коли система розглядається як діалектична єдність двох сторін одного і того ж явища, як єдність закономірно розташованих і діючих у взаємному зв'язку частин.

Саме таке розуміння системи (системності, системного характеру) дозволяє, вважають В. Виноградов, А. Щерба, наблизитися до виявлення тих складних і різноманітних зв'язків і відносин, в яких знаходиться слово будь-якої мови, складаючи цілісну, йому одному властиву лексико-семантичну систему [32, с. 3–10].

Л. Щерба зазначає, що лексика кожної мови є певною системою. Тому він ставить питання про порівняння лексичних систем, їх структур в різних мовах. «Слова однієї мови в більшості випадків не просто відповідають словам іншої мови, а перебувають з ними у складних і різноманітних відносинах» [208, с. 215].

Смислові зв'язки слів розглядаються в трьох основних аспектах:

- а) внутрішньосмислові семантичні зв'язки, або смислові елементи на рівні слова (акустична сторона слова і понятійний зміст). Смислова сторона слова являє собою складну систему взаємопов'язаних значень і вживань;
- б) семантичні зв'язки слів у межах різних смислових груп і рядів слів. Визначення цієї лексико-семантичної групи засноване на загальноприйнятому в мовознавстві положенні про те, що слова будь-якої мови, знаходячись один з одним в різних смислових зв'язках і лексико-граматичних відносинах, являють собою цілісну систему. В. Виноградов стверджує, що в мовній системі смислова сутність слова не вичерпується

властивими йому значеннями: слово містить в собі вказівки на суміжні ряди слів і значень. Воно насичено відображеннями інших ланок системи, висловлюючи ставлення до інших слів, пов'язаних з його значеннями [32, с. 20–29];

в) семантичні зв'язки слів на рівні всієї системи мови.

За А. Щукінім, поняття системи, як упорядкована і внутрішньо організована кількість взаємопов'язаних об'єктів відіграє важливу роль в сучасній науці. Системний підхід, що розробляється на основі цього поняття, дозволяє розкрити внутрішні зв'язки певної сукупності явищ.

Щодо навчання мови система розглядається як сукупність основних компонентів навчального процесу, до яких прийнято відносити: підходи до навчання, цілі і завдання, зміст, принципи, процес, методи, засоби, організаційні форми навчання. Домінуюча роль в системі навчання належить цілям навчання, які формуються під впливом середовища і є відповіддю викладачів і методистів на соціальне замовлення суспільства – чому і як навчати на заняттях з іноземної мови. Функціонує система у вигляді навчального процесу, який є його організаційно-структурною одиницею, а формою реалізації системи є навчальні дії та операції, виконання яких призводить до формування мовленнєвих умінь і навичок. Функціонування системи навчання як сукупності основних компонентів навчального процесу з іноземної мови здійснюється в рамках певного профілю навчання.

Серед найважливіших ознак системи навчання можна виокремити функціональність, складність, відкритість та адаптивність.

Система навчання розглядається на трьох рівнях: макропідході, навчанні конкретної мови та мікропідході. Оскільки центральним компонентом системи є навчання, як процес спільної діяльності викладача і студентів на занятті, то з методичної точки зору для ефективності функціонування системи, що відповідає цілям і завданням навчання, важливо розрізнити таке навчання, як: контактне та дистантне, активне і

інформативне, контекстне та позаконтекстне, інтуїтивне і свідоме, зорієнтоване на викладача або студента.

Тенденція до абсолютизації принципу усної основи, що заснована на широкому використанні аудіо-лінгвального, аудіо-візуального, сугестивного та комунікативного методів навчання іноземної мови, призвела до недооцінки змістової сторони читання, до виключення довільного і свідомого засвоєння факторів мови і порушення проблеми гармонійної взаємодії всіх видів мовленнєвої діяльності через істотний розрив між усним і писемним видами мовлення. Про необхідність більш серйозного ставлення до розробки проблеми читання, як одного з основних видів мовленнєвої діяльності, і до його використання у практиці викладання іноземної мови, писали Б. Беляєв, З. Кличнікова, С. Фоломкіна, Г. Харлов, С. Шатілов.

Вочевидь, що в основі оволодіння мовленнєвою діяльністю (усною і писемною) знаходиться проблема системного навчання іноземних мов, а саме: проблема системного формування ефективної компактної мікросистеми рецептивно-репродуктивних мовленнєвих вправ недостатньо вивчена в методиці і психології навчання іноземних мов, хоча деякі теоретичні та практичні аспекти відображені в дослідженнях професора Г. Харлова. Так, відповідно теорії Г. Харлова, методика системного навчання іншомовного лексичного матеріалу зорієнтована на те, що, оскільки в основі оволодіння іншомовним словом полягає комплексна багаторівнева система зв'язків, то необхідно використовувати сукупність запропонованих основних способів і прийомів системного навчання лексики, як відповідних завданням не тільки семантизації, а й сприйняттю і закріпленню знань іншомовних слів у тексті з наступним узагальненням змісту сприйнятого іншомовного тексту. Сміслові зв'язки слів, що розглядаються як система, аналізуються нами на рівні внутрішньосемантичних зв'язків, а не як семантичні зв'язки слів у межах різних смислових груп і рядів слів.

З позиції системного підходу в методиці викладання іноземних мов прийнято виділяти такі компоненти системи навчання: підходи до навчання, цілі і завдання, зміст, процес, принципи, методи, засоби, організаційні форми навчання. Зазначені компоненти є системами освіти, так як вони:

- а) спрямовані на досягнення єдиної мети навчання мови;
- б) тісно пов'язані між собою і проявляються в кожному конкретному акті навчальної діяльності;
- в) формуються під впливом середовища, яке диктує вимоги, чому і як треба навчати у зв'язку з потребами суспільства;
- г) об'єднуються один з одним за допомогою навчання як системоутворюючого компонента системи [100, с. 34].

Всі компоненти системи навчання перебувають між собою в певній ієрархічній залежності, однак домінуюча роль в системі належить цілям навчання, які формуються під впливом середовища і впливають на вибір підходів до навчання, методів, принципів, засобів і організаційних форм навчання. За допомогою зазначених компонентів система навчання реалізується у вигляді навчального процесу, організаційно-структурною одиницею якого на заняттях з практики мови є практичне заняття, а функціональною – система мовних дій і операцій, об'єднаних в цикли навчальної діяльності. Таким чином, існують різні підходи до опису системи навчання іноземної мови. При цьому необхідно враховувати основні принципи системності.

Відомо, що всі сукупності дидактичних принципів педагогіки містять в обов'язковому порядку хоча б один з таких принципів: системність, семантичність, цілісність та послідовність навчання. З метою уніфікації термінології доцільно об'єднувати названі принципи в один – принцип системності в навчанні.

Загальний принцип системності в навчанні може бути розподілено на кілька приватних: принцип цілісності, принцип структурності, принцип

ієрархічності, принцип змістовності, принцип перманентності, принцип взаємозалежності системи лінгвістичного знання і середовища і принцип діяльності, який не є складовою принципу системності, але являє собою основний підхід до роботи зі створення системи лінгвістичних знань.

Підхід Г. Харлова до визначення поняття змісту системи, полягає в тому, що системність слід розглядати з позиції лексичної системності, семантичної системності та системності навчання. Системність навчання взаємопов'язана з семантичною та лексичною системністю (системне навчання, коли значення розглядається не просто як система семантичних компонентів, а реалізується при адекватному розумінні і відображенні змісту іншомовних текстів, які досліджуються, в процесі мовленнєвої діяльності) [176, с. 27–35].

Аналіз основних способів семантизації і запам'ятовування іншомовної лексики, а також наявних психолінгвістичних методик семантичного дослідження, підтверджує правомірність подібного розуміння системи та вивчення значення з позиції висунутої за Г. Харловим концепції системного навчання іншомовного лексичного матеріалу.

Для формування англомовної лексичної компетенції майбутніх фінансистів у процесі читання і можливості відтворювати іншомовний матеріал використовувалися різні перекладні і безперекладні способи семантизації слів: однослівна перекладна семантизація, багатослівна семантизація, трьохзначний переклад, узагальнений спосіб багатослівного тлумачення, здогадка про значення слова за контекстом. У нашому експерименті поставлено мету: визначити доступність запам'ятовування збільшених, порівняно із звичайною практикою, доз нового лексичного матеріалу, запропонованого протягом одного заняття, в залежності від способів семантизації нового лексичного матеріалу та з урахуванням впливу, який чинить кожне заняття на загальну працездатність студентів.

Подібне дослідження викликано тим, що студенти економічних факультетів не володіють достатніми знаннями рецептивної лексики, яка складає до 50% слів, необхідних для засвоєння основного лексичного мінімуму [80, с. 240].

Однак ефективне засвоєння іншомовного слова, тобто вживання його на рівні писемного та усного мовлення, вимагає поряд з належним його осмислюванням, побудови методики ефективного запам'ятовування з позиції сучасної психології та методики навчання іноземних мов.

Наше дослідження вимагає подальшого експериментально-теоретичного обґрунтування, і ми розглядаємо системну і творчу організацію лексичного матеріалу з позиції певних навчальних алгоритмів, спрямованих на максимальну оптимізацію навчального процесу за мінімальний відрізок часу, а також на розширення навчально пізнавальних можливостей студентів на основі послідовної організації принципів навчання (компактно-системний підхід за Г. Харловим).

Вважаємо, що методика системного навчання іншомовного лексичного матеріалу повинна бути зорієнтована на те, що оскільки в основі володіння іншомовним словом в мовленнєвій діяльності знаходиться комплексна багаторівнева система зв'язків (комплекс слідів зв'язків слів), то необхідно використовувати сукупність основних способів і прийомів системного навчання лексиці, які відповідають завданням не тільки семантизації, але також сприйняттю і пізнанню акумульованих поурочних доз з наступним узагальненням змісту сприйнятого лексичного мінімуму і тексту в цілому. Отже, під системою слід розуміти:

1) семантичну системність (системна організація семантизації змісту поняття полісемантичних слів іноземної мови). При цьому смислові зв'язки слів, що розглядаються як система, аналізуються на рівні внутрішньосмислових семантичних зв'язків, а не як семантичні зв'язки в межах різних смислових груп і рядів слів; 2) лексичну системність (сукупність поурочних лексичних доз) у загальній кількісній системі;

3) «системність навчання», взаємопов'язану з семантичною та лексичною системністю (системне навчання, коли значення розглядається не просто як система семантичних компонентів, а реалізується при адекватному розумінні і відображенні змісту іншомовних текстів, які вивчаються у процесі мовленнєвої діяльності).

Системне навчання іншомовної професійної лексики здійснюється на основі певних дидактичних і методичних принципів. Дидактичні принципи розподіляються на основоположні, які відповідають закономірностям навчання та визначають всю діяльність викладача, організацію навчання, складання навчальних планів і вибір засобів з усіх навчальних предметів і стадій навчання, і сучасні, які відображають прогресивний характер сучасної дидактики, де цілі навчання, які змінюються під впливом вимог життя, ведуть до змін принципів.

Аналіз різних підходів до систематизації принципів навчання дозволяє виокремити як основні для нашої роботи такі дидактичні принципи: науковість, доступність і посиленість, системність і послідовність, систематичність навчання, наочність і розвиток теоретичного мислення студентів, міцність результатів навчання і розвиток пізнавальних здібностей студентів, зв'язок навчання з практикою професійної діяльності, повне засвоєння матеріалу, що досліджується.

Розглядаючи принцип науковості, слід сказати, що наукові знання безперервно розширюються у своєму обсязі. Здібності студентів до засвоєння хоч і збільшуються в історичному розвитку людства в силу безперервного розвитку науки та її впливу на життя, а також в міру успіхів педагогічної теорії і практики, однак не в тому обсязі, в якому збільшується обсяг знань. Науковість навчання має сенс тільки тоді, коли пояснення викладача зрозумілі для студентів, тобто інформація повинна бути доступна для розуміння, що, у свою чергу, забезпечується способом системної подачі нового матеріалу, в даному випадку англійської лексики. Знання та вміння

студентів повинні являти собою певну систему, а їх формування виконуватися в такій послідовності, щоб елемент навчального матеріалу, що досліджується, був логічно пов'язаний з іншими його елементами.

Одним з основних дидактичних принципів навчання англomовної лексики є принцип системності та послідовності при вивченні матеріалу. Цей принцип реалізується в системній залежності всіх компонентів процесу навчання: загальних цілей навчання від змісту навчання, методів навчання від змісту навчання, а також конкретних цілей навчання від конкретного смислового змісту кожної лексичної дози. Системність в навчанні англomовної лексики також проявляється в тому, що кожен лексичний комплекс містить одні й ті елементи, які надаються в однаковій послідовності: блок вправ на набуття лексичних знань, блок вправ на формування лексичних навичок, блок вправ, спрямованих на розвиток лексичних, передмовленневих та мовленневих умінь.

У зв'язку з цим, протягом усього періоду навчання студенти виконують різні, але системно повторювані дії для набуття знань, формування навичок і розвитку умінь, вони не тільки запам'ятовують послідовність при виконанні вправ, але і розуміють значимість і необхідність кожного з них. Цим досягається формування високого рівня природної мотивації навчання. Таким чином, мотиваційна готовність студентів трансформується у вищий рівень свідомості за способом оволодіння англomовним матеріалом.

Важливим дидактичним принципом є принцип доступності та посиленості, який передбачає, що англomовний лексичний матеріал відбирається і дозується згідно віковим та інтелектуальним можливостям студентів, а засвоєння даного лексичного матеріалу не викликає у них нездоланих труднощів. Доступність забезпечується як самим лексичним матеріалом, так і методикою роботи з ним. Посиленість передбачає і певний темп навчання, який повинен бути таким, щоб кожен студент міг набрати

запрограмовану кількість повторень кожної лексичної одиниці, яка вивчається, для можливості введення її в довгострокову пам'ять.

Наступним значущим дидактичним принципом системи навчання англomовної лексики є принцип міцності, який являє собою таку якість запам'ятовування і оперування лексичною одиницею, яка в будь-який момент буде готова до використання, і у студента не виникнуть труднощі для того, щоб згадати цю лексичну одиницю і вжити її в поєднанні з іншими елементами мови в момент реалізації мовної комунікації. Вищевказаний принцип досягається раціональною повторюваністю лексичних одиниць, що вивчаються, як у тренувальних, так і в передмовленневих та мовленневих вправах.

Загальноприйнятим дидактичним принципом є принцип наочності. У нашій методиці навчання лексики даний принцип використовується при графічному зображенні англomовних лексичних одиниць, що вивчаються, цифрової інформації, семантичних карт, таблиць, малюнків, діаграм, схем економічного змісту.

Необхідно зазначити, що чітко простежується взаємозв'язок принципів науковості, доступності, систематичності навчання і наочності, однак цей взаємозв'язок буде результативним лише за умови опори на принцип свідомості і творчої активності студентів, який передбачає активне оволодіння знаннями та вміннями на основі їх осмислення, переробки та використання в процесі самостійної роботи.

Принцип зв'язку навчання з практичною професійною діяльністю відповідає цілям сучасної освіти, де основним є удосконалення професійних якостей студентів майбутніх фінансистів. Реалізацію цього принципу ми вбачаємо в розширенні професійних лексичних знань, які мають сприяти читанню автентичної професійної літератури, спілкуванню з носіями мови та письмовому діловому спілкуванню.

Наступним важливим, на нашу думку, принципом навчання англомовної лексики є принцип повного засвоєння матеріалу, який вивчається. Слідом за В. Беспалько, під цим принципом розуміємо відносно повне засвоєння лексичної інформації всіма студентами, приблизно 70%. Однак можна збільшити цю допустиму грань до рівня 90% засвоєння англомовної лексики на етапах набуття лексичних знань і формування лексичних навичок. Така умова продиктована специфічними особливостями предмета «Іноземна мова професійного спілкування», а також тим фактом, що саме на етапі набуття лексичних знань і формування лексичних навичок серед цих 30% можуть бути ті лексичні одиниці, які необхідні студентам для розвитку мовних умінь. Якщо лексичні одиниці не будуть відносно повністю засвоєні, то згодом, це може призвести до прогалин у знаннях студентів. За даними психології відомо, що частина інформації, яка не потрапляє в довготривалу пам'ять, стирається і не входить у сферу нашої свідомості [18, с. 150]. Реалізація вищезгаданого принципу можлива при суворій відповідності цілей навчання компонентам змісту навчання, компонентів змісту навчання – етапам навчання, етапів навчання – методам навчання і методів навчання – методичній системі вправ. Теоретичні основи даного принципу ґрунтуються на дослідженнях багатьох вчених (В. Беспалько, М. Кларін, Р. Мартинова та інших) [74, с. 160].

Вищевказані дидактичні принципи є важливими при побудові системи вправ з навчання англомовної професійної лексики, оскільки вони визначають позиції і установки, які необхідно враховувати при організації процесу навчання лексичного матеріалу.

Однак розроблена модель формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції ґрунтується не тільки на вищезгаданих дидактичних принципах, але і враховує специфіку предмета «Іноземна мова професійного спілкування». Таким чином, надаючи велике значення

дидактичним принципам, необхідно визначити і методичні принципи навчання англомовної лексики професійної спрямованості.

Одним з важливих методичних принципів навчання англомовної лексики є принцип свідомого засвоєння мовних операцій. Цей принцип виключає не тільки інтуїтивне засвоєння лексики, а й будь-яку активізацію підсвідомого засвоєння. Це означає, що мислення, мова і пам'ять повинні знаходитися в єдності і взаємозв'язку [90, с. 35].

При вивченні іноземної мови свідомість має велике значення, особливо при формуванні навичок (В. Цетлін), оскільки сформовані на основі свідомої цілеспрямованої дії навички, можуть бути свідомо контрольованими.

Принцип свідомого засвоєння визначається в декількох напрямках:

- 1) в семантизації лексики;
- 2) у розумінні не тільки значень лексичних одиниць, але і їх утворень;
- 3) в осмисленні й усвідомленні правил поєднання слів у словосполучення;
- 4) у розумінні вживання лексики в реченнях у вивчених граматичних конструкціях;
- 5) у розумінні текстів, насичених вивченим лексичним матеріалом.

Враховуючи цілі навчання англомовної лексики, важливим принципом слід назвати принцип комунікативної спрямованості, який передбачає обов'язкове використання кожної лексичної одиниці, яка вивчається, в різних граматичних формах у всіх видах мовленнєвої діяльності.

Важливим методичним принципом навчання англомовної лексики ми вважаємо принцип опори на рідну мову. У його основі лежить необхідність врахування взаємодії систем рідної та іноземної мов при організації навчального процесу. На етапі сприйняття відбувається співвідношення лексичних явищ, що вивчаються, з певними явищами рідної мови. Цей принцип, безумовно, має важливе значення при засвоєнні значення, словотворення, полісемії та вживання лексичних одиниць. Відповідно до теорії іншомовних динамічних стереотипів нашого дослідження, студенти

при вивченні іноземної мови, загалом, і при вивченні іншомовної лексики, зокрема, спираються на мовний та мовленнєвий досвід рідної мови, використовують ці знання для кращого розуміння і усвідомлення явищ іноземної мови, що вивчається. Системна опора на рідну мову і її ефективне використання здійснюється як у формі безпосереднього використання фактів рідної мови, тобто свідомого зіставлення і порівняння, так і у формі побудови системи роботи по засвоєнню лексичних явищ іноземної мови.

Принцип урахування рідної мови вимагає врахування лексичних труднощів іноземної мови. Цей принцип передбачає використання, як позитивного впливу рідної мови студентів (опора), так і усунення його негативного впливу (інтерференція), тому особливу увагу необхідно приділити свідомому вивченню тих лексичних явищ, які відсутні в рідній мові студентів або мають відмінності у формах і способах вираження.

На думку Л. Виготського, М. Жинкіна, О. Леонтєва, О. Лурія, принцип урахування рідної мови прискорює формування іншомовного динамічного стереотипу, сприяє ефективному використанню лексичного матеріалу і його практичному застосуванню в мові.

Наступним методичним принципом навчання англomовної лексики є принцип зв'язку лексичних одиниць, які вводяться, з вивченими фонетичними і граматичними явищами. Цей принцип реалізується в тому, що лексика, яка вводиться на занятті, повинна бути заснована на вже вивченій фонетиці, а відпрацьовуватися повинна на рівні навичок і вмінь та на основі вже вивчених граматичних конструкцій.

Важливим методичним принципом є принцип вивчення на одному занятті конкретного обсягу лексичних одиниць. З приводу кількості лексичних одиниць, які вводяться на одному занятті, існують різні точки зору. Більшість дослідників (З. Кузьменко, М. Латушкіна, В. Цетлін) підходять до визначення поурочного обсягу лексичного матеріалу, виходячи із загальної кількості лексичних одиниць, які підлягають засвоєнню на

певному етапі навчання, з урахуванням труднощів їх запам'ятовування і використання на практиці. Кількість лексичних одиниць, рекомендованих для введення на одному занятті, неоднакова, і може коливатися від 8 до 20 лексичних одиниць. Так, на думку І. Бім, Н. Гез, М. Латушкіної, Л. Строд, необхідно вводити 6-8 лексичних одиниць на одному занятті [259, с. 159], В. Цетлін пропонує 10-12 лексичних одиниць [181, с. 38], З. Кузьменко зупиняється на 7-9 лексичних одиницях як мінімальної поурочної дози. Вищезазначені вчені вважають, що засвоєння великої кількості лексичних одиниць заважає вирішенню основного завдання – навчати студентів іноземної мови як засобу спілкування.

Ми дотримуємося іншої точки зору з приводу дозування лексичних одиниць на одному занятті. Слідом за Г. Харловим, вважаємо, що введення невеликої кількості лексичних одиниць на одному занятті, навпаки, послаблює зацікавленість до вивчення іноземної мови, знижує можливості продуктивної пам'яті, і, тим самим, знижує процес активізації лексичного матеріалу. Ефективного збагачення словникового запасу студентів можна досягти за рахунок роботи з розширеними лексичними дозами, тобто такою кількістю лексичних одиниць, яка перевищує загальноприйняті норми [177, с. 95].

Розглянуті принципи в реальному процесі навчання виступають у взаємодії, доповнюють один одного і функціонують як цілісна система, яка створює певну концептуальну основу для розробки експериментальної моделі формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Таким чином, системне засвоєння лексичного матеріалу, що формує у студентів адекватне розуміння прочитаного економічного тексту і повне відтворення інформації, що міститься в ньому, вищевказані дидактичні та методичні принципи навчання англомовної професійної лексики стали

основою лінгводидактичної моделі формування англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

2.2. Лінгводидактична модель формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів

З урахуванням теоретичних позицій дослідження розроблено лінгводидактичну модель формування англомовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів у процесі читання професійно орієнтованих текстів.

По-перше, розглянемо поняття «модель».

Педагогічна модель – це науково обґрунтована схема об'єкта, що досліджується в динаміці його розвитку [212, с. 130]. Модель надає можливість наочно представити навчальний процес, спрямований на досягнення запланованого результату, в нашому випадку – формування англомовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів.

Реалізація процесу формування англомовної лексичної компетенції у студентів II курсу фінансово-економічного факультету передбачала становлення таких компонентів змісту навчання як: а) лінгвістичні знання; б) рецептивні і репродуктивні лінгвістичні навички; в) репродуктивні і продуктивні лінгвістичні вміння; г) репродуктивні і продуктивні передмовленнєві вміння; д) продуктивні вміння використання лексичних одиниць в самостійній мові, їх обговорення та інтерпретацію.

Лінгвістичні знання набуваються шляхом активізації в усній і писемній мові форми кожної введеної лексичної одиниці і допускають здатність відтворювати ізольовані мовні одиниці рідною мовою при їх сприйнятті іноземною мовою, і іноземною мовою при їх сприйнятті рідною мовою.

Рецептивні і репродуктивні лінгвістичні навички формуються в процесі тренування читання однотипних словосполучень і речень з лексикою, що

досліджується, або однотипних структур з раніше вивченими лексичними явищами, і допускають здатність відтворювати словосполучення і речення з мовним матеріалом, який вивчається, вільно і безпомилково рідною мовою при їх сприйнятті іноземною мовою, і іноземною мовою при їх сприйнятті рідною мовою.

Репродуктивні і продуктивні лінгвістичні вміння формуються шляхом відтворення в усній та писемній формі однотипних словосполучень і речень з лексикою, що досліджується, в комбінаціях з раніше вивченими одиницями і допускають здатність використовувати в будь-якій формі мови кожен з мовних одиниць, яка вивчається, в поєднанні з раніше вивченими і при однаковій увазі до мовного і смислового аспектів мови.

Репродуктивні і продуктивні домоленнєві вміння розвиваються шляхом обговорення навчальних текстів, які містять мовний (лексичний) матеріал, що досліджується, як у запропонованих, так і похідних формах і передбачають виконання мовних дій за допомогою опор, які інформаційно скорочуються, в межах кожної теми, що вивчається, і за допомогою уваги, яка поступово переходить з лінгвістичного оформлення виразів на їх збереження в пам'яті.

Продуктивні мовні вміння розвиваються шляхом читання автентичних текстів з подальшим переказом, обговоренням, інтерпретацією і висловлюванням своєї точки зору з використанням вивченої лексики.

Запропонована модель формування англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів складається з таких ланок навчання, як: цілі навчання, елементи предмету навчання, компоненти змісту навчання, методи (прийоми) навчання, контроль результатів навчання і охоплює три етапи:

- 1) лінгво-ознайомлювальний;
- 2) лінгво-навчальний;
- 3) лінгво-професійний.

На першому, **лінгво-ознайомлювальному** етапі, відбувалося розширення словникового запасу студентів загальнонавчальною і загальноекономічною лексикою на рецептивному і репродуктивному рівнях; формування навичок використання нових мовних явищ із тими, що вже були вивченими, на рівні словосполучення, речення, понадфразових єдності; розвиток умінь розуміння, сприймання і відтворення професійно-орієнтованих текстів I рівня складності з урахуванням вивченої лексики.

На другому, **лінгво-навчальному** етапі, передбачався розвиток у майбутніх фінансистів: рецептивно-репродуктивних умінь читання професійно-орієнтованих текстів II рівня складності з урахуванням вивченої лексики; інтерпретаційних умінь на основі мовної і порівняльної інтерпретації змісту тексту; умінь заповнення затверджених форм документів фінансової звітності та складання фінансових документів за зразками.

Третій етап, **лінгво-професійний**, спрямовано на розвиток мовленнєвих умінь читання автентичних професійно-орієнтованих текстів III рівня складності з урахуванням вивченої лексики; продуктивних лексичних умінь, які проявляються при інтерпретації інформації, представленої у графіках, схемах, таблицях; самостійному складанні фінансово-економічних документів; обговоренні та коментуванні результатів фінансової діяльності підприємств та написанні власних рекомендації щодо її удосконалення.

Мета першого – **лінгво-ознайомлювального** етапу полягала в накопиченні і розширенні словникового запасу студентів загальнонавчальною та загальноекономічною лексикою.

Завданнями першого етапу були: формування навичок використання нових мовних явищ із тими, що вже були вивченими на рівні словосполучення, речення, понадфразової єдності; розвиток умінь розуміння, сприймання і відтворення професійно-орієнтованих текстів I рівня складності з урахуванням вивченої лексики.

Елементами предмету навчання є загальнонавчана та загальноекономічна економічна лексика, яка містить номінативну і деривативну лексику, аббревіатури ділової англійської мови та вербальні вираження цифрових показників, і текст I рівня складності, а саме: ознайомлювальний, описовий текст загальноекономічної тематики.

Компонентами змісту навчання на першому етапі виступили: лінгвістичні знання загальнонавчаної та загальноекономічної лексики; рецептивно-репродуктивні навички розпізнавання і розуміння загальнонавчаної та загальноекономічної лексики в економічних текстах; лінгвістичні вміння використання загальнонавчаної та загальноекономічної економічної лексики у словосполученнях і реченнях.

Вищевказаний етап передбачав використання таких **методів \ прийомів** навчання, як: наочно-графічне представлення термінологічної лексики та її похідних слів; робота з цифровими показниками; заміна нейтральної лексики і складних дієслів економічними термінами; прямий і зворотній переклад; тлумачення значення економічних термінів англійською мовою; складання семантичної карти; використання вивченої лексики у відповідях на запитання; читання і переклад міні-текстів, знаходження в них лексичних одиниць, що досліджуються, і виявлення їх контекстуального значення; виведення фінансового визначення із запропонованих слів; сприйняття, осмислення і продукування власних речень з термінологічними лексичними одиницями на основі тексту I рівня складності.

Розглянемо кожен етап детально.

Лінгводидактична модель формування у майбутніх фінансистів англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів

Контроль знань на першому етапі передбачав прямий та зворотний переклад ізольованих лексичних одиниць; проведення тестування на вибір адекватної лексичної одиниці та перекладом загальноекономічних словосполучень; відтворення міні-тексту економічної спрямованості; тестування, контрольних завдань і переклад лексичних одиниць з урахуванням їх семантичних особливостей.

Мета другого, **лінгво-навчального** етапу, полягала в розвитку у майбутніх фінансистів рецептивно-репродуктивних умінь читання професійно-орієнтованих текстів на основі вивченої лексики.

Завданнями даного етапу були розвиток розвитку у майбутніх фінансистів: рецептивно-репродуктивних умінь читання професійно-орієнтованих текстів II рівня складності з урахуванням вивченої лексики; інтерпретаційних умінь на основі мовної і порівняльної інтерпретації змісту тексту; умінь заповнення затверджених форм документів фінансової звітності та складання фінансових документів за зразками.

Елементами предмета навчання виступили професійно-орієнтовані тексти II рівня складності, а саме: текстами фінансово-економічних документів (звіти, декларації, накладні, контракти, угоди) та діловими листами.

Компонентами змісту навчання на другому етапі виступили рецептивно-репродуктивні вміння читання професійно-орієнтованих текстів II рівня складності на основі вивченої лексики, домовленнєві вміння роботи з автентичним економічним текстом і мовленнєві вміння роботи з навчальним економічним текстом та документацією за затвердженою формою.

Вищевказаний етап передбачав використання таких **методів \ прийомів** навчання, як: прогнозування інформації за назвою тексту; вибір правильних і неправильних тверджень; пошук тематичних фраз з тексту; завершення речень з тексту; мовна / порівняльна інтерпретація змісту тексту; переклад фрагментів слів; стоп-переклад; відповіді на запитання до тексту;

реконструювання тексту; пояснення графічних даних у тексті; стислий \ детальний виклад тексту.

Способами контролю на другому етапі були: завершення речень з використанням лексики, що досліджується, відповіді на спеціальні запитання до тексту, передання змісту тексту своїми словами близько до оригіналу, заповнення документів за затвердженою формою.

Метою третього, **лінгво-професійного** етапу, був розвиток продуктивних мовленнєвих умінь читання професійно-орієнтованих текстів на основі вивченої лексики.

Завданнями цього етапу були: розвиток мовленнєвих умінь читання автентичних професійно-орієнтованих текстів III рівня складності з урахуванням вивченої лексики; продуктивних лексичних умінь, які проявляються при інтерпретації інформації, представленої в графіках, схемах, таблицях; самостійному складанні фінансово-економічних документів; обговоренні та коментуванні результатів фінансової діяльності підприємств та написанні власних рекомендації щодо її удосконалення.

Елементами предмету навчання виступили: вузькоспеціалізована (фінансова) лексика, автентичні економічні тексти професійної спрямованості.

Компонентами змісту навчання на третьому етапі виступили: вміння читати й інтерпретувати тексти фінансово-економічної спрямованості з урахуванням вивченої лексики, висловлювати власну думку з теми.

Вищевказаний етап передбачав використання таких **методів \ прийомів** навчання: обговорення прочитаного автентичного економічного тексту; обмін думками за двома економічними текстами; порівняльний аналіз текстів однієї тематики; анотування і реферування професійно-орієнтованих текстів; вирішення проблемних професійних ситуацій; інтерпретація графічної інформації; коментування таблиць, графіків, діаграм; проектні завдання, індивідуальні презентації за самостійно відібраними матеріалами;

обговорення професійних питань із запрошеними експертів з фінансів; складання фінансово-економічних документів, які не містять затвердженої форми.

Способами контролю на третьому етапі були: завдання із узагальнення змісту прочитаного тексту професійної спрямованості, вираженням власної думки за означеною проблемою, підготовка звітів з порівняльного аналізу фінансових систем різних країн, підготовка доповіді з фінансової тематики на основі прочитаного тексту, підготовка та презентація творчого проекту за економічною тематикою, самостійного складання одного з фінансових документів, що не містять загальноприйнятої форми.

Таким чином, представлена нами лігводидактична модель формування англomовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів у процесі читання професійно-орієнтованих текстів обґрунтовує сутність і послідовність усіх видів мовних, передмовленнєвих і мовленнєвих дій для досягнення кінцевої мети навчання предмету, що досліджується.

2.3. Система вправ з формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання текстів фінансово-економічної спрямованості

Оволодіння будь-яким видом мовленнєвої діяльності в процесі вивчення іноземної мови при відсутності мовного середовища здійснюється за допомогою системи вправ. Кожна така система складається з комплексу вправ, які передбачають оволодіння приватними вміннями, у нашому випадку лексичними вміннями.

Під системою вправ ми, слідом за С. Шатіловим, розуміємо сукупність необхідних типів, видів і різновидів вправ, виконаних у такій послідовності і в такій кількості, які враховують закономірності формування вмінь і навичок у тій чи іншій формі мовної діяльності у своїй взаємодії і забезпечують

максимально високий рівень оволодіння іноземною мовою в певних умовах [185, с. 11].

Виходячи із сутності методики формування англомовної лексичної компетенції, розглянутої в попередньому параграфі, представимо систему вправ для ефективного забезпечення процесу формування АЛК. Перш за все, необхідно розглянути типи і види вправ з формування англомовної лексичної компетенції майбутніх фінансистів.

Для того щоб підібрати необхідні вправи для різних компонентів системи, необхідно визначити типи і види вправ за певними критеріями, схарактеризувати їх і визначити їх відповідність формуванню навичок або умінь (С. Ніколаєва [126, с. 130], Н. Скляренко [150, с. 3–7]).

За критеріями спрямованості вправ на сприйняття або видання інформації, у системі вправ використовувалися наступні: рецептивні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні й рецептивно-продуктивні вправи.

За критеріями комунікативності ми виділили некомунікативні, умовно-комунікативні та комунікативні вправи, які використовувалися в залежності від етапів навчання.

За характером виконання вправи були усні та письмові.

Щодо критерію – опора на рідну мову – використовувалися перекладні й неперекладні вправи.

Кожен тип вправи залежав від етапів і цілей навчання. Таким чином, усі вправи розподілялися на такі групи:

- 1) підготовчі;
- 2) тренувальні;
- 3) професійно-спрямовані.

Після виконання вправ кожної групи вводилися контрольні завдання для перевірки набутих студентами знань.

Перша група – **підготовчі** вправи спрямована на набуття знань загальноповсякденної та загальноекономічної лексики, аббревіатур ділової англійської мови, вербального вираження цифрових / формульних показників; формування мовних навичок, розвиток лінгвістичних умінь. Вправи першої групи спрямовані на введення нового лексичного матеріалу, його розуміння, тренування, зняття лексичних труднощів у процесі читання тексту загальноекономічної спрямованості. У цих вправах англійська лексика належним чином інтенсифікується, осмислюється і проговорюється (повторюється) не менше 16–18 разів.

Перша група містила: ознайомлювальні, перцептивні, асимілятивні, аудитивні, мнемічні, евристичні вправи. Розглянуті вправи спрямовані на підготовку читання професійно-спрямованого тексту. При виконанні вправ першої групи студенти оперують мовним матеріалом тексту I рівня складності.

Розглянемо цю групу вправ.

Перцептивні. Призначення такого виду вправ – навчання автоматизованому впізнаванню значень слів в акустичних і смислових комбінаціях. Сутність навчальної операції – в багаторазовому сприйнятті з установкою на запам'ятовуванні мовних знаків та їх форм. Основна одиниця навчання – знак в діапазоні від фонемі до фрази. Призначення – навчання автоматизованому впізнаванню сполучуваності слів.

Вправа 1. Мета: презентація і семантизація нового лексичного матеріалу, навчання автоматизованому впізнаванню слова і словосполучення.

Вид: рецептивна, некомунікативна.

Технологія виконання: студентам представлені картки з новими лексичними дозами (30) з перекладом. Викладач демонструє читання поданих слів англійською мовою. Студенти слухають і повторюють нормативне звучання слідом за викладачем. Кожен студент читає вголос і про себе запропоновані

слова і виписує форму іншомовного слова в свій листок без перекладу, орфографічна форма іншомовних слів запам'ятовується мимоволі. Виписане слово перечитується повторно і проговорюється студентами в середньому не менше двох-трьох разів про себе.

Task. Read the following words given in your cards on the topic "Financial System" several times; write down them in your notes.

1) subject; 2) following; 3) budget; 4) benefit; 5) local; 6) accurate; 7) process; 8) place; 9) community; 10) tool; 11) annual; 12) fund; 13) to relate; 14) fiscal; 15) mutual; 16) extra; 17) sector; 18) to require; 19) to grow; 20) tax; 21) system; 22) to implement; 23) turnover; 24) schedule; 25) to encourage; 26) profit; 27) to forecast; 28) instrument; 29) service; 30) capital.

Вправа 2. Мета: автоматизація впізнавання слів у тексті, що вивчається.

Вид: рецептивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує міні-текст загальноекономічного характеру, що містить лексичні одиниці, що досліджуються. Студентам необхідно переглянути текст, виокремити 10-15 нових вивчених слів у тексті й підкреслити їх.

Task. Read the text, find out 10-15 new words, which you have learned and underline them.

Stock markets are one of the institutions that serve as financial intermediaries. Stock markets help channel savings into investment. Although most people immediately think of Wall Street when they hear "stock exchange" the stock market is highly dispersed. There are 17 different stock exchanges in the United States and over a hundred additional exchanges in other countries.

What people buy and sell on the stock exchanges are ownership shares of corporations. A corporation tends to be the largest type of enterprise, with average asset values measured in millions of dollars.

The ownership of corporation is defined in terms of stock shares. Each share of corporate stock represents partial ownership of the business. People holding shares of corporations hope to realize a financial gain from these assets. As part owners, shareholders are entitled to any profits the corporation makes.

Асимілятивні. Призначення такого виду вправ – засвоєння нових лексичних одиниць на слух і семантизація мовних знаків, що входять в навчальний мінімум; вміння співвіднести значення сприйнятих англійських слів з контекстом. Суть навчальної операції в сприйнятті на слух і запам'ятовуванні мовних знаків різних порядків.

Вправа 1. Мета: співвіднесення значень сприйнятих англійських слів (іменників і дієслів) з контекстом.

Вид: рецептивні, некомунікативні.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам мікротекст (речення), в якому семантизуються багатозначні англійські слова шляхом застосування способу тлумачення. Студенти повинні підібрати відповідне значення англійського слова (іменника і дієслова) для правильного перекладу рідною мовою.

Task. Choose the right interpretation of the missed words.

1) to eliminate – викидати, знищувати, ліквідувати, спрощувати; позбавлятися від чого-небудь.

Our team was eliminated in the first round. - Наша команда була в першому раунді.

2) availability – придатність, користь, асортимент; наявність чогось.

We want to increase the availability of health insurance to working families. - Ми хочемо збільшитимедичного страхування для працюючих сімей.

3) term – термін, період, семестр, строк; встановлений період часу, протягом якого щось відбувається.

My partner loaned me his car for the short term. - Мій партнер позичив мені свій автомобіль на короткий

4) (over, under) - take - took - taken – брати, захоплювати, обіймати; приймати, сприймати; переборщити; вжити;

- away – прибирати;

- off знімати – (роздягатися);

- out of – виймати;

- into (arms) – обіймати.

Take it ease to your heart. – Близько до серця.

Take it quite natural. – Це як належне.

5) (out) - break - broke - broken – ламати (ся), розбивати (ся), рвати (ся), зламувати; перелом, прорив, перерва, зміна; злом, поломка, пролом; спалах, вибух (гніву та т.п.)

- down – розбивати, руйнувати;

- off – відламувати, переривати;

- out – виламувати, руйнувати;

- through – прориватися;

- into – прорватися, проникнути, пробратися;

- up – розлетітися (на дрібні шматочки);

- with – залишити, піти.

There are plans to break the company up into several smaller independent companies. – Є плани компанію на кілька невеликих самостійних компаній.

Many British firms have failed in their attempts to break into the American market. Багато британських компаній зазнали невдачі в спробі на американський ринок.

Вправа 2. Мета: розуміння нових значень слів при співвіднесенні їх з контекстом.

Вид: рецептивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам співвіднести значення іншомовних слів з фрагментом тексту економічної тематики, який вони

повинні прослухати. Студенти встановлюють смислові зв'язки між словами, синтагмами і реченнями.

Task. Match these meanings with the given abstract of the text.

1) економічний бюджет, 2) політична основа, 3) отримувати кошти, 4) доходи і витрати, 5) ринкова економіка, 6) фінансовий рік, 7) урядовий бюджет, 7) головний інструмент, 8) економічна політика.

Budgets have an economic, political and technical basis. Unlike a pure economic budget, they are not entirely designed to allocate scarce resources for the best economic use. They also have a political basis wherein different push and pull in an attempt to obtain benefits and avoid burdens. The technical element is the forecast of the likely levels of revenues and expenses.

In market economies the budget is the proposed and later the authorized statement of revenues and expenditures for a period, normally a fiscal year. The government budget may show the planned or authorized expenditure of central government alone, or may incorporate also expenditures and revenues of regional and local governments.

The budget is the key instrument for expression and execution of the government's economic policy.

Аудитивні. Призначення – досягнення досвіду миттєвого пристосування рецептивного апарату до індивідуальних особливостей мовців, їх акценту, каналів зв'язку. Суть навчальної операції – сприйняття на слух ідентичних міні-текстів, озвучених різними дикторами, з різною швидкістю, в різних акустичних умовах.

Вправа 1. Мета: сприйняття на слух слів і словосполучень.

Вид: рецептивні, некомунікативні.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам прослухати одні й ті ж слова, фрази, надфразові єдності у виконанні різних дикторів. Студенти порівнюють фонетичні особливості вимови лексичних одиниць, що вивчаються.

Task. Listen to the words and word-combinations, pay attention to their pronunciation of different announcers.

1) estimate, 2) national revenue, 3) deductions, 4) public finance, 5) accurate forecast, 6) special financing, 7) budgetary procedures, 8) benefit, 9) financial resources, 10) administrative budget.

Вправа 2. Мета: сприйняття та засвоєння слів і словосполучень на слух.

Вид: рецептивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам прослухати текст, кожна фраза якого вимовляється іншим диктором. Студентам слід перекласти ці словосполучення.

Task. Listen to the given text and translate these word-combinations.

1) financial managers play, 2) an increasingly important role, 3) mergers and consolidations, 4) global expansion, 5) related financing, 6) reduced risks, 7) profit maximization, 8) temporary basis, 9) to advise senior managers , 10) to contract out.

Мнемічні. Призначення – збільшення резервних можливостей пам'яті. Вправи спрямовані на запам'ятовування збільшених обсягів лексичних одиниць.

Вправа 1. Мета: засвоєння, запам'ятовування і відтворення цифрових показників англійською мовою.

Вид: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам прослухати ряд чисел і через встановлений час (10–30 секунд) відтворити їх писемно.

Task. Listen to these digits, remember them and write them in your note.

1) two – thirds of the output, 2) three per cent of annual turnover, 3) one thousand items of the stock, 4) three per cent of net profit , 5) seven million dollars a month, 6) two-thirds of the make-up, 7) two hundred, 8) five million nine thousand per year, 9) three thousand of the budget; 10) ten billion hryvnias.

Вправа 2. Мета: сприйняття, запам'ятовування і відтворення вивчених лексичних одиниць англійською мовою.

Вид: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам прослухати міні-текст і запам'ятати його зміст. Після прослуховування студенти повинні назвати якомога більше вивчених тематичних лексичних одиниць, які пролунали у тексті.

Task. Listen to the text, try to memorize it, then give as many words which are under study as you remember from the given text.

Public finance is the provision of money (by the community) through taxes to be spent by national and local government authorities on projects of national and local benefit. It is a collective term for the financial flows and also the financial institutions of the public sector. The major instrument of any financial system is the budget. In a market-oriented economy, the budget is the most important tool for achieving national priorities and goals through the allocation and distribution of resources, and the maintenance of a stable macroeconomic environment. The budget is an estimate of national revenue and expenditure for the ensuing fiscal year. When expenditure exceeds the revenue the budget has a deficit. Revenue and expenditure forecasting is the most fundamental step in the process of budget preparation. Adequate planning of recurrent and capital expenditure depends critically on an accurate forecast of revenue availability. The determination of the expected overall deficit in the public sector and therefore the macroeconomic impact of fiscal policy requires accurate forecast of tax collection and expenditures.

Евристичні. Призначення – навчання визначати значення невідомого слова, спираючись на його словотворчі елементи. Суть навчальної операції – у відновленні змісту тексту і значення слів з опорою на здогадку, потенційний словник студентів.

Вправа 1. Мета: розвиток умінь визначати значення слів за частинами мови.

Вид: рецептивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам згрупувати слова за частинами мови і визначити, якою частиною мови є дані слова.

Task. Group the words according to their categories (N, V, Adj, Adv).

1) performance, 2) revenues, 3) income, 4) represents, 5) statement, 6) single, 7) reflect, 8) receive, 9) profit, 10) monetary, 11) spend, 12) loss, 13) spot, 14) equity, 15) fair, 16) treat, 17) amount, 18) inventory, 19) share, 20) earn.

Вправа 2. Мета: визначення значень слів з опорою на здогадку і потенційний словник студентів.

Вид: рецептивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам прочитати речення і до підкресленого слова в реченні написати відповідні еквіваленти слів рідною мовою. Всі значення слів студенту відомі.

Task. Read the sentences, write to the underlined words their appropriate equivalents in your native language.

1. He had developed this theory by the end of the fiscal year.
2. This work requires much more time to be done in time.
3. She was given some extra responsibilities by her manager.

Контрольні вправи першої групи спрямовані на визначення якості набуття знань загальноповсякденної та загальноекономічної лексики і розуміння цієї лексики у навчальному тексті.

Вправа 1. Мета: контроль рецептивних навичок сприйняття і впізнавання лексичних одиниць.

Вид: рецептивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач надає студенту текст англійською мовою з економічної тематики. Студентам необхідно прочитати текст і виокремити фрази, що містять 30 вивчених англійських слів у даному тексті.

Task. Read the given text and find out 30 English words, which were learned on this topic and underline these words.

The ownership of corporation is defined in terms of stock shares. Each share of corporate stock represents partial ownership of the business. People holding shares of corporations hope to realize a financial gain from these assets. As part owners, shareholders are entitled to any profits the corporation makes. Shareholders do not necessarily receive their share of the company's profit in cash. The corporation may choose to retain earnings or pay them out to shareholders as dividends. There are two motivations for buying and holding stocks - the expectation of dividends and anticipated capital gains. Stock prices depend on demand and supply in financial markets. If demand for the stock increases the stock's price will tend to rise. Similarly, an increasing reluctance of owners to sell would push the stock's price higher. The bond market operates much like the stock market. The major difference is in the kind of paper traded. In the stock market people buy and sell shares of corporate ownership. In the bond market people buy and sell promissory notes. A bond is a written promise to repay a loan. The borrower may be a corporation ("corporate bonds"), local governments ("municipal bonds"), the federal government ("treasury bonds") and other institutions.

Вправа 2. Мета: контроль знань термінологічної лексики на рецептивному і репродуктивному рівнях.

Вид: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач у лівій колонці пропонує слова (іменники і дієслова), а в правій – тлумачення цих слів. Слова і їх тлумачення подані англійською мовою. Студентам необхідно вибрати правильне тлумачення для кожного слова. Ця вправа спрямована на досягнення необхідної рецептивної автоматизації лексичних одиниць.

Task. Match the words on the left with the correct definition on the right.

1) budget	a) the money spent on buying assets, which will then be included in the Balance Sheet.
2) expenditure	b) the inclusion in the accounts of amounts which may arise in the future how much tax has to be paid.
3) provision	c) an official document sent to the tax authorities which states profit or loss, and is used to calculate.
4) tax return	d) the amount of income flowing through a company after deductions.
5) turnover	e) the fixing of the amounts to be spent in the future, also, the official statement showing these amounts.
6) funds	f) financial resources
7) revenue	g) the regulation of the economy through taxation and government expenditure
8) fiscal policy	h) income generated by providing goods or services
9) surplus	i) good done to or obtained from somebody or something
10) benefit	j) amount, that remains after needs have been supplied

Друга група – тренувальні вправи, спрямована на набуття нових знань загальноекономічної та вузькоспеціалізованої професійної лексики, цифрових, формульних, схематичних, символічних, діаграмних показників, формування мовних і мовленнєвих навичок вживання нової лексики в поєднанні з раніше вивченої, розвиток умінь мовної та порівняльної інтерпретації змісту професійного тексту II рівня складності.

Друга група містила ознайомлювальні, трансформаційні, зіставні, логічні, прогностичні і перекладні вправи.

Розглянемо другу групу вправ.

Логічні. Призначення такого виду вправ – розвиток активного розумового процесу, відновлюючого зміст тексту у повному обсязі. Сутність

навчальної операції – в сприйнятті на слух і осмисленні логіко-інформаційної структури мовного твору на основі його внутрішніх і зовнішніх даних.

Вправа 1. Мета: формування вмінь вичленити з тексту фактичну інформацію.

Вид: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам прослухати уривок тексту і визначити його головну ідею. Студенти повинні виявити імпліцитну інформацію, закладену в тексті.

Task. Listen to the text and define its main idea.

Demand is a consumer's willingness and ability to buy a product or service at a particular time and place. If you would like to own a new pair of athletic shoes but can not afford them, economists would describe that your feeling is desire, not demand. If, however, you had the money and were ready to spend it on shoes, you would be included in their demand calculations.

The law of demand describes the relationship between prices and the quantity of goods and services that would be purchased at each price. It says that all else being equal, more items will be sold at a lower price than at a higher price.

Вправа 2. Мета: розвиток рецептивних і репродуктивних умінь сприймати і відображати зміст тексту з вивченою лексикою.

Вид: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам прослухати економічний текст один раз і передати основну ідею тексту, прослухати вдруге – і передати стисло зміст тексту, прослухати втретє – і детально викласти зміст тексту.

Task. Listen to the text and single out its main idea, using new words you have learned.

In the United States of America nearly all of the federal government's revenues come from taxes. By far the most important source of tax revenue is the personal income tax. Gross receipts from corporate income taxes yield a far

smaller percentage of total federal receipts. Individual states levy their own taxes. As a result, for example, the profits of a corporation are liable to federal and sometimes state corporate income taxes. This often imposes a double tax burden. When the after-tax income is paid out to stock-holders as dividends, it is then taxed again as personal income.

Прогностичні. Призначення – розвиток уміння прогнозувати на мовному та смислового рівнях (прискорення процесу сприйняття і розуміння). Суть навчальної операції – передбачення елементів, які слідують за вже сприйнятими, у вигляді висування гіпотез про найбільш ймовірне продовження змісту тексту.

Вправа 1. Мета: розвиток уміння прогнозувати на мовному та смислового рівні зміст представленого професійного тексту.

Вид: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам знайти адекватне за змістом закінчення речень і відтворити повністю всі речення.

Task. Make up the sentences, choosing their appropriate endings.

1. All transactions in currencies are
2. The entity's functional currency reflects
3. Foreign currency transactions should not be
4. Exchange differences arising on monetary items are
5. At each balance sheet date, foreign currency monetary
 - a) amounts should be reported using the closing rate; b) the transactions, events, and conditions under which the entity conducts its business; c) treated as transactions in foreign currencies; d) recorded at the spot rate of exchange at the date of the transaction; e) reported in profit or loss in the period, without any exception.

Інтерпретаційні. Призначення – розвиток умінь інтерпретації інформації, представленої у тексті фінансово-економічної тематики.

Вправа 1. Мета: розвиток умінь розуміння й інтерпретації представленого тексту.

Вид: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам придумати до кожного незакінченого речення якомога більшу кількість різних закінчень, що співпадають з професійним змістом за першою частиною фрази.

Task. Complete the sentences with as many endings as it is possible.

1. Budget preparation at the state level involves
2. Revenue and expenditure forecasting is the most fundamental step
3. The major instrument of any financial system
4. Savers and borrowers are connected

Перекладні. Призначення – розвиток умінь найбільш повно сприймати мовленнєвий твір з метою подальшого його перекладу. Сутність навчальної операції – передання рідною мовою висловлювань в режимі послідовного одностороннього (двостороннього) перекладу.

Вправа 1. Мета: розвиток умінь перекладу англійського професійного лексичного матеріалу.

Вид: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач надає студентам частково-адаптований текст з теми, що вивчається. Студенти читають запропонований текст і фрагментарно перекладають його (прийом стоп-перекладу). Викладач надає можливість кожному студенту активізувати лексику, що досліджується.

Task. Read and translate the first paragraph of the given text.

Finance and Financial System

Finance is the provision of money at the time when it is needed. It is a system of monetary relations leading to formation, distribution and use of money in the process of its turnover between economic entities. The financial system is the network of institutions through which firms, households, units of government get the funds they need and put surplus funds to work. Savers and borrowers are

connected by financial intermediaries including banks, thrift institutions, insurance companies, pension funds, mutual funds, and finance companies.

Finance in an economic system comprises two parts: public finance and finance of economic entities. Public finance is the provision of money (by the community) through taxes to be spent by national and local government authorities on projects of national and local benefit. It is a collective term for the financial flows and also the financial institutions of the public sector. Public finance has the following four functions:

- a) the provision of essential services;
- b) the encouragement or control of particular sectors of the economy;
- c) the implementation of social policy in respect of social services;
- d) the encouragement of the growth of economy as a whole.

The major instrument of any financial system is the budget. In a market-oriented economy, the budget is the most important tool for achieving national priorities and goals through the allocation and distribution of resources, and the maintenance of a stable macroeconomic environment. The budget is an estimate of national revenue and expenditure for the ensuing fiscal year. When expenditure exceeds the revenue the budget has a deficit. Revenue and expenditure forecasting is the most fundamental step in the process of budget preparation. Adequate planning of recurrent and capital expenditure depends critically on an accurate forecast of revenue availability. The determination of the expected overall deficit in the public sector and therefore the macroeconomic impact of fiscal policy requires accurate forecast of tax collection and expenditures.

Зіставні. Призначення – розвиток умінь зіставляти запропоновані слова та словосполучення з контекстом запропонованих фінансово-економічних документів.

Вправа 1: Мета: розвиток умінь використання вивчених лексичних одиниць в процесі заповнення документів фінансової звітності. Вправа на заповнення бланків документів фінансової звітності.

Вид: рецептивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам контракт, який складено для експорту товарів. Студенти повинні заповнити графи у поданому нижче документі необхідними за змістом словами та виразами, що надаються.

Task. Fill in the gaps in the contract with the necessary words or word-combinations.

order, cash on delivery, referred, discount payment, Alva, Ltd company, Roshen Corp., 15th, August.

CONTRACT No __

CONTRACT FOR EXPORTING OF GOODS

Odessa “__” __2015

_____, Odessa, Ukraine, ... to “XXX”, on the one part, and ___, Nigeria, hereinafter referred to “YYY”, on the other part, have signed the present contract as follows:

Cash with ...

Payment:

.....

Трансформайні. Призначення – розвиток умінь трансформувати цифрову, формульну, діаграмну та графічну інформацію у вербальні вирази.

Вправа 1: Мета: розвиток умінь трансформації графічних показників у вербальні вирази.

Вид: продуктивна, комунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам прочитати автентичний професійно-спрямований текст, переказати його та інтерпретувати додаткову фінансову інформацію, яку подано графічно, з використанням вивченого лексичного матеріалу.

Task. Read the authentic text, retell it and interpret the additional information, given after the text.

The form of Balance sheet – table on the left side which represents the structure and distribution of economic resources (called asset), and the right side is called passive, reflecting the sources of economic resources formation . Active items are always characterized by economic assets: fixed assets, inventories, accounts, debtors and others. Passive items always characterize sources of equity and borrowed capital: charter capital, profit, bank loans, payments to suppliers and others. Overall results of the asset and liability balance is always equal to each other, this is obligatory condition for the correctness of its compilation. Lack of equality of asset and liability totals in Balance sheet indicates the presence of errors in its compiling.

Edelwaiss Company			
Balance sheet, August 201			UAH
Assets		Liabilities	
Cash	25000	Accounts payable	50000
Accounts receivable	50000	Loans payable	125000
Inventories	35000	Total liabilities	175000
Land	125000	Stockholder's equity	120000
Building	400000	Capital stock	600000
Equipment	250000	Retained earnings	-
Other assets	10000	Total stockholder's equity	720 000
Total assets	895000	Total liabilities and equity	895 000

Assets (895 000 UAH) + Liabilities (175 000UAH) = Stockholder's Equity (720000 UAH)

Контрольні вправи другої групи спрямовані на перевірку рівня сформованості мовних і мовленнєвих навичок вживання лексики, що досліджується, в тексті фінансово-економічної спрямованості II рівня складності.

Вправа 1. Мета: контроль знань лексики, що вивчалася на рецептивному і репродуктивному рівнях.

Вид: рецептивно-репродуктивна, некомунікативна.

Технологія виконання: викладач надає студентам словосполучення рідною мовою, які містять вивчені лексичні дози. Студенти перекладають представлені словосполучення англійською мовою без опори на контекст з регламентацією часу.

Task. Give English equivalents of the following word-combinations, considering time limit: забезпечення грошей, поточні витрати, національний дохід, податкові пільги, капітальні витрати, надлишок грошей, майбутній рік, розподіляти ресурси, допомогу від уряду, фінансовий рік, оцінювати що-небудь, економічна організація, заохочувати кого-небудь, оцінювати капітальні витрати, проводити фіскальну політику, надлишок грошей, вимагати адекватного планування, перевищувати витрати, мати користь від чого-небудь.

Вправа 2. Мета: контроль сприйняття і відтворення лексичного матеріалу.

Вид: рецептивно-репродуктивна, умовно-комунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам виконати завдання: «Поставте загальні і спеціальні запитання до тексту». Студенти читають запропонований текст і відповідають на запитання.

Task. Answer the following questions, using words and word-combinations on the given topic.

1. What is the meaning of the word «finance»?
2. What is a country's budget?
3. What are four functions of the public finance?
4. What do you know about budget formulation in our country?
5. If you were the Prime Minister, how would you spend the budget resources?

Третя група – професійно-спрямовані вправи – зорієнтована на розвиток продуктивних лексичних умінь у процесі читання та вмінь обговорення прочитаного економічного тексту з вивченою лексикою, анотування автентичних професійно-орієнтованих текстів; самостійного створення економічних текстів на основі вивченої лексики; проведення порівняльного аналізу декількох текстів з економічної тематики, вирішення проблемних ситуацій на основі тексту, вилучення додаткової інформації із самостійно прочитаних автентичних професійних текстів. Третя група охоплювала: аналітичні, порівняльні, презентаційні та інтепретаційні вправи.

Аналітичні. Призначення – розвиток умінь аналітичного аналізу запропонованих текстів фінансово-економічної спрямованості.

Вправа 1. Мета: розвиток репродуктивних умінь сприйняття, відображення і аналізу лексичного матеріалу, що досліджується.

Вид: репродуктивна, умовно-комунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам ситуації, пов'язані із тематикою тексту. Студенти беруть участь в обговоренні запропонованих ситуацій, використовуючи вивчений лексичний матеріал (слова і словосполучення).

Task. Express your point of view about the following situations, using words and word-combinations on the given topic.

1. Describe some of the problems facing decision makers who are trying to use fiscal and monetary policies to keep the economy growing steadily but smoothly.
2. If the price index increases from \$50 to 180 in a single year, are the individuals living within the economy worse off or better off?

Порівняльні. Призначення – розвиток умінь проводити порівняльний аналіз на основі інформації декількох текстів з однієї тематики.

Вправа 1. Мета: розвиток продуктивних умінь проводити порівняльний аналіз декількох професійних текстів з однієї теми.

Вид: репродуктивна, комунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам провести порівняльний аналіз фінансової системи України та інших країн на основі прочитаних текстів.

Task. Give the analysis of the financial system in the USA, the United Kingdom and Ukraine.

1. In the United States of America nearly all of the federal government's revenues come from taxes. 2. In the United Kingdom there is no single code of tax law, the body of tax legislation being increased by each year's Finance Act. 3. Ukrainian taxes provide revenue for three tiers of the budget: federal, regional and local.

Контрольні вправи третьої групи спрямовані на перевірку рівня сформованості лексичної компетентності у процесі читання автентичного тексту фінансово-економічної спрямованості. Завданнями представлених вправ були: вправи на узагальнення змісту прочитаного тексту професійної спрямованості, на підготовку звіту / доповіді з фінансової тематики на основі прочитаного тексту.

Вправа 1. Мета: розвиток умінь використання вивчених лексичних одиниць у процесі самостійного створення фінансової документації.

Вид: продуктивна, комунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам скласти фінансову угоду компанії, діяльність якої пов'язана з експортом товарів за кордон. Студенти повинні вказати найменування товару, його кількість, строки, умови перевезення та зберігання і способи платежів.

Task. Make the financial agreement of the company which activity is connected with goods exporting.

Презентаційні. Призначення – розвиток умінь презентувати самостійно підготовлену інформацію з фінансово-економічної тематики.

Вправа 1. Мета: перевірка вмінь самостійного створення текстів фінансово-економічної спрямованості.

Вид: репродуктивна, комунікативна.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам підготувати міні-проект за однією з вивчених тем фінансово-економічної спрямованості і презентувати його перед аудиторією.

Task. Prepare your own project about the possible fiscal inputs into Ukrainian budget and present it the class.

У завершенні зазначимо, що в підрозділі 2.3. представлено систему вправ з формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, яка реалізується в межах описаної лінгводидактичної моделі. Необхідно зазначити, що запропонована модель і система вправ є теоретичними конструкціями, які вимагають дослідницько-експериментальної перевірки у реальних умовах процесу навчання у вищих навчальних закладах.

Висновки з розділу 2

У процесі розробки методики формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів описано змістовий аспект формування англomовної компетенції в майбутніх фінансистів, виявлено лінгводидактичні принципи системності при формуванні у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції, розроблено лінгводидактичну модель формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, запропоновано відповідну систему вправ. Наукові та практичні результати дослідження надали підставу дійти таких висновків.

1. Визначено, що методика системного навчання іншомовного лексичного матеріалу повинна бути зорієнтована на необхідність використання сукупності основних способів і прийомів системного навчання лексиці, яка відповідає завданням не тільки семантизації, а також сприйняттю і впізнаванню акумульованих поурочних доз з наступним узагальненням змісту сприйнятого лексичного мінімуму і тексту в цілому.

2. Виокремлено певні дидактичні та методичні принципи, які покладено в основу лінгводидактичної моделі формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції, а саме: дидактичні принципи: науковість; доступність і посильність; системність і послідовність; систематичність навчання; наочність; міцність результатів навчання і розвиток пізнавальних здібностей студентів; зв'язок навчання з практикою професійної діяльності; повне засвоєння матеріалу, що досліджується. Методичні принципи: свідоме засвоєння мовних операцій; комунікативна спрямованість; принцип опори на рідну мову; зв'язок лексичних одиниць з фонетичними і граматичними явищами; принцип вивчення на одному занятті певного обсягу лексичних одиниць;

3. Розроблено лінгводидактичну модель формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, яка складалася з трьох етапів: 1) лінгво-ознайомлювальний, на якому відбувалося розширення у майбутніх фінансистів словникового запасу загальноживаною і загальноекономічною лексикою на рецептивному і репродуктивному рівні; формування навичок використання нових мовних явищ із тими, що вже були вивченими на рівні словосполучення, речення, понадфразових єдностей; розвиток умінь розуміння, сприймання і відтворення професійно-орієнтованих текстів I рівня складності з урахуванням вивченої лексики; 2) лінгво-навчальний, на якому відбувався розвиток у майбутніх фінансистів: рецептивно-репродуктивних умінь читання адаптованих професійно-орієнтованих текстів II рівня складності з урахуванням вивченої лексики; інтерпретаційних умінь на основі мовної і порівняльної інтерпретації змісту тексту; умінь заповнення затверджених форм фінансово-економічних документів та складання фінансових документів за зразками; 3) лінгво-професійний, який передбачав розвиток мовленнєвих умінь читання автентичних професійно-орієнтованих текстів III рівня складності з урахуванням вивченої лексики; продуктивних лексичних умінь, які проявляються при інтерпретації інформації, представленій в графіках, схемах, таблицях; самостійному створенні фінансової документації; обговоренні та коментуванні результатів фінансової діяльності підприємств та написанні власних рекомендації щодо її удосконалення .

4. Розроблено систему вправ з формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів. I. Перша група – підготовчі вправи, спрямована на набуття знань загальноживаної та загальноекономічної лексики, аббревіатур ділової англійської мови, вербального вираження цифрових / формульних показників; формування мовних навичок, розвиток лінгвістичних умінь.

Вправи першої групи спрямовані на введення нового лексичного матеріалу, його розуміння, тренування, зняття лексичних труднощів у процесі читання тексту загальноекономічної спрямованості. У цих вправах англійська лексика належним чином інтенсифікується, осмислюється і проговорюється (повторюється) не менше 16–18 разів. Перша група містила: ознайомлювальні, перцептивні, асимілятивні, аудитивні, мнемічні, евристичні вправи. Розглянуті вправи спрямовані на підготовку читання професійно-спрямованого тексту. При виконанні вправ першої групи студенти оперують мовним матеріалом тексту I рівня складності. II. Друга група – тренувальні вправи, спрямована на набуття нових знань загальноекономічної та вузькоспеціалізованої професійної лексики, цифрових, формульних, схематичних, символічних, діаграмних показників, формування мовних і мовленнєвих навичок вживання нової лексики в поєднанні з раніше вивченої, розвиток умінь мовної та порівняльної інтерпретації змісту професійного тексту II рівня складності. Друга група містила ознайомлювальні, трансформаційні, порівняльні, логічні, прогностичні і перекладні вправи. III. Третя група – професійно-спрямовані вправи – зорієнтована на розвиток продуктивних лексичних умінь у процесі читання та вмінь обговорення прочитаного економічного тексту з вивченою лексикою, анування автентичних професійно-орієнтованих текстів; самостійного створення економічних текстів на основі вивченої лексики; проведення порівняльного аналізу декількох текстів з економічної тематики, вирішення проблемних ситуацій на основі тексту, вилучення додаткової інформації із самостійно прочитаних автентичних професійних текстів, самостійне складання фінансово-економічних документів. Третя група охоплювала: аналітичні, порівняльні, презентаційні та інтерпретаційні вправи.

Основні результати другого розділу представлено в працях автора: [197, 198, 199, 201, 203, 204, 205].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АПРОБАЦІЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФІНАНСИСТІВ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ПРОФЕСІЙНО- ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ

У третьому розділі, присвяченому опису експериментального дослідження, представлено питання організації, підготовки та проведення констатувального, формувального та прикінцевого етапів експерименту; визначено критерії та показники оцінювання рівнів сформованості у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції; надано аналіз результатів експерименту, проведений за допомогою статистично-математичної обробки експериментальних даних; укладено методичні рекомендації з формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Представимо поетапно процес експериментального дослідження, що ґрунтується на теоретичних даних, отриманих в ході всієї науково-дослідної роботи.

3.1. Організація та етапи проведення експериментального дослідження

Поняття «експеримент» вчені тлумачать по-різному. Так, за визначенням С. Ніколаєвої, це науково встановлене дослідження, засноване на ретельному вивченні варіювання явища, яке досліджується, при можливому зрівноважуванні всіх інших значущих чинників [127, с. 45].

Метою нашого експериментального навчання була апробація методики формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів. Реалізації цієї мети

сприяло вирішення таких завдань: 1) розробити матеріали, які відповідали б поставленої мети експериментального навчання; 2) визначити критерії та показники оцінювання рівня сформованості англомовної лексичної компетенції, провести передекспериментальне тестування учасників експериментального навчання та схарактеризувати рівні сформованості АЛК у студентів 2-го курсу економічних факультетів; 3) провести експериментальне навчання згідно з розробленою лінгводидактичною моделлю та системою вправ, запропонованих у розділі 2; 4) провести завершальне тестування учасників експериментального навчання; обробити отримані дані і визначити ефективність запропонованої методики навчання.

Проведений експеримент класифікувався як базовий (основний), природний, вертикально-горизонтальний (оскільки проводився як по вертикалі порівнювалися рівні сформованості АЛК студентів до і після експериментального навчання, так і по горизонталі – формування АЛК проводилося в рамках формування англомовної комунікативної компетенції студентів та увага акцентувалася на формуванні, розвитку та вдосконаленні вмінь усного мовлення з урахуванням вивченої лексики, необхідних для професійної діяльності) і відкритий (передбачав введення додаткових вправ на розсуд викладача).

Неварійованими умовами експерименту були: 1) кількісний і поіменний склад груп студентів; 2) викладач-експериментатор (автор дисертаційного дослідження); 3) рівень володіння англійською мовою на початку експерименту; 4) час проведення експериментального навчання; 5) завдання передекспериментального і прикінцевого зрізів; 6) теми, які вивчалися на заняттях; 7) місце проведення занять; 8) критерії оцінювання рівня сформованості АЛК; 9) кількість годин, відведених на експериментальне навчання.

Варійованими умовами були: організація навчального процесу, співвідношення різних видів роботи, зміст і характер вправ, які виконувались.

Ми поділяємо думку О. Тарнопольського про необхідність порівняння інноваційної методики в її більш повному варіанті з «традиційною» методикою [164, с. 23], яку використовують у навчальному процесі в економічних ВНЗ України.

Основу загальноприйнятої методики становила Програма з англійської мови для професійного спілкування (колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, А. А. Борисенко, І. І. Зуенок та ін.) [136, с. 119]. Це дозволило відібрати експериментальні (індекс ЕГ) і контрольні (індекс КГ) групи.

Експериментальне дослідження проводилося з 2012 по 2014 навчальні роки на базі кафедр іноземних мов таких навчальних закладів, як-от: Одеського національного економічного університету, Миколаївського національного аграрного університету, Херсонського державного університету і здійснювалося в чотири етапи, а саме: пошуково-розвідувального, констатувального, формувального та прикінцевого.

На пошуково-розвідувальному етапі експерименту були проведені вивчення та аналіз науково-методичної літератури з теми дослідження; визначено актуальність, об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання і методи дослідження. Досліджувалися психологічні особливості та методичні засади процесу навчання професійної англомовної лексики студентів немовних спеціальностей, проводився аналіз програм і підручників з англійської мови для студентів економічних спеціальностей для виявлення кількості та якості завдань, спрямованих на формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

На етапі підготовки експерименту була висунута гіпотеза. Гіпотеза повинна бути обґрунтованою, мати певні передумови, досить широке поле

використання, створювати умови для перевірки і результатів, бути по можливості простою, але найголовніше – містити щось нове, нетривіальне.

Структура експериментального навчання представлена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

**Структура експерименту з формування у майбутніх фінансистів
англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-
орієнтованих текстів**

Етапи		Час проведення	Завдання етапу
Підготовчий	Пошуково-розвідувальний	Вересень 2013	Визначення відношення студентів до читання автентичних економічних текстів у процесі навчання і аналіз програм, підручників, посібників з англійської мови для студентів 1–2 курсів зі спеціальності «Фінанси»
	Констатувальний	Жовтень 2013	Визначення початкового рівня сформованості АЛК майбутніх фінансистів
Основний	Формувальний – експериментальне навчання	Жовтень 2013 – травень 2014	Перевірка ефективності експериментальної моделі формування АЛК у майбутніх фінансистів з використанням розробленої системи вправ
	Прикінцевий	Травень 2014	Визначення досягнутого рівня сформованості АЛК у майбутніх фінансистів

Гіпотеза базувалася на припущенні, що ефективність формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів можливо досягти шляхом трьохетапного

засвоєння лексичного матеріалу: 1) сприйняття лексико-граматичних одиниць у процесі читання текстів I рівня складності, виокремленні їх та семантизації засобом перекладу і тлумачення іноземною мовою; 2) сприйняття лексико-граматичних одиниць у процесі читання текстів II рівня складності, виокремлення їх і використання в процесі заповнення документів фінансової звітності та складання фінансових документів за зразками з їх подальшою інтерпретацією за мовними та змістовими ознаками; 3) сприйняття лексико-граматичних одиниць у процесі читання текстів III рівня складності, виокремлення їх та вживання при інтерпретації інформації, представленої в графіках, схемах, таблицях; самостійному складанні фінансово-економічних документів; обговоренні та коментуванні результатів фінансової діяльності підприємств та написанні власних рекомендації щодо її удосконалення.

Вищевказана гіпотеза передбачала наступне: методика формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції, що містить лінгводидактичну модель формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, відповідну систему вправ, яка базується на спеціально відібраних автентичних економічних текстах, методичних рекомендаціях щодо виконання розробленої системи вправ, повинна забезпечити ефективність формування англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів студентами економічних спеціальностей.

Загальний план експериментального навчання полягав у реалізації моделі навчання та системи вправ з формування англomовної лексичної компетенції студентів економічних спеціальностей.

Експериментально визначалися критерії та показники рівнів сформованості англomовної лексичної компетенції у майбутніх економістів, виділялися і схарактеризовувалися рівні сформованості, проводився зріз знань студентів з метою встановлення початкового рівня сформованості АЛК

у майбутніх економістів і проходила підготовка експериментальних матеріалів.

На формувальному етапі експерименту визначався змістовий аспект формування АЛК і розроблялася лінгводидактична модель процесу формування англомовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів, на основі якої створювалася відповідна система вправ і пропонувалися методичні рекомендації щодо її реалізації. Проводилося експериментальне навчання на основі розробленої лінгводидактичної моделі формування АЛК у майбутніх фінансистів у процесі читання професійно-орієнтованих текстів з метою перевірки дієвості цієї моделі.

На прикінцевому етапі проводився зріз знань студентів з метою встановлення підсумкового рівня сформованості АЛК у майбутніх фінансистів.

3.2. Проведення констатувального етапу експерименту

Для проведення констатувального етапу експерименту необхідно було вирішити такі завдання: відібрати і згрупувати учасників експерименту; інформувати їх про цілі експерименту, плани його проведення та способах контролю його результатів; визначити рівень знань студентів на початку експерименту за допомогою проведення передекспериментальних зрізів, результати проаналізувати, узагальнити і по закінченню часу повідомити учасникам для організації подальшої дослідницької роботи.

Розглянемо детально вирішення цих завдань.

1. Робота на початковому етапі проводилася зі студентами 2-го курсу Одеського національного економічного університету, Кіровоградського національного технічного університету, Миколаївського національного аграрного університету, Херсонського державного університету, Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля, Одеського

інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі, які добровільно дали згоду брати участь у проведенні всіх експериментальних заходів під час аудиторної та позааудиторної роботи; не запізнюватись; не користуватися незапрограмованими джерелами інформації; не втручатися в дії інших студентів; при виконанні одного варіанта сідати за окремий стіл; обов'язково перевіряти роботу перед наданням експериментатору; намагатися самостійно виправляти помилки.

Для визначення рівня знань студентів до початку експерименту проводився передекспериментальний зріз знань. Цей етап констатувального експерименту здійснювався в декілька періодів: 1) визначення тем, за якими повинні були проводитися зрізи знань студентів; 2) розробці критеріїв, показників і способів оцінювання студентів для діагностики рівня сформованості АЛК студентів; 3) препарування та підготовка матеріалів (складання різних варіантів завдань) для проведення передекспериментального зрізу; 4) проведення самого передекспериментального зрізу; 5) оцінювання відповідей студентів за розробленими критеріями.

Щодо першого періоду – визначення тем, за якими повинні були проводитися зрізи знань студентів, відзначимо, що відбиралися економічні теми, які студенти вивчали протягом першого року навчання у вузі, а саме: «What is Economics», «Economy of Ukraine», «Economy of the Developed Countries», «Odessa Region and its Economy», «Foreign Economic Activity of Ukraine», «Economic Analysis of Enterprise Activity», «What is Finance», «Business Climate», «The Market System», «Economic Systems».

Другий період передбачав розробку критеріїв, їх показників і способів оцінювання знань студентів для діагностики рівня сформованості АЛК. На основі аналізу наукового фонду з теми дослідження, практичної дослідницької роботи з урахуванням вимог Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти були визначені критерії оцінювання рівнів

сформованості АЛК студентів економічних спеціальностей та їх показники. Критеріями стали: 1) лінгво-пізнавальний; 2) конструктивно-змістовий; 3) професійно-комунікативний.

Розглянемо критерії, їх показники та рівні сформованості АЛК студентів детальніше. У рамках кожного з критеріїв були визначені три показники.

1. Лінгво-пізнавальний критерій з показниками: обізнаність із способами словоутворення в англійській мові і здатність правильно утворювати нові слова від похідних; обізнаність із лексичною сполучуваністю термінологічних одиниць; обізнаність із вербальними виразами цифрових показників; обізнаність із формою та змістом фінансових документів і здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах.

2. Конструктивно-змістовий критерій з показниками: розуміння контекстуального значення фінансово-економічних термінів в автентичному тексті; уміння мовної і смислової інтерпретації змісту тексту зі спеціальності; уміння використовувати нові економічні терміни з раніше вивченими при заповненні фінансових документів іноземною та рідною мовами та у професійно-комунікативних ситуаціях.

3. Професійно-комунікативний критерій з показниками: уміння: відтворювати професійні тексти з урахуванням вивчених економічних лексичних одиниць; інтерпретувати текстову і графічну інформацію із економічного тексту; здійснювати професійне спілкування з використанням адекватних лексичних одиниць і самостійно складати фінансові документи.

На першому етапі для здійснення діагностики рівнів сформованості АЛК у майбутніх фінансистів були розроблені завдання для перевірки знань і умінь по кожному з виділених критеріїв. Завдання розроблялися з урахуванням 6 тем, які студенти вивчали на I курсі («What is Economics», «Economy of Ukraine», «Economy of the Developed Countries», «What is

Finance», «Business Climate», «Economic Systems»). Було підготовлено 20 комплектів завдань, в кожному комплекті представлено по 9 завдань відповідно до відібраних показників. Зразок завдань для вивчення рівнів сформованості АЛК майбутніх фінансистів представлено у додатку А. Під час проведення констатувального етапу експерименту студенти були розподілені на підгрупи: по 12 студентів у кожній підгрупі. Робота проходила в окремій аудиторії для кожної підгрупи в один і той же день у присутності викладача англійської мови і незалежного експерта, який мав з викладачем рівне право оцінювати відповіді студентів. Незалежні експерти запрошувалися за згодою і з урахуванням досвіду їх науково-дослідної діяльності. Експерти прикріплялися до викладача за допомогою методу жеребкування, тобто об'єктивно і незалежно.

Представимо інформацію про незалежних експертів в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Інформація про незалежних експертів

№ п/п	П І П викладача	П І П незалежного експерта	Місце роботи, посада незалежного експерта	Науковий ступень, наукове звання незалежного експерта
1	2	3	4	5
1.	Карпова О.О.	Лепехина М.В.	кафедра іноземних мов ОНЕУ	ст. викладач
2.	Яслинська К.М.	Галашова О.Г.	кафедра іноземних мов ОНЕУ	ст. викладач
3.	Беньковська Н.Б.	Боднар С. В.	кафедра	професор

			іноземних мов ОІФ	
--	--	--	----------------------	--

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5
4.	Стрельникова І. Ю.	Стрельченко О.Є.	кафедра іноземних мов ОІФ	ст. викладач
5.	Глушко Т. В.	Воробйова Н.Ю.	кафедра іноземних мов ОІФ	ст. викладач

Під час експерименту викладач запрошував в аудиторію по одному студенту, кожен з них брав один з комплектів завдань, які лежали на столі. Таким способом усі вивчені теми розподілялися випадково. Наведемо приклади завдань з першого комплекту завдань.

Лінгво-пізнавальний критерій.

Показник 1: обізнаність із способами словотворення в англійській мові і здатність правильно утворювати нові слова від похідних.

Вправа 1. Мета: виявити здатність студентів правильно утворювати нові слова від похідних. Технологія виконання: викладач пропонує студентам ряд слів англійської мови, які є різними частинами мовлення. Студент повинен утворити якомога більше похідних слів.

Task. Give derivatives of the given words.

economy, competition, consumer, supply, allocation.

Вправа 2. Мета: виявити знання студентів про сполучуваність термінологічних одиниць англійської мови. Технологія виконання: викладач пропонує студентам з колонки В знайти іменники, які найчастіше можна вжити з дієсловами з колонки А.

Task. Find the nouns from column B that are frequently-used with the words from column A.

A	B
1) to establish	a) stability
2) face	b) relations
3) to ensure	c) efforts
4) to make	d) wants
5) to satisfy	e) difficulties

Показник 2: обізнаність із вербальними виразами цифрових показників.

Вправа 1. Мета: виявити знання студентів про вербальні вирази цифрових показників. Технологія виконання: викладач пропонує студентам ряд цифрових показників. Студентам необхідно відобразити їх вербально у писемній формі.

Task. Write these numbers in English.

- 1) 2 \ 3;
- 2) 1345;
- 3) 5.6%;
- 4) 2 3467 \$
- 5) $1 \setminus 8 = \$ 125$

Показник 3: обізнаність із формою та змістом фінансових документів і здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах.

Вправа 1. Мета: виявити знання студентів про форму та зміст фінансових документів і здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у фінансових документах.

Task. Translate the words and word-combinations given in the example of the statement of the analytical accounts.

“Payments to suppliers and contractors”

№	The name of analytical accounts	Balance at the beginning of the year		Turnover for the year		Balance at the end of the year	
		Debit	Credit	Debit	Credit	Debit	Credit
1	PSC "Rainbow"			65 000	90 000		25 000
2	JSC "Spring"			45 000	80 000		35 000
Total		–	–	110 000	170 000	–	60 000

Конструктивно-змістовий критерій.

Показник 1: уміння розуміти контекстуальне значення фінансово-економічних термінів в автентичному тексті.

Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів розуміти термінологічну лексику в незнайомому автентичному тексті економічної тематики.

Технологія виконання: викладач пропонує студентам незнайомий текст з економічної тематики. Студентам необхідно прочитати текст, виписати 10 слів економічної тематики, які вивчалися раніше, і перекласти їх.

Task. Read the text, write out 10 economic words and translate them into your native language.

International trade would be inefficient without foreign exchange markets. We are able to exchange dollars for any national currency we may desire. Thus an exchange rate is simply the price of one currency in terms of another. We should recognize that the demand for foreign exchange is likely to have familiar downward slope, while the supply of foreign exchange will have the usual upward slope.

Exchange-rate changes have their own terminology. Depreciation of a currency refers to the fact that one currency has become cheaper in terms of another currency. The other side of depreciation is appreciation, an increase in value of one currency as expressed in another country's currency. Whenever one

currency depreciates, another currency must appreciate. Exchange rates change for the same reasons that any market price changes. Among the important sources are :

- Relative income changes.
- Relative price changes.
- Changes in product availability.
- Relative interest-rate changes.
- Speculation.

All of these kinds of changes are taking place every minute of every day, thus keeping foreign-exchange markets active. Places where foreign currencies are bought and sold are foreign-exchange markets. Significant changes occur in currency values, however, only when several of these forces move in the same direction at the same time. One way to eliminate fluctuations in exchange rates is to fix their value. To fix exchange rates, each country may simply proclaim that its currency is "worth" so much in relation to that of other countries. The easiest way to do this is for each country to define the worth of its currency in terms of some common standard. The standard that has been most popular is gold. Under a gold standard, each country determines that its currency is worth so much gold.

Показник 2: уміння мовної і змістової інтерпретації лексики із тексту зі спеціальності.

Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів інтерпретувати англійські слова із тексту. Технологія виконання: викладач пропонує студентам список англійських слів, узятих із тексту фінансово-економічної спрямованості. Студенти повинні написати якомога більше значень цих слів і надати найбільш вдале їх тлумачення.

Task A. Give all possible meanings of the given English words and write the appropriate interpretation of them.

- 1) term; 2) to eliminate; 3) to keep; 4) rate; 5) demand.

Task B. Give the meaning of the phrase, using other words and change the underlined words by their synonyms.

1. This enterprise was founded (set up) in 2012.
2. The revenues of this enterprise were reduced (decreased) last year.
3. The budget expenditure was increased (raised) three years ago.

Показник 3: уміння використовувати нові економічні терміни з раніше вивченими у професійно-комунікативних ситуаціях та при заповненні фінансових документів.

Вправа 1 (А). Мета: виявити вміння студентів вживати нові економічні слова у поєднанні з раніше вивченими. Технологія виконання: викладач пропонує студентам описати ситуацію, із використанням слів, що надаються.

Task. Describe the situation, using the following words and word-combinations.

Current economic situation, stable, government activity, finance, rate of inflation, average, to measure, costs and expences, financial structure, capital structure.

Вправа 2 (В). Мета: виявити вміння студентів вживати фінансово-економічну лексику при заповненні фінансових документів. Технологія виконання: викладач пропонує студентам заповнити фінансовий документ, використовуючи лексику, що надається.

Task. Complete this document, using given words and word-combinations.

- 1) retained earnings; 2) calculation of wages; 3) authorized capital; 4) short-term loans; 5) total; 6) fixed assets; 7) cash in hand; 8) checking account; 9) inventories 10) production; 11) payments to suppliers and contractors.

The name of accounts	Balance at the beginning of the month		Turnover for the month		Balance at the end of the month	
	Debit	Credit	Debit	Credit	Debit	Credit
	270 000		50 000		320 000	
	50 000		80 000	100 000	30 000	
	25 000		120 000		145 000	
	2 000		40 000	40 000	2 000	
	90 000		20 000	90 000	20 000	
		87 000		55 000		142 000
		160 000	30 000	60 000		190 000

		35 000	30 000			5 000
		155 000	35 000			120 000
			110 000	170 000		60 000
	437 000	437 000	525 000	525 000	518 0	519 0

Професійно-комунікативний критерій.

Показник 1. уміння відтворювати професійні тексти з урахуванням вивчених економічних лексичних одиниць.

Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів вживати економічну лексику в професійних текстах. Технологія виконання: викладач пропонує студентам економічний текст з фінансової тематики з пропущеними словами. Студентам необхідно прочитати текст і заповнити пропуски у тексті адекватними термінами.

Task. Supply one of the words from the box for each numbered space.

terms, currency, determines, foreign exchange, manages, fixed

The National Bank of Ukraine has an exclusive right to issue (1) into circulation and to introduce banknotes and coins of the national currency. The NBU (2) and regulates foreign exchange policy. To control foreign exchange the NBU exercises control over compliance with the rules for (3) transactions in Ukraine. The National Bank of Ukraine is responsible to ensure that commercial banks would comply with banking legislation and banking regulations, which are (4) by the NBU and the commercial banks themselves. The National Bank provides cash management of the Ukrainian state budget through the banking system, (5) government securities, grants credits to the government on general (6).

Показник 2. уміння інтерпретувати текстову і графічну інформацію, надану в економічному тексті.

Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів інтерпретувати текстову і графічну інформацію, надану у професійному економічному тексті. Технологія

виконання: викладач пропонує студентам професійний текст з економічної тематики з графічним представленням даних. Студентам необхідно інтерпретувати інформацію, надану в тексті, а також пояснити графічне представлення інформації на основі тексту.

Task. Read the text, retell it. Explain the information, expressed in the table.

Assets are divided into many classifications, among which are the following.

1. By type of operation:

1.1. tangible assets (means of enterprises which have material form: fixed assets, uncompleted construction, inventories etc.);

1.2. intangible assets (objects of long-term investments with the valuation, but not real property: right to use natural resources, property, rights for trade marks and service, copyright, goodwill etc.);

1.3. financial assets (group of business assets of the company in the form of cash or other financial instruments: cash in national and foreign currencies, financial investments, receivables of various individuals and businesses for delivered products, goods or services).

2. By the nature of participation in turnover:

2.1. capital assets (a collection of property values that are repeatedly involved in the business of enterprise, for example capital investment, intangible assets, long-term financial investments, long-term receivables and others);

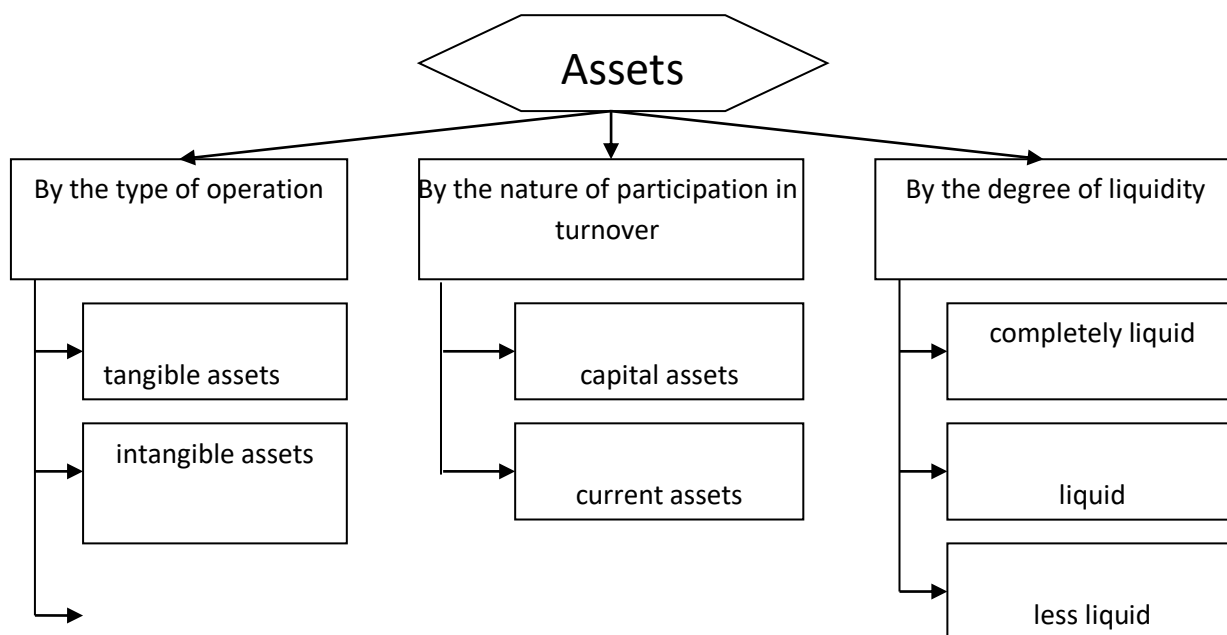
2.2. current assets (a collection of property values that serve the ongoing business activities of the enterprise and completely consumed during the operating cycle: inventories, goods, receivables, cash etc.).

3. By the degree of liquidity:

3.1. completely liquid (cash and cash equivalents, including cash in national and foreign currencies in banks account and on hand, stocks, etc.);

3.2. liquid (current investments and receivables, inventory, goods);

3.3. less liquid (fixed assets, uncompleted construction, intangible assets, long-term financial investments, long-term receivables, prepaid expenses).

Показник 3. уміння здійснювати професійне спілкування з використанням адекватних лексичних одиниць і самостійно складати фінансові документи.

Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів професійного спілкування англійською мовою, використовуючи адекватні ЛО. Технологія виконання: викладач пропонує студентам описати фінансові проблеми, які існують в Україні (провести аналіз фінансових проблем, аналіз поточної фінансової політики України, самостійно скласти фінансові документи із економічної тематики тощо). Висловити не менше 10 речень.

Task. Describe the current issues and problems in financial sphere.

Вправа 2. Уміння самостійно складати фінансові документи. Технологія виконання: викладач пропонує студентам самостійно скласти фінансову угоду між двома компаніями, діяльність яких пов'язана із наданням послуг з постачанням товарів. Студенти самостійно складають угоду, використовуючи адекватні економічні терміни професійної тематики.

Task. Make up the financial agreement between two companies providing goods delivering.

Для оцінювання знань учасників експерименту умовно було визначено максимальну кількість балів, яку може отримати студент – 100 балів. Ця кількість балів визначалася ступенем складності завдання. Моніторинг встановлення початкового рівня сформованості АЛК у майбутніх фінансистів і наявних у них знань і умінь здійснювався за такими показниками: знання основних понять загальноекономічної та вузькоспеціалізованої лексики, її лінгвістичних особливостей; інформованість про лексичну сполучуваність слів (словосполучення-терміни, ідіоматичні вирази, фразеологічні поєднання економічної тематики); обізнаність із правилами словотворення англійської мови та здатність утворювати деривати від поданих слів; розуміння прямого і переносного значення слів з економічної тематики та вміння їх адекватного перекладу; вміння адекватного використання вивчених ЛО економічної тематики у нових комунікативних ситуаціях; вміння аналізу тексту економічної спрямованості; вміння інтерпретації текстової та графічної інформації в економічному тексті і висловлення власної думки щодо інформації, представленої у текстах професійної економічної спрямованості, вміння самостійного складання документів фінансово-економічної спрямованості.

Виконання всіх завдань оцінювалося експертами-викладачами іноземних мов. Після виконання завдань були проведені відповідні підрахунки, які дали можливість визначити загальний рівень сформованості АЛК студентів економічних спеціальностей. У межах кожного з критеріїв були визначені такі рівні сформованості АЛК студентів: високий, середній і низький. Кількісна та якісна характеристика кожного з рівнів представлена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Шкала оцінювання рівнів сформованості АЛК у майбутніх фінансистів

№	Показники оцінювання сформованості АЛК	Максимальна кількість балів
1.	обізнаність із способами словоутворення в англійській мові і здатність правильно утворювати нові слова від похідних	5 5
2.	обізнаність із лексичною сполучуваністю термінологічних одиниць	10
3.	обізнаність із вербальними виразами цифрових показників, обізнаність із формою та змістом фінансових документів і здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах	5 5 5
4.	розуміння контекстуального значення фінансово-економічних термінів в автентичному тексті	5
5.	уміння мовної і змістової інтерпретації змісту тексту зі спеціальності	10
6.	уміння використовувати нові економічні терміни з раніше вивченими при заповненні фінансових документів іноземною і рідною мовами та у професійно-комунікативних ситуаціях	5 5
7.	уміння відтворювати професійні тексти з урахуванням вивчених економічних лексичних одиниць	10
8.	уміння інтерпретувати текстову і графічну інформацію із економічного тексту	10
9.	уміння здійснювати професійне спілкування з використанням адекватних лексичних одиниць і самостійно складати фінансові документи	10 10
	Усього	100

Схарактеризуємо сутність характеристики рівнів сформованості АЛК студентів економічних спеціальностей у процесі читання автентичних економічних текстів.

Високий рівень (100–80 балів):

- студенти обізнані із сполучуваністю слів в англійській мові і в 100-80% випадків здатні правильно утворювати нові слова від похідних;
- студенти обізнані на 80–100% із цифровими показниками і можуть правильно їх передавати (можливі 1–2 помилки);
- студенти на 100–80% обізнані із формою та змістом фінансових документів та здатні правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах;

Таблиця 3.4

Характеристика рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції в майбутніх фінансистів

Рівень сформованості	Кількісна характеристика	Якісна характеристика
Високий	100–80	Кожний із показників сформованості АЛК проявляється у повній мірі, постійно, у тісному зв'язку з усіма ознаками кожного із критеріїв
Середній	79–50	Показники сформованості АЛК проявляються у достатній мірі, проте деякі з необхідних умінь відсутні

Низький	49–0	Показники сформованості АЛК проявляються у недостатній мірі або зовсім не проявляються. Проявлення деяких показників у межах різних критеріїв мають нестійкий характер.
---------	------	---

– студенти на 80 –100% виявляють здібності розпізнавання лексичних одиниць у тексті та у фінансово-економічних документах і вміють адекватно використовувати вивчені економічні ЛО у нових комунікативних ситуаціях (відповідь містить мінімум 10 речень, має 1–2 мовні помилки);

– студенти на 80–100% володіють уміннями аналізу економічного тексту, інтерпретації інформації, представленої в тексті і висловлення власної думки (відповідь містить як мінімум 15 речень).

Середній рівень (79–50 балів):

– студенти обізнані із сполучуваністю слів в англійській мові не менше ніж на 50%;

– студенти обізнані на 75–150% із цифровими показниками і можуть правильно їх передавати (можливі 3–5 помилок) у самостійному словотворенні;

– лексичні одиниці відібрані на 79–50% правильно згідно їх значенням за словником;

– студенти на 79 – 50% проявляють вміння адекватного використання вивчених економічних ЛО у нових комунікативних ситуаціях та у заповненні фінансово-економічних документів, наявність окремих помилок не заважає розкрити суть теми (відповідь містить мінімум 8 речень, має 3–4 мовні помилки);

– студенти не повністю розуміють значення лексичних одиниць економічної спрямованості та пояснення значень цих лексичних одиниць, допускають помилки (3–5);

– студенти володіють уміннями аналізу економічного тексту, інтерпретації тексту і висловлення власної думки на 70–50% (відповідь містить мінімум 10 речень, має 4–5 помилки).

Низький рівень (49–0 балів):

– студенти обізнані із сполучуваністю слів в англійській мові менше ніж на 49%;

– студенти менше ніж на 49% обізнані про способи словотворення в англійській мові, і не здатні правильно утворювати нові слова від похідних;

– лексичні одиниці відібрано відповідно їх визначеннями за словником;

– студенти менше ніж на 49% знайомі з вербальними виразами цифрових показників англійською мовою;

– студенти не виявляють умінь адекватного вживання вивчених економічних ЛЕ у нових комунікативних ситуаціях та при заповненні фінансово-економічних документів, допускають помилки, які пов'язані з неправильним розумінням їх значень і сенсу (відповідь містить як мінімум 3 речення, має 5–6 мовних помилок);

– студенти менше ніж на 49% розуміють значення лексичних одиниць економічної спрямованості, допускають помилки (5–7);

– студенти менше ніж на 49% вміють аналізувати та інтерпретувати економічний текст, висловлювати власну думку щодо інформації, наданої в тексті, допускають помилки, які пов'язані з неправильним розумінням економічного тексту, його змісту, допускають помилки при використанні адекватних ЛО при заповненні фінансово-економічних документів (відповідь містить як мінімум 8 речень, має 5–7 помилок).

Рівень сформованості АЛК у майбутніх фінансистів необхідно було виміряти за кожним із запропонованих критеріїв.

Перед проведенням основного дослідження було запропоновано експериментальний зріз з виявлення рівні сформованості АЛК студентів економічних спеціальностей. В експерименті брали участь 170 студентів. З

них 70 студентів Одеського національного економічного університету (35 студентів ЕГ і 35 студентів КГ) фінансово-економічного та обліково-економічного факультетів, 50 студентів (25 студентів ЕГ і 25 студентів КГ) факультету економіки та менеджменту Херсонського державного університету і 50 студентів (25 студентів ЕГ і 25 студентів КГ) обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету. Усього було 85 студентів ЕГ і 85 студентів КГ. Їм були запропоновані завдання з виявлення рівня володіння англомовної лексичної компетенції, які представлено у додатку ..)

Критерії рівнів сформованості АЛК студентів економічних спеціальностей представлені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

**Критерії рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції у
майбутніх фінансистів**

Критерії	Показники	Оцінки за виконання завдань
Лінгво-пізнавальний критерій	обізнаність із способами словоутворення в англійській мові і здатність правильно утворювати нові слова від похідних	5, 4, 3, 2, 1, 0
	обізнаність із лексичною сполучуваністю термінологічних одиниць	5, 4, 3, 2, 1, 0
	обізнаність із вербальними виразами цифрових показників, обізнаність із формою та змістом фінансових документів і здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах	5, 4, 3, 2, 1, 0

Конструктивно- змістовий критерій	розуміння контекстуального значення фінансово-економічних термінів в автентичному тексті	5, 4, 3, 2, 1, 0
	уміння мовної і смислової інтерпретації змісту тексту зі спеціальності	5, 4, 3, 2, 1, 0
	уміння використовувати нові економічні терміни з раніше вивченими при заповненні фінансових документів іноземною і рідною мовами та у професійно-комунікативних ситуаціях	5, 4, 3, 2, 1, 0
Професійно- комунікативний критерій	уміння відтворювати професійні тексти з урахуванням вивчених економічних лексичних одиниць	5, 4, 3, 2, 1, 0
	уміння інтерпретувати текстову і графічну інформацію із економічного тексту	5, 4, 3, 2, 1, 0
	уміння здійснювати професійне спілкування з використанням адекватних лексичних одиниць і самостійно складати фінансові документи	5, 4, 3, 2, 1, 0

У ході виконання завдань оцінки за 5-ти бальною шкалою були розподілені таким чином: завдання, за яке нараховується максимальна кількість балів – 5: 1 бал – «1», 2 бали – «2», 3 бали – «3», 4 бали – «4», 5 балів – «5»; завдання, за яке нараховується максимальна кількість балів – 10: 1–2 бали – «1», 3–4 бали – «2», 5–6 балів – «3», 7–8 балів – «4», 9–10 балів – «5»; за завдання, за яке налічувалося максимальну кількість балів – 25: 1–5 балів – «1», 6–10 балів – «2», 11–15 балів – «3», 16–20 балів – «4», 20–25 балів – «5».

Кожен студент отримував 9 оцінок, середнє арифметичне яких вираховувалось за формулою 3.1:

$$X = \frac{S_x}{N}, \text{ де} \quad (3.1)$$

X – середнє арифметичне;

S_x – сума балів за всіма показниками;

N – кількість оцінок.

Проілюструємо на прикладі одного експериментального протоколу процедуру обчислення рівня сформованості АЛК студентів економічних спеціальностей на початку експерименту (див. табл. 3.6.).

Як свідчить таблиця 3.6, у студента найвищий показник сформованості АЛК проявився по лінгво-пізнавальному критерію – 3,3 бала, конструктивно-змістовий критерій – 2 бали, професійно-комунікативний критерій – 1,3 бала. У студента слабо виражені вміння сприйняття і розуміння автентичного професійно-економічного матеріалу і практично відсутні вміння аналізу економічного тексту, інтерпретації змісту тексту і фінансово-економічних документів, а також висловлювання власної думки щодо прочитаного матеріалу. Таким чином, найвищий показник сформованості АЛК на початку експерименту проявився за лінгво-пізнавальним критерієм (перший), а найнижчий за професійно-комунікативним.

Таблиця 3.6.

Кількісні показники оцінювання рівня сформованості АЛК (студента другого курсу фінансово-економічного факультету Одеського національного економічного університету Є. Сосненко)

Критерії	Показники	Оцінка за виконання завдань	Середнє арифметичне, X
Лінгво-пізнавальний критерій	обізнаність із способами словоутворення в англійській мові і здатність правильно утворювати нові слова від похідних	4	3,3

	обізнаність із лексичною сполучуваністю термінологічних одиниць	3	
	обізнаність із вербальними виразами цифрових показників, обізнаність із формою та змістом фінансових документів і здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах	3	
Конструктивно-змістовий критерій	розуміння контекстуального значення фінансово-економічних термінів в автентичному тексті	1	2
	уміння мовної і смислової інтерпретації змісту тексту зі спеціальності	2	
	уміння використовувати нові економічні терміни з раніше вивченими при заповненні фінансових документів іноземною і рідною мовами та у професійно-комунікативних ситуаціях	3	
Професійно-комунікативний критерій	уміння відтворювати професійні тексти з урахуванням вивчених економічних лексичних одиниць	1	1,3

	уміння інтерпретувати текстову і графічну інформацію із економічного тексту	2	
--	--	---	--

Продовження табл. 3.6

	уміння здійснювати професійне спілкування з використанням адекватних лексичних одиниць і самостійно складати фінансові документи	1	
--	---	---	--

На основі узагальнених кількісних даних визначено рівні сформованості АЛК у майбутніх фінансистів на початку експерименту. Кількісні дані рівнів сформованості АЛК представлені в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Рівні сформованості АЛК студентів других курсів фінансово-економічного факультету (передекспериментальний зріз)

Рівні сформованості	Сума балів	Група (%)	
		ЕГ	КГ
Високий	100 - 80	7	10
Середній	79 - 50	18	14
Низький	49 - 0	75	76

Як свідчить таблиця 3.7, високий рівень сформованості АЛК було виявлено в 7% студентів ЕГ і 10% КГ. На середньому рівні перебувало

тільки 18% студентів ЕГ і 14% студентів КГ. Основна частина студентів знаходилися на низькому рівні: 75% студентів ЕГ і 76% в КГ.

За результатами констатувального зрізу було визначено коефіцієнт рівнів сформованості АЛК за формулою:

$$K = \frac{\sum_{i=1}^4 a_i}{\sum_{i=1}^4 b_i}, \quad (3.2)$$

де K – коефіцієнт рівня сформованості АЛК у майбутніх фінансистів,

a_i – кількість балів, отриманих за одним з критеріїв,

b_i – максимальна кількість балів за цим критерієм.

Кількісні дані щодо коефіцієнта рівня сформованості у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції за всіма критеріями підраховувалися за формулою 3.3:

$$K = \frac{a+b+c}{N_{\max}}, \quad (3.3)$$

де: K – коефіцієнт рівня сформованості;

a – бал, одержаний за перший критерій;

b – бал, одержаний за другий критерій;

c – бал, одержаний за третій критерій;

N_{\max} – максимально можлива сума балів.

Згідно з даними, наведеними в таблиці, найвищий коефіцієнт рівня сформованості АЛК – 1,0 - 0,81 спостерігався у 7% студентів ЕГ і 10% КГ. У 11% студентів ЕГ, у 7% студентів КГ коефіцієнт рівня сформованості АЛК коливався в межах від 0,80 до 0,61. У 47% студентів ЕГ, 48% – КГ

(коефіцієнт) склав 0,60 - 0,41. Коефіцієнт нижче 0,40 було виявлено у 35% студентів ЕГ і у 35% студентів КГ

Зведені кількісні дані представлені в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8.

**Коефіцієнт рівня сформованості АЛК у майбутніх фінансистів
(передекспериментальний зріз)**

Коефіцієнт рівня сформованості АЛК	Група (%)	
	ЕГ	КГ
1,0 – 0,81	7	10
0,80 – 0,61	11	7
0,60 – 0,41	47	48
0,4 і нижче	35	35

Аналіз даних передекспериментального зрізу засвідчив невелику розбіжність у відсоткових показниках між експериментальною та контрольною групами. Справедливість нашого припущення ми перевірили засобами математичної статистики за допомогою критерію Фішера, який дозволив визначити, достовірною чи ні є відмінність.

Для перевірки статистичних гіпотез загальноприйнято використовувати такий підхід: вважають, що одержання внаслідок експерименту будь-яких нових даних про явища, які вивчаються і не відповідають тим даним, які були до нього – явище малоймовірне. Але, якщо розглядати результати однієї й тієї ж самої ознаки учасників будь-яких вибірок, то вони будуть зумовлені випадковістю. Тому спочатку гіпотезу прийнято формулювати таким чином: Між двома генеральними сукупностями відсутня очікувана розбіжність. Її називають нуль гіпотезою, або нульовою гіпотезою та позначають H_0 .

Зворотне твердження – між сукупностями є розбіжність – альтернативна гіпотеза, яка позначається – H_1 .

Сформулюємо гіпотези для передекспериментального зрізу:

H_0 : Частка осіб, які знаходились на високому та середньому рівнях у експериментальній групі не більша, ніж у контрольній.

H_1 : Частка осіб, які знаходились на високому та середньому рівнях у експериментальній групі більша, ніж у контрольній.

Побудуємо таблицю 3.9 емпіричних частот за двома значеннями ознаки.

Таблиця 3.9

Таблиця для підрахунку критерію Фішера при зіставленні експериментальної та контрольної груп за відсотковою часткою сформованості рівнів на констатувальному етапі дослідження

Групи	Високий + Середній рівні		Низький рівень		Разом
	Кількість учасників	Частка	Кількість учасників	Частка	
ЕГ	21	25%	64	75%	85
КГ	20	24%	65	76%	85
Разом	41		129		170

За таблицею величин кутів ϕ для різних відсоткових часток [152, с. 330] визначимо величини, які відповідають відсотковим часткам нашого дослідження у кожній з груп.

$$\phi(25\%) = 1,024$$

$$\phi(24\%) = 1,047$$

Підрахуємо емпіричне значення ϕ^* за формулою:

$$\varphi^* = (\varphi_1 - \varphi_2) \cdot \sqrt{\frac{n_1 \cdot n_2}{n_1 + n_2}}, \text{ де} \quad (3.4)$$

φ_1 – кут більшого відсотка,

φ_2 – кут меншого відсотка,

n_1 – кількість студентів у ЕГ,

n_2 – кількість студентів у КГ.

Отримуємо:

$$\varphi^*_{\text{вн}} = (1,047 - 1,024) \cdot \sqrt{\frac{41 \cdot 129}{41 + 129}} = 0,023 \cdot \sqrt{31,112} = 0,128$$

У психолого-педагогічних дослідженнях рівню статистичної значущості відповідають такі критичні значення $\varphi^*_{\text{крит}}$:

$$\varphi^*_{\text{крит}} = \begin{cases} 1,64 (p \leq 0,05) \\ 2,31 (p \leq 0,01) \end{cases}$$

У результаті проведених вище обчислень у нашому випадку $\varphi^*_{\text{вн}} = 0,128$. Отже, $\varphi^*_{\text{вн}} < \varphi^*_{\text{крит}}$.

Представимо данні за критерієм наочно. Для цього побудуємо «вісь значущості»:

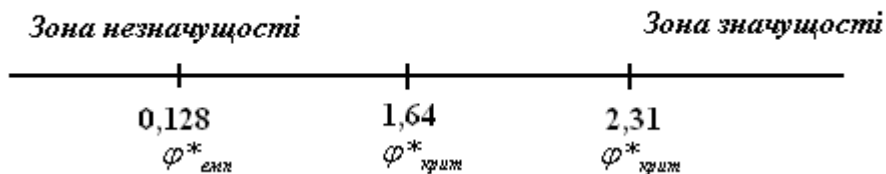

Рис. 3.1. Вісь значень для величин кутів φ

На малюнку 3.1. на «осі значущості» можна побачити, що отримане нами значення знаходиться в зоні незначущості. Це означає – розбіжності немає, отже, приймається гіпотеза H_0 : Частка осіб, які знаходяться на високому та середньому рівнях у експериментальній групі не більша, ніж у контрольній.

Це означає, що результати статистично рівнозначні, тобто рівні сформованості АЛК у майбутніх фінансистів в експериментальній та контрольній групах під час передекспериментального зрізу статистично рівнозначні. Можна зробити висновок, що експериментальна робота починалась у статистично однакових умовах.

Отже, як свідчать результати експериментальної роботи з виявлення початкового рівня сформованості у майбутніх фінансистів АЛК у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, у більшості студентів експериментальної та контрольної груп спостерігався приблизно однаковий низький та середній рівні сформованості АЛК. Ці дані свідчать про об'єктивну необхідність коригування процесу мовної підготовки студентів у напрямку більш ефективного формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

3.3. Хід і результати формувального етапу експерименту

Експериментальне навчання проводилося протягом другого курсу на фінансово-економічному факультеті Одеського національного економічного університету, факультеті економіки та менеджменту Херсонського державного університету, обліково-фінансовому факультеті Миколаївського національного аграрного університету згідно з етапами, принципами і завданнями, які були розглянуті в другому розділі. В основному експерименті брали участь 170 студентів. Всі студенти були розподілені на

контрольну (КГ) і експериментальну (ЕГ) групи. Розподіл відбувався у довільному порядку, оскільки вихідний рівень практичної підготовки студентів був статистично рівнозначний. Оскільки був застосований порівняльний експеримент (метод експериментальних і контрольних груп) важливим було дотримуватися однакових умов, які впливають на результати експериментального навчання груп – учасників експерименту, крім одного показника – розробленої методики навчання.

Студенти КГ навчалися за програмою для вищих навчальних економічних закладів (I-II курси. Іноземна мова) [43, с. 59]. Студенти ЕГ навчалися за розробленою методикою. Метою формувального етапу експерименту було формування англомовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Для проведення формувального етапу експерименту треба було вирішити такі завдання: 1) встановити варійовані і неварійовані умови експерименту; 2) відібрати учасників формувального етапу й ознайомити їх із експериментальною методикою і умовами організації експерименту; 3) зробити підрахунки отриманих даних, проаналізувати і узагальнити результати.

Розглянемо вирішення кожного із зазначених завдань.

Формувальний етап експерименту тривав протягом одного навчального року 2013-2014 рр. і складався з поетапної реалізації авторської методики. Експериментальна робота проводилася зі 170 студентами другого курсу вищезазначених факультетів за участю тих студентів, які брали участь у констатувальному етапі експерименту.

Студенти контрольної групи продовжували розвивати англомовні лексичні вміння за класичною методикою, що й раніше, а студенти експериментальної групи розвивали ці вміння за експериментальною методикою. В основі розробленої методики була гіпотеза, що ефективність формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у

процесі читання професійно-орієнтованих текстів можна досягти шляхом трьохетапного засвоєння лексичного матеріалу: 1) сприйняття лексико-граматичних одиниць у процесі читання текстів I рівня складності, виокремленні їх та семантизації засобом перекладу і трактування іноземною мовою; 2) сприйняття лексико-граматичних одиниць у процесі читання текстів II рівня складності, виокремлення їх і використання в процесі заповнення документів фінансової звітності та складання фінансових документів за зразками з їх подальшою інтерпретацією за мовними та змістовими ознаками; 3) сприйняття лексико-граматичних одиниць у процесі читання текстів III рівня складності, виокремлення їх та вживання при інтерпретації інформації, представленої в графіках, схемах, таблицях; самостійному створенні фінансово-економічних документів; обговоренні та коментуванні результатів фінансової діяльності підприємств та написанні власних рекомендацій щодо її удосконалення.

Учасники ЕГ навчалися за спеціально розробленою нами методикою, представленої в навчальному посібнику «Англійська мова для фінансистів». Загальними темами для студентів контрольних та експериментальних груп були такі: 1) «Фінанси і фінансова система»; 2) «Фінансові установи»; 3) «Фінансові ринки»; 4) «Міжнародні фінанси та торгівля»; 5) «Іноземні валютні угоди та операції»; 6) «Ринкова економіка: попит та пропозиція»; 7) «Система оподаткування»; 8) «Державний бюджет»; 9) «Фінансування бізнесу: корпоративний бюджет»; 10) «Фінансовий менеджер».

У межах запропонованої методики реалізовувалася і функціонувала розроблена система вправ для формування у майбутніх фінансистів АЛК у процесі читання професійно-орієнтованих текстів. Завдання були спрямовані на набуття студентами знань загальноживаної, загальноекономічної та вузькоспеціалізованої лексики англійської мови фінансово-економічної спрямованості, навичок розуміння і вживання лексики фінансово-економічної спрямованості у словосполученнях, реченнях і текстах за фахом; вмінь

використання лексики фінансово-економічної спрямованості в зв'язних відрізках усного та писемного мовлення сфери майбутньої професійної діяльності, трансформувати цифрових, формульних, схематичні, символічних і діаграмні показники у вербальному вираженні.

На прикінцевому етапі експерименту перевірка АЛК здійснювалася таким чином. Згідно з основними принципами проведення методичного експерименту, матеріали завершальної перевірки повинні бути розроблені для того, щоб перевіряти варіативні складові експерименту з тими самими критеріями, за якими проводилась передекспериментальна перевірка. Саме тому з метою перевірки рівнів сформованості АЛК студентів ЕГ і КГ було запропоновано виконати завдання, які були аналогічними завданням констатувального зрізу. Матеріал для проведення зрізів був обраний за темами, які вивчали студенти КГ та ЕГ на другому курсі.

Після підрахунку середніх балів у всіх групах було проведено порівняльний аналіз результатів, отриманих студентами за окремими критеріями, а також аналіз середніх балів, отриманих під час проведення прикінцевого зрізу. Представимо ці дані по групах в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10.

Порівняння результатів прикінцевого зрізу в експериментальній та контрольній групі за кожним із критеріїв (середній бал)

Індекс групи	Лінгво - пізнавальний критерій (max – 45 балів)	Конструктивно-змістовий критерій (max – 35 балів)	Професійно-комунікативний критерій (max – 20 балів)	Загальний середній бал (max 100 балів)
ЕГ	36,80	32,06	16,48	85,34
КГ	30,38	27,70	14,16	72,24

Згідно з отриманими даними було відмічено суттєві позитивні зміни у студентів ЕГ (з 63,8 до 85,34), які були зафіксовані за кожним критерієм. У ЕГ: лінгво-пізнавальний критерій – 36,80 (було 26,12), конструктивно-змістовний – 32,06 (було 24,56), професійно-комунікативний – 16,48 (було 13,12). У КГ результати виявилися значно нижчими: (до 72,24): лінгво-пізнавальний – 30,38 (було 25,98), конструктивно-змістовний – 27,70 (було 24,44), професійно-комунікативний – 14,16 (було 12,90).

Узагальнюючи данні прикінцевого зрізу за усіма критеріями нами були отримані наступні кількісні характеристики, наведені у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

**Порівняльні кількісні характеристики рівнів сформованості
англомовної лексичної компетенції у студентів груп ЕГ і КГ (у %)
(констатувальний і прикінцевий зрізи)**

Рівні сформованості АЛК	Група			
	ЕГ		КГ	
	Констатувальний	Прикінцевий	Констатувальний	Прикінцевий
Високий	7	33	10	25
Середній	18	55	14	44
Низький	75	12	76	31

Розглянемо порівняльні кількісні дані рівнів володіння АЛК за результатами констатувального і завершального зрізів. Згідно з отриманими результатами, при визначенні рівнів сформованості АЛК у студентів ЕГ були

виявлені суттєві позитивні зміни. Так, високий рівень сформованості АЛК за результатами прикінцевого зрізу в ЕГ відмічено у 33% студентів, тоді як передекспериментальний зріз визначив високий рівень у студентів ЕГ 7%. Як свідчать дані таблиці, кількість студентів середнього рівня в ЕГ зросла на 37% (з 18% до 55%).

На низькому рівні в ЕГ кількість студентів зменшилась на 63% (з 75% до 12%).

Щодо результатів прикінцевого діагностування студентів КГ, то не спостерігалось значних змін у рівнях сформованості АЛК. Високий рівень сформованості АЛК було виявлено у 25% студентів (констатувальний зріз виявив 10%). Середній рівень був зафіксований у 44% студентів у порівнянні з 14% на початку експерименту. На низькому рівні залишилось 31% (було 76%). Таким чином, у КГ не було виявлено таких істотних змін, як в ЕГ.

Для статистичного порівняння показників у вибірках студентів контрольних та експериментальних груп на початку та наприкінці експерименту обчислимо математичне очікування для кожної групи.

На початку статистичної обробки визначимо середнє арифметичне рівнів сформованості АЛК до впровадження методики в експериментальних та контрольних групах за формулою:

$$M(x) = \sum_{i=1}^k x_k \cdot \frac{n_k}{N}, \text{ де} \quad (3.5.)$$

$M(x)$ – середнє арифметичне рівня,

K – кількість рівнів,

n_k – значення i -го рівня

x_k – кількість студентів на рівні i

N – загальна кількість студентів

$$\hat{I}_{\text{AI}} = \frac{64 \cdot 1 + 15 \cdot 2 + 6 \cdot 3}{85} = 1,32$$

Розподіл показників за рівнями сформованості АЛК під час проведення передекспериментального зрізу в експериментальній групі наведений в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Розподіл студентів за рівнями сформованості англомовної лексичної компетенції в експериментальній групі на початку експериментальної роботи

	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Кількість студентів	6	15	64
%	7	18	75

На високому рівні було 6 студентів (7%), на середньому – 15 студентів (18%). На низькому рівні було виявлено 64 студенти (75%).

Підрахуємо середнє арифметичне початкового рівня сформованості англомовної лексичної компетенції в експериментальній групі під час проведення передекспериментального зрізу за формулою 3.6.

У контрольній групі розподіл студентів за рівнями англомовної лексичної компетенції під час проведення передекспериментального зрізу наведено у таблиці 3.13.

На високому рівні знаходилось 10 % – 8 студентів, на середньому – 14% - 12 студентів, на низькому рівні – 76 % – 65 студентів.

Середнє арифметичне початкового рівня сформованості англомовної лексичної компетенції у контрольній групі на початку проведення експериментальної роботи підрахуємо за формулою 3.6.

$$\bar{i}_{\text{EI}} = \frac{65 \cdot 1 + 12 \cdot 2 + 8 \cdot 3}{85} = 1,33$$

Таблиця 3.13

Розподіл студентів за рівнями сформованості англомовної лексичної компетенції в контрольній групі на початку експериментальної роботи

	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Кількість студентів	8	12	65
%	10	14	76

Наприкінці роботи експериментальної методики були отримані такі показники рівнів англомовної лексичної компетенції, які представлено у таблиці 3.14:

Таблиця 3.14

Розподіл студентів за рівнями сформованості англомовної лексичної компетенції в експериментальній групі наприкінці експериментальної роботи

	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Кількість студентів	28	47	10
%	33	55	12

На високому рівні засвідчено 28 студентів (33%). На середньому – 47 студентів (55%). На низькому рівні зафіксовано 10 студентів (12%).

Підрахуємо середнє арифметичне рівня сформованості англomовної лексичної компетенції в експериментальній групі наприкінці роботи за експериментальною методикою за формулою 3.7.

$$\dot{I}_{AE} = \frac{10 \cdot 1 + 47 \cdot 2 + 28 \cdot 3}{85} = 2,21$$

Розподіл студентів за рівнями сформованості англomовної лексичної компетенції у контрольній групі наприкінці експериментальної роботи наведено у таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Розподіл студентів за рівнями сформованості англomовної лексичної компетенції у контрольній групі наприкінці експериментальної роботи

	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Кількість студентів	21	38	26
%	25	44	31

У контрольній групі наприкінці експерименту на високому рівні знаходилось 25% – 21 студент, на середньому – 44% – 38 студентів. На низькому рівні – 31% – 26 студентів..

Підрахуємо середнє арифметичне рівня сформованості англomовної лексичної компетенції у контрольній групі наприкінці експериментальної роботи за формулою 3.8.

$$\dot{I}_{\hat{E}\hat{E}} = \frac{26 \cdot 1 + 38 \cdot 2 + 21 \cdot 3}{85} = 1,94$$

Середній рівень сформованості англомовної лексичної компетенції у контрольній групі на початку експериментальної роботи – 1,33, наприкінці – 1,94. В експериментальній групі показник середнього рівня на початку експериментальної роботи – 1,32, наприкінці експериментальної роботи засвідчено – 2,21. Тобто, середній рівень збільшився в обох групах.

Значення цього збільшення ми обчислимо за допомогою математичного очікування.

Відносну зміну рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції знайдемо за формулою:

$$\Delta = \frac{M_2 - M_1}{M_1} \cdot 100\% \quad (3.9)$$

Для експериментальних груп ця формула буде мати такий вигляд:

$$\Delta_E = \frac{M_{EK} - M_{EP}}{M_{EP}} \cdot 100\%$$

Обчислимо математичне очікування для експериментальної групи:

$$\Delta_{\hat{A}} = \frac{2,21 - 1,32}{1,32} \cdot 100\% = 67,42\%$$

Для контрольних груп формула (3.7) буде мати такий вигляд:

$$\Delta_K = \frac{M_{KK} - M_{KP}}{M_{KP}} \cdot 100\%$$

Обчислимо математичне очікування для контрольної групи:

$$\Delta_{\hat{E}} = \frac{1,94 - 1,33}{1,33} \cdot 100\% = 45,86\%$$

Отримані дані засвідчують значне підвищення рівня сформованості англомовної лексичної компетенції в експериментальній групі (67,42%),

порівняно з контрольною (45,86%). Така ситуація може бути зумовлена проведенням відповідної експериментальної роботи.

Представимо порівняльні дані рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції студентів ЕГ та КГ наочно. За допомогою діаграм на рис. 3.4 наведені результати передекспериментального та прикінцевого зрізів проведених у ЕГ, на рис 3.5 – у КГ відповідно..

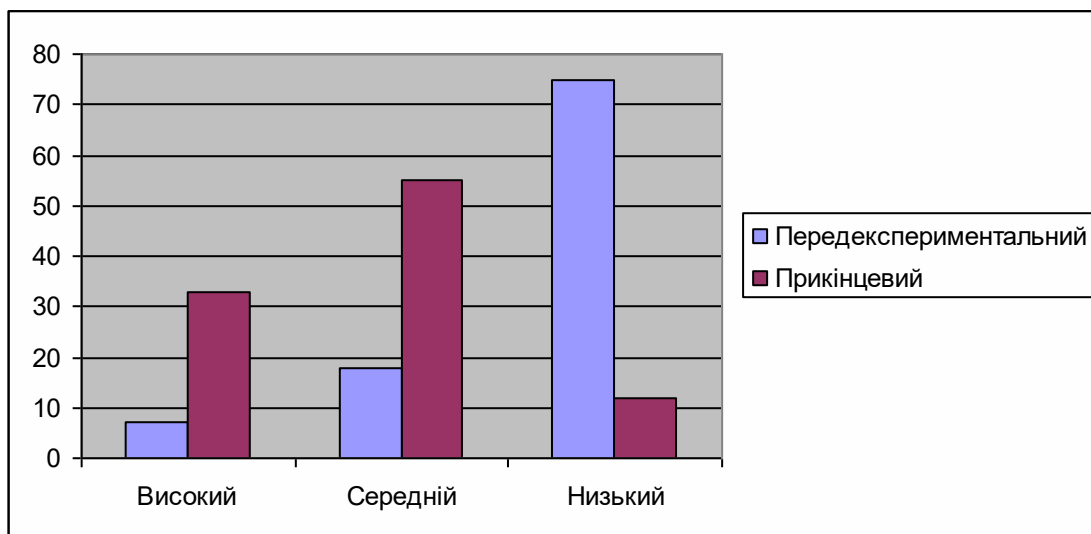

Рис. 3.4. Порівняльні дані рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції студентів ЕГ (передекспериментальний та прикінцевий зрізи)

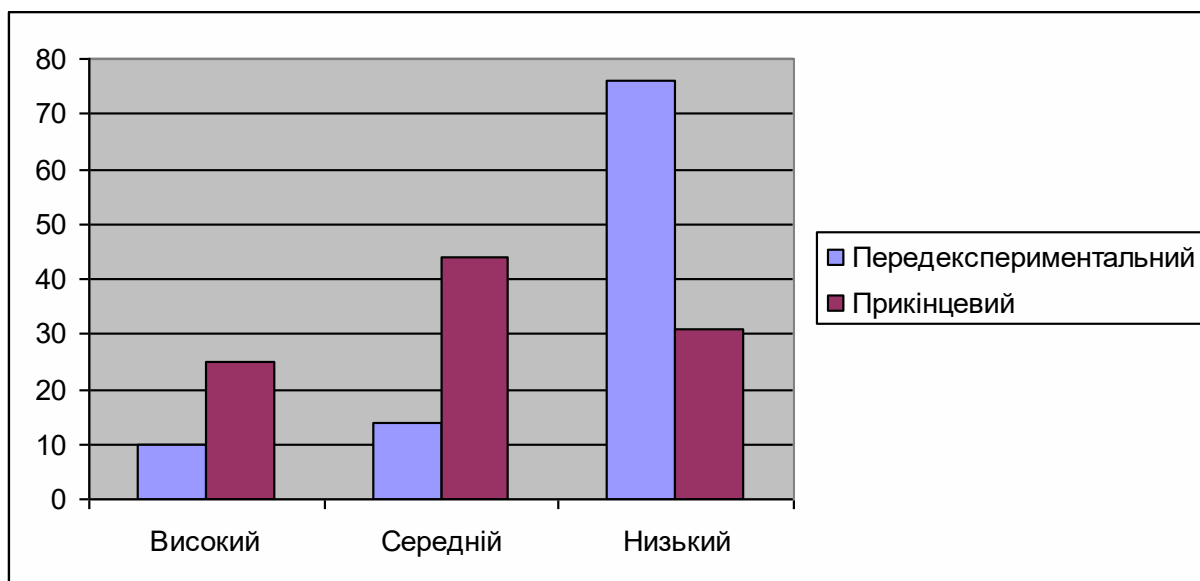

Рис. 3.5. Порівняльні дані рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції студентів КГ (передекспериментальний та прикінцевий зрізи).

Статистичну значущість розбіжності між показниками в експериментальній та контрольній групах наприкінці роботи моделі доведемо за допомогою критерію Фішера.

Сформулюємо гіпотези:

H_0 : Частка осіб, яка знаходилась на високому та середньому рівнях в експериментальній групі наприкінці експериментальної роботи значно не відрізняється від показників у контрольній групі.

H_1 : Частка осіб, яка знаходилась на високому та середньому рівнях в експериментальній групі наприкінці експериментальної роботи значно більша, ніж у контрольній групі.

Побудуємо таблицю 3.16. емпіричних частот за відповідними значеннями ознаки.

Таблиця 3.16

Таблиця для підрахунку критерію Фішера при зіставленні експериментальної та контрольної груп за відсотковою часткою сформованості рівнів наприкінці експериментальної роботи

Групи	Високий +Середній рівні		Низький рівень		Разом
	Кількість учасників	Частка	Кількість учасників	Частка	
ЕГ	75	88%	10	12%	85
КГ	59	69%	26	31%	85
Разом	134		36		170

За таблицею величин кутів φ для різних відсоткових часток [156 с.330] визначимо величини, які відповідають відсотковим часткам у кожній з груп.

$$\varphi(88\%) = 2,434$$

$$\varphi(69\%) = 1,961$$

Підрахуємо емпіричне значення φ^* за формулою (3.4):

$$\varphi_{\text{дв}}^* = (2,434 - 1,961) \cdot \sqrt{\frac{134 \cdot 36}{134 + 36}} = 0,473 \cdot \sqrt{28,376} = 2,52$$

Отримуємо $\varphi_{\text{емп}}^* = 2,52$. Отже, $\varphi_{\text{емп}}^* > \varphi_{\text{крит}}^*$.

Проілюструємо на "осі значущості":

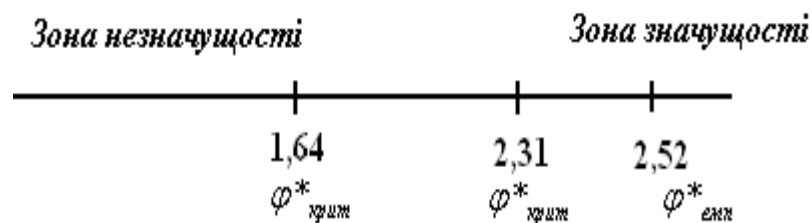

Рис. 3.2. Вісь значень для величин кутів φ .

Отриманий нами результат знаходиться в зоні значущості.

Отже, існує суттєва статистична розбіжність між показниками експериментальної та контрольної групи наприкінці експериментальної роботи і приймається гіпотеза H_1 : Частка осіб, яка знаходилася на високому та середньому рівнях в експериментальній групі наприкінці експериментальної роботи значно більша, ніж у контрольній групі.

Враховуючи отримані результати та статистичні підрахунки, можна зробити висновок про ефективність розробленої експериментальної методики.

Таким чином, статистичний аналіз експериментальних даних підтвердив достовірність отриманих результатів: дані зрізів до і після формульованого етапу експерименту група ЕГ суттєво відрізняється, і ця різниця є статистично значущою.

Аналіз результатів, отриманих після експериментального навчання, підтверджує ефективність використання розробленої методики формування у майбутніх фінансистів АЛК у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, що підтверджує правомірність висунутої гіпотези дослідження.

Таким чином, основу експериментальної методики склала модель формування у майбутніх фінансистів АЛК у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, в межах якої реалізовувалася і функціонувала розроблена система вправ і складені методичні рекомендації щодо формування у майбутніх фінансистів АЛК у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, які спрямовані на набуття студентами знань загальнонавчальної, загальноекономічної та вузькоспеціалізованої лексики англійської мови фінансово-економічної спрямованості; навичок розуміння і вживання лексики фінансово-економічної спрямованості у словосполученнях, реченнях і текстах за фахом; вмінь використання лексики фінансово-економічної спрямованості в зв'язних відрізках усного та писемного мовлення сфери майбутньої професійної діяльності, та вміння трансформувати цифрові, формульні, схематичні, символічні і діаграмні показники у вербальному вираженні, а також вільне володіння вищевказаною лексикою у процесі читання автентичних спеціалізованих текстів економічної спрямованості та при самостійному складанні документів фінансово-економічної спрямованості.

3.4. Методичні рекомендації з формування у майбутніх фінансистів англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів

Теоретичне та експериментальне дослідження проблеми формування у майбутніх фінансистів англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів дозволяє скласти методичні рекомендації щодо її формування.

Практичною метою формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції є збагачення студентів знаннями загальноповсякденної, загальноекономічної та вузькоспеціалізованої лексики англійської мови фінансово-економічної спрямованості; формування рецептивно-репродуктивних навичок розуміння і вживання лексики фінансово-економічної спрямованості у словосполученнях, реченнях і текстах за фахом; розвиток рецептивно-репродуктивних і продуктивних умінь використання лексики фінансово-економічної спрямованості в зв'язних відрізках писемної та усної мови сфери майбутньої професійної діяльності, а також уміння трансформувати цифрові, формульні, схематичні, символічні та діаграмні показники у вербальне вираження; вільне володіння цією лексикою в процесі читання автентичних спеціалізованих текстів економічної спрямованості та при самостійному складанні документів фінансово-економічної спрямованості.

Формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів здійснюється на основі спеціально розробленої системи вправ, яка складається з таких груп: підготовчі, тренувальні та професійно-спрямовані.

До першої групи увійшли ознайомлювальні, перцептивні, асимілятивні, аудитивні, мнемічні, перекладні, евристичні вправи.

Друга група містила ознайомлювальні, трансформаційні, зіставні, логічні, прогностичні та перекладні вправи.

Третя група – професійно-спрямовані вправи зорієнтована на розвиток продуктивних умінь читання студентами автентичних професійно-орієнтованих текстів та самостійного складання документів фінансово-економічної спрямованості. До третьої групи увійшли аналітичні, презентаційні, порівняльні та інтерпретаційні вправи.

Запропоновані вправи містили спеціально відібрані із автентичних текстів професійно-орієнтовані лексичні одиниці економічного характеру.

При відборі лексики англійської мови економічної спрямованості для

навчання студентів 2 курсу, ми виходили із необхідності дотримуватися методичної типології лексики. Під типологією розуміємо визначення тих труднощів, які виникають при засвоєнні слів. Визначення труднощів іншомовного слова за формою пояснюється її відмінністю, односкладністю та багатоскладністю, збігом або розбіжністю звукових і графічних форм тощо. Встановлення типологічних труднощів, пов'язаних зі значенням іншомовного слова, визначається такими факторами: ступенем багатозначності й однозначності, можливістю вживання слова в основному і додатковому або прямому і переносному значенні, ступенем граматичної сполучуваності слова тощо.

Типологічна трудність вживання іншомовного слова визначається ступенем свободи вживання слова в мові, де воно функціонує лише у сполученні з певними словами. Враховуючи ці основні типологічні особливості лексики, необхідно систематизувати відбір англійських слів за наступним принципом, запропонованим Г. Харловим: відбирати слова однозначні і багатозначні, щоб певна частина цих слів являла собою нескладні слова, а інша частина багатоскладові, при цьому здійснюючи відбір слів, що співпадає за своєю звуковою і графічною формою – співзвучних з рідною мовою. Наприклад, рекомендується відбирати 6–7 однозначних слів, 3 багатозначних слова, 2 багатоскладових і 2 співзвучних слова на кожен з лексичних доз, і витримувати цей принцип пропорційно при визначенні подальших лексичних навантажень. Необхідно констатувати, що комбіноване поєднання різних способів семантизації іншомовної лексики, відповідно до відібраних однозначних і багатозначних англійських слів (відповідно до їх типології) також розглядалося як типологічна особливість.

Що стосується психолого-методичних прийомів подачі лексичного матеріалу, то слідом за О. Лурія, О. Смирновим, А. Шличковою [102, с. 98] ми вважаємо, що швидкість запам'ятовування повідомлення не залежить від кількості тієї інформації, яка в ньому міститься, а залежить тільки від довжини повідомлення. Таким чином, було встановлено, що повідомлення,

однакові по довжині, що містять різну кількість інформації, мають рівні труднощі для запам'ятовування. Іншими словами, чисельність символів у повідомленні, а не та кількість інформації, яка припадає на один символ, є в даному випадку визначальним фактором. Таким чином, впливає висновок про те, що можливо використовувати різні форми організації матеріалу.

Цілком очевидно, що, збільшуючи значно в кількісному відношенні дози лексичного матеріалу, необхідно використовувати оптимальну організацію подачі та пояснення іншомовної лексики. Представимо процес підготовки лексичного матеріалу, принципи відбору лексики і її дозування.

Дозу в 30 слів було взято за основу при складанні поурочної лексичної дози. Джерелом був лексичний матеріал, взятий зі професійно-спрямованої літератури, який дає підставу використовувати евристичний спосіб багатослівного тлумачення, як додаткового джерела лексичної інформації в обсязі, адекватному обсягу лексичної дози і який може розглядатися як навчальний алгоритм (компактно-системний підхід за Г. Харловим). Лексичний матеріал відбирався згідно з робочою програмою з вивчення англійської мови для студентів другого курсу спеціальності «Фінанси»: «Іноземна мова професійного спілкування» і охоплював десять тем: «Фінанси», «Фінанси і фінансова система», «Фінансові організації», «Фінансові ринки», «Міжнародні фінанси та торгівля», «Іноземні валютні угоди та операції», «Ринкова економіка: попит та пропозиція», «Система оподаткування», «Державний бюджет», «Фінансування бізнесу: корпоративний бюджет», «Фінансовий менеджер».

Лексичний матеріал було відібрано з таких джерел: «Англійська для економістів і бізнесменів» (В. Шпак) [212, с. 5–9], «Курс англійської мови для фінансистів» (С. Любимцева, В. Коренева) [107, с.14–18], «Англійська для фінансистів» (Н. Красюк) [86, с.186], «Contemporary Economics» (Milton N. Spenser), «Portable MBA» (Robert F. Bruner, Mark R. Eaker) [269, P.33], економічних журналів і газет «The Forbes», «The Times», економічних Інтернет сайтів: news. bbc.co.uk [219, с.12], www.finance.yahoo.com. [220, с.6],

www.day.kiev.ua [221, с.7], www.Ft.com [222, с.24], і став основою для складання навчального посібника з англійської мови «Англійська мова для фінансистів» для студентів II курсу економічних спеціальностей. Розроблений навчальний посібник спрямовано на розвиток навичок і вмінь роботи з англійськими текстами економічної спрямованості, що сприяє розширенню словникового запасу, а також дає можливість студентам удосконалити свої знання англійської мови за фахом. Посібник складається з десяти автентичних препарованих текстів з питань фінансів і бізнесу для проведення практичних занять з англійської мови та самостійної роботи студентів. Представлені лексичні вправи сприяють формуванню англомовної лексичної компетенції у студентів II курсу, перевірки рівня сформованості їх рецептивних та репродуктивних навичок, а також розвитку комунікативних навичок при активному засвоєнні поданого лексичного матеріалу. Метою навчального посібника є формування у студентів економічних спеціальностей АЛК у процесі читання професійно-орієнтованих текстів. Посібник побудований на принципі комунікативної спрямованості, який забезпечує активне засвоєння лексичного та граматичного матеріалу. Цьому принципу відповідає і структура кожного уроку: прочитати і вивчити слова і словосполучення; підібрати англійські еквіваленти для перекладу рідною та іноземною мовами; прочитати і перекласти економічний текст; відповісти на запитання до тексту; створити тематичні ситуації (засвоєння лексичного матеріалу в реальних комунікативних ситуаціях) тощо. Для кожного тексту з фінансової тематики ми відбирали однакову кількість лексичних одиниць, які підлягали активному засвоєнню в процесі роботи з текстами [200, с.45]. Зразки прикладів завдань із навчального посібника представлено у додатку Е (див. додаток Е).

Підрахунок кількості слів засвідчив, що обсяг лексики за кожним текстом склав 30 слів. Поурочная лексична доза в 30 слів являла собою посильний обсяг для одноразового заучування на рівні впізнавання для студентів, які не мають спеціальної мовної підготовки. Розглядаючи цей

обсяг лексики як тижневий (заняття на нефілологічних факультетах проводяться не більше двох разів на тиждень), отримуємо щомісячний словниковий запас студентів, приблизно, в 140 англійських слів і відповідно 1400 протягом року. За два роки навчання на неспеціальному факультеті студент запам'ятовує, приблизно, від 2800 до 3000 слів в цілях безперекладного аудиторного і позааудиторного читання текстів фінансово-економічної спрямованості. Для алгоритмізації вибору незнайомої лексичної інформації при складанні лексичних доз, використовувався евристичний спосіб «узагальнених еталонів перекладу», який було спрямовано на встановлення найбільш уживаних іменників (підмет і доповнення) і дієслів (присудок), а також частково прикметників з урахуванням «вертикальних» і «горизонтальних» (термін Г. Харлова) навчальних алгоритмів.

Організація прийомів системного використання оптимальних одноразових обсягів лексики в 30 англійських слів за запропонованою методикою подання лексичного матеріалу, дозволила встановити можливості розширеного запам'ятовування студентами лексичного матеріалу.

З метою оптимальної активізації, відтворення і найкращого упізнавання лексичних доз ми керувалися такими положеннями.

1. Студентам давалася установка на безпосереднє і максимально ефективно довільне запам'ятовування значення англійських слів, яке поєднувалось із мимовільним запам'ятовуванням їх орфографічних форм, що сприяло більш якісному запам'ятовуванню такої кількості слів.

2. Частина англійських слів мала співзвучну з рідними словами форму, що полегшувало процес їх упізнавання.

3. Ряд полісемантичних англійських слів семантизувався за допомогою використання багатослівної перекладної семантизації (одночасного трьохзначного перекладу), яка узагальнювалася багатослівним тлумаченням (формулюванням поняття рідною мовою, яке виражається іншомовним словом), як найбільш ефективним способом розкриття смислового значення іншомовного слова з подальшим осмисленням і закріпленням у реченні.

Решта англійських слів перекладалися однозначно.

4. Відібраний матеріал тестувався (сюди входило пояснення і перевірка набутих знань).

Доза в 30 англійських слів становила тижневий лексичний мінімум і запам'ятовувалася приблизно протягом 20 хвилин за заданою методикою різноманітного і багаторазового безпосереднього сприйняття, що поєднується з таким промовлянням, яке виникало у студентів у внутрішній мові (студенти проговорювали про себе при створенні пауз більшість слів не менше двох разів: на одне слово, якщо враховувати паузи, припадало в середньому півхвилини) [175, с. 152–159].

Перший етап роботи починався з роздавання карток, на яких були надруковані слова з відповідним перекладом: однозначний переклад, багатозначний переклад, тлумачення понять, що виражаються іншомовними словами, багатослівне тлумачення.

Процес пояснення лексичних доз відбувався таким чином: студенти безпосередньо запам'ятовували і краще осмислювали запропоновані англійські слова, зосереджуючи увагу на поданих викладачем роз'ясненнях іншомовної лексики. Слова зачитувалися вголос експериментатором один раз, студенти, вслід за експериментатором, повторювали читання кожного слова і виписували з виданих їм карток форму іншомовного слова у свій зошит (без перекладу), виписані слова перечитувалися вголос вдруге і повторювалися не менше 2–3 разів. Слова пояснювалися однозначно, багатозначно або шляхом тлумачення з урахуванням їх полісемії і словотвору. Потім вся доза в 30 слів опрацьовувалася в іншому зошиті, в словниках студентів, складених позааудиторно. Однозначні і багатозначні слова перечитувалися і повторювалися по три рази в перекладі рідною мовою і навпаки.

Етап оволодіння (осмислення і запам'ятовування) збільшених обсягів іншомовної лексики у процесі читання полягав в опрацюванні дотекстових вправ, рецептивно-репродуктивних мовленнєвих вправ, в яких англійська

лексика інтенсифікується, осмислюється і проговорюється не менше 16–18 разів. При цьому експериментатор пропонує різні варіанти вправ на опрацювання 30 англійських слів (переклад слів, фраз і речень з рідної мови на англійську і навпаки, вправи різних типів запитань тощо). При цьому не виключається використання технічних засобів для неодноразового прослуховування начитаних текстів.

Лексичний матеріал передруковувався на відповідні картки для більш зручного і глобального охоплення зором пред'явленої інформації, а багаторазове повторення лексичних одиниць (16–18 разів), сприяло більш міцному запам'ятовуванню англійських слів.

Організація прийомів, що викликають активізацію розумової діяльності і стимулюють підвищення інтересу при відповідному засвоєнні лексики в умовах її повторення, є дуже важливою при розгляді процесу запам'ятовування іншомовного лексичного матеріалу.

Відомо, що розуміння є необхідною умовою запам'ятовування, але без зв'язку з іншими діями воно призводить до точного і міцному запам'ятовуванню не у всіх випадках: необхідно ще багаторазове сприйняття матеріалу, причому, через короткі інтервали часу. При цьому ми виходили з розрахунку кількісного запам'ятовування іншомовних слів за хвилину і фактора компресії (термін Г. Харлова), в запам'ятовуванні цих слів в межах максимального проміжку часу за 30 хвилин.

Під повторенням ми розуміємо не тільки те прогнозування, яке здійснювалося спільними зусиллями експериментаторів і студентів (дворазове читання англійських слів в ізольованому вигляді і п'ятикратне повторення контекстуального читання слів, а також опрацювання ще два рази при основному тестуванні), але і таке промовляння, яке виникало у студентів додатково у внутрішній мові (промовляння про себе) і було викликано їх природним бажанням запам'ятати англійські слова за певний проміжок часу.

Методичні прийоми повторення лексичного експериментального матеріалу полягали в наступному: англійські слова, надруковані на картках,

зачитувалися вголос, студенти повторювали читання слів за викладачем і вписували орфографічну форму цих слів у свій листок, потім викладач перечитував слова, а студенти повторювали їх вдруге. Отже, однозначні англійські слова повторювалися спочатку чотири рази.

Багатозначні англійські слова закріплювалися або в одному реченні (3 повторення), або в трьох (5 повторень). Паралельно здійснювалася семантизація іншомовних слів шляхом їх тлумачення, або вони пояснювалися за рахунок використання свідомої здогадки чи багатослівної перекладної семантизації. Крім того, студенти повторювали про себе в середньому не менше двох разів більшість слів. При виконанні тестових завдань, розрахованих в цілому на оптимізацію навчальних можливостей студентів в умовах упізнавання на безпосереднє і відстрочене сприйняття лексичного матеріалу, студенти додатково повторювали кожне з опрацьованих слів не менше трьох разів (ми вважаємо, що відповідне засвоєння іншомовного слова і його повторення здійснюється не тільки при подачі (поясненні), але і в ході закріплення і перевірки). Завдання викликали чималий інтерес у студентів, так як повторення виступало в якісно новому плані (як і при опрацюванні англійських слів у реченнях) – проводилася асоціація рідних слів з іншомовними, які були вписані на листках, що позначаються відповідними цифрами.

Що стосується повторення ізольованих слів і слів у контексті, то відсоток запам'ятовування в обох випадках був досить високий, і всі ці англійські слова утримувалися міцно в пам'яті студентів протягом шестиденного терміну (різниця в повтореннях між ізольованим словом і контекстуальних значень становила в одному випадку – 1 повтор, а в іншому випадку – 3 повтори).

Таким чином, на повторення англійських слів, яке поєднувалося з промовлянням в умовах їх первинного сприйняття за заданою методикою різноманітного і багаторазового безпосереднього рецептивного запам'ятовування, припадало в середньому наступна кількість повторів: 6

повторень для однозначних слів і 10 повторень для багатозначних слів. Слід сказати, що довільне запам'ятовування значення англійських слів, що поєднувалося з мимовільним запам'ятовуванням їх орфографічних форм, певним чином організовувало студентів до якісного запам'ятовування значної кількості цих слів.

Встановлення значення (варіантів перекладу) англійських слів, пояснюється за рахунок використання способів здогадки про значення слова і тлумачення цих англійських слів.

Запам'ятовування іншомовної лексики було організовано не тільки за її абсолютними кількісними параметрами, а й за рахунок встановлення узагальнених, однорідних варіантів перекладу, які заміщувалися відповідними синонімічними рядами, інакше кажучи, в останньому випадку мало місце кількісне запам'ятовування максимально великої дози англійських слів за допомогою використання переосмислених значень збагаченого генералізуючого поняття.

Таке вивчення можливостей студентів до запам'ятовування проводилося не тільки ізольовано, тобто окремою серією дослідів, а й «інкорпоровалось» (термін Г. Харлова), в межах тієї чи іншої лексичної дози одночасно з перевіркою абсолютних кількісних параметрів. Ми вважаємо, що постійне, змішане пояснення однозначних, багатозначних і інших англійських слів, що характеризуються певними особливостями, вимагає безперервного переключення з одного виду незавершеної діяльності на інший і має на них інтерферуючий вплив. Наприклад, слово «to exceed» пояснювалося в одному випадку тлумаченням «виходити за межі чогось», в іншому випадку, поряд з даним формулюванням, давався один варіант перекладу цього слова «перевищувати». Аналогічно пояснювалися й інші слова в експерименті.

Треба зауважити, що мимовільне запам'ятовування чергувалося з довільним запам'ятовуванням, а «свідома» семантизація іншомовної лексики комбінувалася з використанням «інтуїтивних» можливостей

студентів.

Відповідно до цього принципу, ми групували і організовували лексичний матеріал протягом певного часу. Свідома здогадка чергувалася з інтуїтивним розпізнаванням смислового значення англійських слів, а слова, співзвучні з рідною мовою, не перекладалися викладачем і завершували все лексичне навантаження.

Висновки з третього розділу

У третьому розділі описано експериментальну апробацію методики формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Підсумуємо висновки.

Експериментальна перевірка методики формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів передбачала реалізацію таких етапів експерименту: пошуково-розвідувального (аналіз професійних програм щодо виявлення переліку лексичних знань, навичок та вмінь студентів, необхідних для володіння лексичною компетенцією, а також підручників з дисципліни «Англійська мова для професійного спрямування» для студентів економічних спеціальностей щодо кількості завдань з формування англomовної лексичної компетенції студентів у процесі читання та засвоєння об'ємів лексичних одиниць на одному занятті); констатувального (проведення передекспериментального зрізу з метою встановлення рівня сформованості англomовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів і підготовка експериментальних матеріалів); формувального (проведення експериментального навчання за лінгводидактичною моделлю формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів з використанням розробленої системи вправ для перевірки їх дієвості); прикінцевого (проведення прикінцевого зрізу з метою встановлення підсумкового рівня сформованості англomовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів).

На констатувальному етапі було визначено наявні рівні сформованості англomовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів: високий, середній та низький. Оцінювання рівнів сформованості англomовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів було проведено за такими критеріями і показниками: лінгво-пізнавальний (обізнаність із способами словоутворення

в англійській мові і здатність правильно утворювати нові слова від похідних; обізнаність із лексичною сполучуваністю термінологічних одиниць; обізнаність із вербальними виразами цифрових показників; обізнаність із формою та змістом фінансових документів і здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах); конструктивно-змістовий (розуміння контекстуального значення фінансово-економічних термінів в автентичному тексті; уміння мовної і смислової інтерпретації змісту тексту зі спеціальності; уміння використовувати нові економічні терміни з раніше вивченими при заповненні фінансових документів іноземною і рідною мовами та у професійно-комунікативних ситуаціях); професійно-комунікативний (уміння: відтворювати професійні тексти з урахуванням вивчених економічних лексичних одиниць; інтерпретувати текстову і графічну інформацію із економічного тексту; здійснювати професійне спілкування з використанням адекватних лексичних одиниць і самостійно складати фінансові документи).

Для діагностики рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів було розроблено завдання на перевірку знань та вмінь за кожним із означених критеріїв.

Відповідно до результатів, отриманих студентами після виконання експериментальних завдань, було визначено рівні сформованості у майбутніх фінансистів АЛК: високий, середній та низький.

За результатами констатувального етапу, високий рівень сформованості АЛК був зафіксований у 7% студентів ЕГ і 10% КГ. Середній рівень було виявлено у 18% студентів ЕГ, 14% студентів КГ. Більшість студентів перебувала на низькому рівні: 75% в ЕГ і 76% в КГ.

На прикінцевому етапі експерименту було виявлено істотні зміни в рівнях сформованості АЛК. Так, в ЕГ з високим рівнем сформованості АЛК виявлено 33% студентів (з 7% на початок навчання). Середній рівень був зафіксований у 55% студентів ЕГ (було 18%), і 44% в КГ (було 14%).

Низький рівень було виявлено в 12% студентів ЕГ (було 75%), і 31% студентів КГ (було 76%). Достовірність отриманих результатів дослідження було підтверджено методами математичної статистики за критерієм Фішера.

На основі отриманих результатів дослідження було складено методичні рекомендації щодо формування у майбутніх фінансистів АЛК у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Результати, отримані в ході експериментального навчання, майже повністю збігаються з очікуваними, що підтверджує вихідну гіпотезу нашого дослідження.

Основні результати з третього розділу представлені у працях автора: [195, 202, 206].

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено теоретичні засади формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів; розроблено методику и систему вправ із формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів; здійснено їх апробацію.

1. Визначено сутність поняття «англомовна лексична компетенція» у майбутніх фінансистів, яка означає: 1) рецептивно-репродуктивні знання загальноповсякденної, загальноекономічної та вузькоспеціалізованої лексики англійської мови фінансово-економічної спрямованості; 2) рецептивно-репродуктивні навички розуміння та відтворення цієї лексики в словосполученнях / реченнях / фахових текстах; 3) рецептивно-репродуктивні і продуктивні вміння оперування різною фаховою термінологією, що співзвучна, однак не ідентична, у зв'язних відрізках писемного та усного мовлення сфери майбутньої професійної діяльності; 4) вміння вільного володіння фінансовою термінологією під час читання автентичних фахових текстів економічного напрямку (фінансових документів: річних звітів про фінансові результати, угод, аудиторських висновків, фінансових прогнозів, документів з планування податкових відрахувань), 5) уміння трансформації цифрових, формульних, схематичних, символічних, діаграмних показників у вербальні вирази.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури уточнено зміст ключового поняття дослідження «англомовний текст фінансово-економічної спрямованості», яке визначається, як: автентичний фаховий текст економічного напрямку, що представляє інформацію про фінансові операції, прогнози, перевірки, угоди; містить фінансову термінологію, економічні реалії, аббревіатури фінансової сфери, фонову інформацію, пов'язану з майбутньою професійною діяльністю студентів, цифрові, формульні,

схематичні, символльні, діаграмні показники; не має двозначності, непорозуміння і різночитання при трактуванні вихідних даних і виступає для студентів джерелом задоволення пізнавальних потреб у галузі фінансів та засобом формування професійної читацької компетенції.

2. Аналіз методів навчання іншомовної лексики у педагогічній теорії та практиці дозволив виявити їх практичну значущість і резервні можливості, якими є: створення алгоритму використання текстів фінансово-економічної спрямованості як джерела збагачення словникового запасу майбутніх фінансистів; використання прийомів роботи з цифровими, формульними, схематичними, символними, діаграмними показниками; приділення уваги роботі з різною фаховою термінологією, що співзвучна, однак не ідентична; виявлення контекстуальних значень багатозначних лексичних одиниць у процесі читання текстів за спеціальністю; засвоєння за одиницю часу збільшених обсягів професійно-спрямованої лексики у процесі мотиваційно-зумовленого читання.

3. Схарактеризовано лінгвістичні особливості англomовних текстів фінансово-економічної спрямованості, а саме: *лексичні*: загальноекономічні та вузькоспеціалізовані терміни, професійні ідіоматичні вирази, похідні економічні терміни, аббревіатури фінансової сфери, сполучення букв-символів / цифр-символів для позначення економічних понять, економічні неологізми / реалії, цифрові, формульні, схематичні, символльні, діаграмні показники, клішовані звороти офіційного стилю фінансових документів, британські терміни та їх американські еквіваленти; *граматичні*: прості двоскладні речення зі складним присудком, який складається із дієслова-зв'язки і предикатива, атрибутивні групи, причинно-наслідкові і логічні зв'язки на початку абзацу, еліптичні конструкції, що сприяють стислості і компактності викладення матеріалу, пасивні конструкції, форми простого теперішнього часу, вирази з прийменником “of” для передання видo-родових

відношень; *стилістичні*: «економічні» метафори, прості епітети, метонімії, повтори, паралельні конструкції.

4. Виявлено психологічні механізми засвоєння лексичного складу англомовних текстів фінансово-економічної спрямованості. Так, особливостями сприймання є читання професійно-спрямованого тексту з подальшим вилученням слів, що активізуються, та їх подвійному способі семантизації з урахуванням слухового, зорового, моторно-рухового і мовленнєво-рухового аналізаторів, а саме: а) на основі тлумачення їх значень, б) перекладу. Особливостями осмислення сприйнятої фінансово-економічної лексики є зіставлення її нових значень з тими, що вже містяться у свідомості людини. Запам'ятовування сприйнятої й осмисленої фінансово-економічної лексики є довільним і мимовільним. Як у першому, так і у другому випадках психологічні дії сприяли переходу інформації з оперативної у довготривалу студентів. Застосування фінансово-економічної лексики на практиці передбачало безперешкодне розуміння і вільне використання вивчених лексичних одиниць у процесі реалізації професійної іншомовної діяльності.

5. Обґрунтовано і розроблено лінгводидактичну модель формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, що обіймає три етапи: лінгво-ознайомлювальний, лінгво-навчальний, лінгво-професійний. Перший етап – лінгво-ознайомлювальний – спрямовано на розширення словникового запасу студентів загальнонавчальною і загальноекономічною лексикою на рецептивному і репродуктивному рівні; формування навичок використання нових мовних явищ із тими, що вже були вивчені на рівні словосполучення, речення, понадфразових єдностей; розвиток умінь розуміння, сприймання і відтворення професійно-орієнтованих текстів I рівня складності з урахуванням вивченої лексики. Якість набутих знань перевірялася прямим та зворотним перекладом ізольованих лексичних одиниць; якість сформованих навичок перевірялася шляхом проведення тестування на вибір адекватної ЛО

та перекладом галузевих лексичних одиниць; якість набутих умінь перевірялася відтворенням міні-тексту економічної спрямованості. Другий етап – лінгво-навчальний – передбачав розвиток у майбутніх фінансистів: рецептивно-репродуктивних умінь читання адаптованих професійно-орієнтованих текстів II рівня складності з урахуванням вивченої лексики; інтерпретаційних умінь на основі мовної і порівняльної інтерпретації змісту тексту; умінь заповнення затверджених форм документів фінансової звітності та складання фінансових документів за зразками. Якість набутих умінь перевірялася шляхом завершення речень із тексту за допомогою вивчених ЛО, надання відповідей на запитання по тексту, відтворенням змісту тексту, що читався, заповненням форми документу фінансової звітності, складанням звіту фінансової перевірки підприємства за аналогією. Третій етап – лінгво-професійний – було присвячено розвитку: мовленнєвих умінь читання автентичних професійно-орієнтованих текстів III рівня складності з урахуванням вивченої лексики; продуктивних лексичних умінь, які проявляються при інтерпретації інформації, представленої в графіках, схемах, таблицях; самостійному складанні фінансово-економічних документів; обговоренні та коментуванні результатів фінансової діяльності підприємств та написанні власних рекомендації щодо її удосконалення.

На всіх етапах у процес навчання майбутніх фінансистів впроваджувалася розроблена система вправ, що складалась з таких груп: 1) підготовчі: ознайомлювальні, перцептивні, асимілятивні, аудитивні, мнемічні, евристичні; 2) тренувальні: ознайомлювальні, трансформаційні, зіставні, логічні, прогностичні, перекладні; 3) професійно-спрямовані: аналітичні, порівняльні, презентаційні, інтепретаційні.

Ефективність експериментальної методики формування у майбутніх фінансистів англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів було визначено за такими критеріями і показниками: лінгво-пізнавальний (обізнаність із способами словоутворення в англійській

мові і здатність правильно утворювати нові слова від похідних; обізнаність із лексичною сполучуваністю термінологічних одиниць; обізнаність із вербальними виразами цифрових показників; обізнаність із формою та змістом фінансових документів і здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах); конструктивно-змістовий (розуміння контекстуального значення фінансово-економічних термінів в автентичному тексті; уміння мовної і смислової інтерпретації змісту тексту зі спеціальності; уміння використовувати нові економічні терміни з раніше вивченими при заповненні фінансових документів іноземною і рідною мовами та у професійно-комунікативних ситуаціях); професійно-комунікативний (уміння: відтворювати професійні тексти з урахуванням вивчених економічних лексичних одиниць; інтерпретувати текстову і графічну інформацію із економічного тексту; здійснювати професійне спілкування з використанням адекватних лексичних одиниць і самостійно складати фінансові документи).

Було схарактеризовано рівні сформованості англомовної лексичної компетенції у майбутніх фінансистів: високий, середній, низький.

Показником результативності навчання стало значне підвищення рівня сформованості англомовної лексичної компетенції у студентів ЕГ порівняно зі студентами КГ. Так, в ЕГ кількість студентів, які досягли високого рівня сформованості англомовної лексичної компетенції, зросла на 26 %, середнього рівня – на 37 %. Кількість студентів, які залишилися на низькому рівні сформованості англомовної лексичної компетенції, зменшилася на 63 %. У КГ також відбулися позитивні зміни, проте результати констатувального та прикінцевого зрізів не були такими значними, як в ЕГ: кількість студентів високого рівня сформованості англомовної лексичної компетенції зросла на 15%, середнього рівня – на 30 %, на низькому рівні кількість студентів зменшилася на 45 %.

За результатами проведеного дослідження складено методичні рекомендації з формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективним напрямом може стати формування англомовної лексичної компетенції студентів інших спеціальностей з урахуванням специфіки їхньої професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашидзе Э. К. О понятии установки / Э. К. Абашидзе // Вопросы психологии. – 1956. – № 4. – С. 21–83.
2. Акентьева В. Н. Управление процессом понимания текстов по специальности при обучении в неязыковом вузе (на материале английского языка): автореф. дис.... канд. пед. наук. / В. Н. Акентьева – К., – 1986. – 24 с.
3. Александрова Е. В. Методика формирования профессионально ориентированной лексической компетенции у студентов юридических специальностей: на материале английского языка: диссертация ... кандидата педагогических наук: 13.00.02 / Е. В. Александрова; [Моск. пед. гос. ун-т].- Москва, 2009. : ил. РГБ ОД, 61 10-13/582. – 179 с.
4. Александров В. М. Методика інтенсивного навчання інженерів професійно-орієнтованої англійської мови: автореф. дис.... канд. пед.наук: 13.00.02 – «теорія та методика навчання» (германські мови) / Вячеслав Миколайович Александров. – Одеса, 2009. – 21 с.
5. Аносова Н. Э. Технология формирования общенаучной иноязычной лексической компетенции студентов технического вуза (на материале английского языка): автореф. дис.... канд. пед.наук / Н. Э. Аносова – К., 2009 – С. 105–120.
6. Арапов М. В. Системный анализ лексической структуры текстов / М. В. Арапов // Системные исследования: Ежегодник 1980. – М., 1981. – С. 372– 403.
7. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам. / В. А. Артемов – М. : Изд – во I МГПИИЯ, 1966. – 432 с.
8. Аткинсон Дж. В. Человеческая память: система и ее процессы контроля / Дж. В. Аткинсон, Р.М. Шифрин. – Нью-Йорк, Академик Пресс, 1968. – 307 с.

9. Бабанский Ю. К. Взаимосвязь закономерностей принципов обучения и способов его оптимизации / Ю. К. Бабанский // Сов. Педагогика. – 1982. – № 11. – С. 30–38.
10. Бабанский Ю. К. Методические основы оптимизации учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М., 1982. – 342 с.
11. Бабанский Ю. К. Система способов оптимизации обучения / Ю. К. Бабанский // Воп. Психологии. – 1982. – №5. – С. 12–32.
12. Балабуха К. В. Основні положення навчання іншомовної фразеології / К. В. Балабуха // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету. – 2011. – № 3-4. – С. 179–186.
13. Барабанова Г. В. Управление процессом обучения пониманию английских текстов по специальности в неязыковом вузе: Автореф. Дис. ... канд.пед. наук. / Г. В. Барабанова – Л., 1990. – 16 с.
14. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ : Монографія / Г. В. Барабанова. – К. : Фірма “ІНКОС”, 2005. – 315 с.
15. Баранов Т.
16. Беляев Б. В. Психологические основы усвоения лексики иностранного языка. / Б. В. Беляев – М.: Просвещение, 1964. – 136 с.
17. Беляев Б. В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. / Б. В. Беляев – М. : Просвещение, 1965. – 227с.
18. Беляев Б. В. Психология владения иностранным языком: Автореф. дис.....д – ра психол. наук. / Б. В. Беляев – М., 1960. – С. 29.
19. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько – М. : Педагогика, 1995. – 506 с.
20. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологи / В. П. Беспалько. – М., 1989. – 192 с.
21. Бігич О. Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи / О. Б. Бігич. – К. : Ленвіт, 2006. – 200 с.

22. Биконя О.П. Ділова англійська мова : Навчальний посібник / О. П. Биконя. – Вінниця: Нова книга, 2010. – 312 с.
23. Боднар С. В. Когнітивний підхід до формування англомовної лексичної компетентності студентів економічних спеціальностей / С. В. Боднар // Наука і освіта : науково-практичний журнал. – Одеса : Південний науковий центр НАПН України, 2014. – №10/СХХVII. – С. 34–38.
24. Боднар С. В. Мушинська Н. С. English in the business sphere of communication: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей / С. В. Боднар, Н. С. Мушинська. – Одеса : Освіта України, 2014. – 312 с.
25. Борщовецька В. Д. Когнітивні моделі переробки іншомовної лексичної інформації / В. Д. Борщовецька / Міжнародний форум «Мовна освіта : шлях до євроінтеграції»: Тези доповідей. – К. : Ленвіт, 2005. – С. 96–97.
26. Брудный А. А. К проблеме понимания текста / А. А. Брудный // Исследования речемыслительной деятельности. – Алма –Ата, 1974. – С. 80–87.
27. Брушлинский А. В. О мышлении как прогнозировании /А. В. Брушлинский // Вопр. Психологи. – 1976. – № 4. – С. 34–40.
28. Бурлаков М. А. Методика обучения лексике иностранного языка / М. А. Бурлаков – Киев : Вища школа, 1983. – 92 с.
29. Бухбиндер В. И. Основы методики преподавания иностранных языков / В. И. Бухбиндер – Киев : Вища школа, 1986. – 334 с.
30. Бухбиндер В. И., Розанов Е. Д. О целостности и структуре текста / В. И. ухбиндер, Е.Д. Розанов // Вопросы языкознания. – 1975. – № 6. – С. 73–86.
31. Вавилова М. Г. Обучение пониманию текста при чтении на иностранном языке во взрослой аудитории: Автореф. дис.. ... канд.. пед. наук. / М. Г. Вавилова – М., 1981. – 24 с.

32. Васильева А. Н. Газетно-публицистический стиль речи: [курс лекций по стилистике русского языка] / А. Н. Васильева. – М. : Русский язык, 1982. – 198 с.
33. Вепрева Т. Б. Обучение профессионально -ориентированной иноязычной лексике студентов неязыковых специальностей: Автореф. дис.. ...канд. пед. наук. / Т. Б. Вепрева–2012. – С. 53– 60.
34. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слов / В. В. Виноградов // Вопр. языкознания. – 1953. – № 5. – С. 3–29.
35. Выготский Л. С. Мышление и речь. Проблемы психологического развития ребенка // Избранные психологические исследования / Л. С. Выготский. – М., 1956. – 519 с.
36. Гальперин П. Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / П. Я. Гальперин // Исследование мышления в советской психологии. – М., 1966. – 320 с.
37. Гальперин П. Я. Введение в психологию / П. Я. Гальперин : Учебное пособие для вузов. – М.: «Книжный дом Университет»,1999. – 332 с.
38. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 336 с.
39. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17–24.
40. Гез Н. И. Текст как объект лингвистического исследования. / Н. И. Гез – М.: Наука 1981. – С.18.
41. Гегечкори Л. Ш. Системный подход к обучению языку взрослых / Л. Ш. Гегечкори // Методы интенсивного обучения иностранному языку : Сб. науч. трудов Московского гос. пед. инс-та иностранных языков им. М. Тореза. – М., 1975. – Вып. 5. – С. 63–76.

42. Гнаткевич Ю. В. Методическая типология пассивной лексики (на материале немецкого языка) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения (иностраннe языки)» / Ю.В.Гнаткевич. – К., 1971. – С. 29.
43. Гнаткевич Ю. В. Навчання лексичного аспекта чужеземної мови у вищих навчальних закладах / Ю. В. Гнаткевич. – К. : Просвіта, 1999. – 319 с.
44. Гончаренко С. Ю. Український педагогічний словник / С. Ю. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
45. ГСВО Освітньо-кваліфікаційна характеристика та освітньо-професійна програма підготовки бакалавра напряму підготовки 0502 «Менеджмент» / [колект. автор.]. – Міністерство освіти і науки України, 2001. – 59 с.
46. Гурвич П. Б. Теория и практика эксперимента в методике преподавания иностранных языков / П. Б. Гурвич. – Владимир : Изд-во Владимир. гос. пед. ин-та им. П. И. Лебедева, 1980. – С.104.
47. Гурвич П. Б. Лексические умения, обуславливающие говорение на иностранном языке, и основные линии их развития / П.Б.Гурвич, Ю. А. Кудряшов // Общая методика обучения иностранным языкам : хрестоматия / [сост. А.А.Леонтьев]. – М. : Рус. яз., 1991. – С. 327 – 343.
48. Давыдов В. В. Теория развивающего обучения / В. В. Давыдов. – М., 1996. – С.99.
49. Давыдов В. В. Виды обобщения в обучении / В. В Давыдов. – М. : Педагогика, 1972. – 422 с.
50. Демиденко О. П. Навчання студентів вищих навчальних закладів економічного профілю стандартів комунікативної поведінки в США / О. П. Демиденко // Іноземні мови. – Вип. 4. – К: КНЛУ, 2008. – С. 48–53.
51. Ділові проекти (Business Projects). Підручник з ділової англійської мови для студентів вищих закладів освіти та факультетів економічного профілю. Книга для студента та Робочий зошит / О. Б.Тарнопольський, С. П. Кожушко та ін. – Київ : ГНКOC, 2002. – 280 с.

52. Елухина Н. В. Устное общение на уроке, средства и приёмы его организации / Н. В. Елухина // Иностранные языки в школе. – 1995. – № 4. – С. 3–6.
53. Жинкин Н. И. О кодовых переходах во внутренней речи / Н. И. Жинкин // Вопросы языкознания. – 1964. – № 6. – С. 26–38.
54. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Н. И. Жинкин – М. : Наука, 1982. – С. 160.
55. Жинкин Н. И. Механизмы речи / Н. И. Жинкин – М. : Изд – во АПН РСФСР, 1958. – 370 с.
56. Жовтюк Н. П. Методика формування у майбутніх учителів лексичної компетентності у процесі навчання англійської мови після німецької: автореф. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання: германські мови» / Наталія Петрівна Жовтюк. – Тернопіль, 2015. – С. 20.
57. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – С. 273.
58. Загвязинский В. И. Теория обучения : современная интерпретация : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Загвязинский. – М. : Академия, 2001. – С.192.
59. Задорожна І. П. Організація самостійної роботи майбутніх учителів англійської мови з практичної мовної підготовки : монографія / Ірина Павлівна Задорожна. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ, 2011. – С. 304.
60. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/news/34752-vru-uhvalila-zakon-ukrayini-pro-vischu-osvit>.
61. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови: навчальний посібник / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2001. – 243 с.

62. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] / И. А. Зимняя // Интернет-журнал “Эйдос”. – 2006. – 5 мая. – Режим доступа к журн.: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>.
63. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 1999. – 384 с.
64. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучению говорению на иностранном языке / И. А. Зимняя – М. : Просвещение, 1985. – С.160.
65. Зинченко П. И. Непроизвольное запоминание и деятельность // Психология памяти : Хрестоматия / Ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романов. – М.: ЧеРо, 2000. – С. 465–476.
66. Иванова Г. А. Методика обучения студентов технического вуза углубленному чтению литературы по специальности на иностранном языке (на материале англ. техн. текстов) : Дис. ...канд. пед. наук. / Г. А. Иванова – Минск, 1979. – 200 с.
67. Кабанова О. Я. Формирование грамматической структуры высказывания: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. / О. Я. Кабанова – М., 1971. – С. 28.
68. Козак С. В. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции будущих специалистов морского флота: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теория и методика профессионального образования» / С. В. Козак. – Одесса, 2001. – С.20.
69. Калмыкова З. И. Психологические принципы развивающего обучения / З. И. Калмыкова – М. : Знание, 1979. – С.48.
70. Каменський О. І. Методика формування англomовної компетенції студентів економічних спеціальностей засобами комп'ютерних технологій: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / О. І. Каменський. – Одеса, 2009. – С. 20.
71. Каменська І. Б. Формування англomовної лінгвістичної компетенції в усному мовленні майбутніх менеджерів : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 –

- «теорія та методика навчання (германські мови) / І. Б. Каменська. – Одеса, 2010. – С. 335.
72. Караєва Т. В. Методика навчання ділової англійської мови з урахуванням рівня навчальної автономії студентів економічних спеціальностей : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 – «теорія та методика навчання (германські мови) / Т. В. Караєва. – Одеса, 2010. – 260 с.
73. Карпов И. В. О рецептивном и репродуктивном усвоении иностранного языка в средней школе / И. В. Карпов // Ин. Яз. В школе. – 1953. – №3. – С. 102–116.
74. Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения на иностранном языке. / Г. А. Китайгородская – М. : Изд – во МГУ, 1986. – С.100.
75. Китайгородская Г. А. Активизация учебной деятельности студентов как проблема и задача вузовской педагогики // Основы педагогики и психологии высшей школы. / Г. А. Китайгородская – М., 1986. – С. 197–208.
76. Кларин В. М. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / В. М. Кларин; Арена. – М., 1994. – С. 223.
77. Клименко А. П. Исследование лексики и семантики // Основы теории речевой деятельности. / А. П. Клименко – М.: Наука, 1974. – С. 188 – 220.
78. Клименко А. П. Проблема лексической системности в психолингвистическом освещении: Автореф. дис. ... д – ра филол. наук. / А. П. Клименко – Минск, 1980. – С.41.
79. Клычникова З. И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке. / З. И. Клычникова – М. : Просвещение, 1973. – 223 с.
80. Коджаспирова Г. Б. Словарь по педагогике / Г. Б. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н / Д: Издательский центр «МарТ», 2005. – С. 448.
81. Комков И. Ф. Методика преподавания иностранных языков / И. Ф. Комков. – Минск : Высшая школа, 1979. – С. 352.

82. Корнева З.М. Методика навчання майбутніх економістів англійського ділового мовлення на основі технології занурення: дис.. ... канд.пед.наук: спец. : 13.00.02 / Зоя Михайлівна Корнева // – К., 2006. – 304 с.
83. Красильщикова Д. И. О соотношении между запоминанием и воспроизведением / Д. И. Красильщикова . Вопр. психологии. – 1955. – № 3. – С. 62–67.
84. Красильщикова Д. И. К вопросу об устойчивости персональных связей в процессах памяти / Д. И. Красильщикова // Вопр. психологии. –1956. – № 6. – С. 65–82.
85. Краснощекова Г. А. Формирование лексической компетенции у студентов неязыковых вузов. / Г. А. Краснощекова // Дис. канд. пед. наук, ТТЮФИ, Россия. – С. 105–110.
86. Красюк Н. Д. Економіка та фінанси в діловій англійській мові :Навчальний посібник. / Н. Д. Красюк. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 253с.
87. Козлов С. В. Методика формирования иноязычной лексической компетенции на основе рефлексивной деятельности учащихся. / С. В. Козлов Автореф. канд. пед.наук . Нижний Новгород., – 2013. – С. 45–55.
88. Копылова Н. В. Психолого-акмеологические закономерности и механизмы становления иноязычной коммуникативной компетентности будущих специалистов в неязыковых вузах Текст. / Н. В. Копылова: автореф. дис. д-ра психол. наук. М., 2005. – 56 с.
89. Кузьмин В. П. Место системного обучения и воспитания в современном научном познании и марксистской методологии / В. П. Кузьмин // Вопр. философии. – 1980. – №1. – С. 55–73.
90. Латушкина М. С. Словарная работа по английскому языку в V — VI классах. Автореф. канд. пед. наук. / М. С. Латушкина – М., 1962.– С.89.
91. Леман – Абрикосов Г. А. Обучение немецкой лексике. / Г. А. Леман – Абрикосов : Учпедгиз, 1958. – 272с.

92. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / А. Н. Леонтьев. – М., 1987. – 584с.
93. Леонтьев А. Н. Проблемы развития разума / Леонтьев А. Н. – Москва : Прогресс, 1981. – С. 7–53.
94. Леонтьев А. Н. Мыслительные процессы в усвоении иностранного языка / А. Н. Леонтьев // Иностр. яз. в шк. – 1975. – №5. – С. 72–76.
95. Леонтьев А. Н. Развитие высших форм запоминания // Психология памяти: Хрестоматия / Ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романов. – М. : ЧеРо, 2000. – С. 420–436.
96. Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности / И. Я. Лернер // – М., 1980. – 96с.
97. Литвинов И. Л. Число повторений иностранного слова на первом году его обучения / И. Л. Литвинов // Новые исследования в пед. науках. – М.: Просвещение, 1968. – С. 51–56.
98. Лобанова Т. Д. Системный подход в развитии коммуникативно-языковой компетенции / Т. Д. Лобанова // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – Збірник наукових праць. – 2008, № 8-9, – С.125–135.
99. Лобанова Т. Системный подход в освоении языка / Т. Лобанова, Ю. Шунин // Труды 2 межд. конференции «Нация и язык: современные аспекты социо-лингвистического развития 2006». – Каунас-Паневежис, Литва : Каунасский технологический институт. – 2006. – С.146–153.(англ.)
100. Логвина С. А. Педагогічна модель процесу формування потенційного англomовного словника / С. А. Логвіна // Науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. – Наука і Освіта / Педагогіка. – Одеса. – 2011. – № 5/СІ. – С. 24–29.
101. Логинова Е. А. О влиянии интереса на запоминание новых слов при изучении иностранного языка / Е. А. Логинова // Вопросы психологии. – 1962. – №1. – С. 61–64.

102. Лозанов Г. К. Суггестология и суггестопедия: Автореф. дис. ...д –ра. мед. наук. / Г. К. Лозанов – София, 1970. – С.64.
103. Ломов Б. Ф. О системном подходе в психологии / Б. Ф. Ломов // Вопр. психологии. – 1975. – №2. – С. 34–45.
104. Локшина О. І. Моніторинг рівнів досягнень компетентностей: інноваційні підходи / О.І. Локшина // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. – [Підзаг. ред. О.В.Овчарук]. – Колективна монографія. – К. : «К.І.С.», 2004. – С.25–36.
105. Лурия А. Р. Внимание и память / А. Р. Лурия // Материалы к курсу лекций по общей психологии. – М. : Изд – во МГУ, 1975. – С. 104.
106. Лурия А. Р. объективное исследование динамики семантических полей / А. Р. Лурия // Семантическая структура слова. – М. : Наука, 1971. – С. 27-35.
107. Любимцева С. Н. Курс английского языка для финансистов : Учебник – М.: ГИС, 2000. / [С. Н. Любимцева, С. В. Коренева]. – 381 с.
108. Ляудис В. Я. Память в процессе развития / В. Я. Ляудис. – М. : МГУ, 1976. – 255 с.
109. Ляховицкий М. В. Методика преподавания иностранных языков / М. В. Ляховицкий // – М. : Высшая школа. – 1981. – С.160.
110. Мартынова Р. Ю. Анализ методов обучения профессиональной деятельности студентов неязыковых вузов средствами иностранного языка в диссертационных исследованиях последних лет / Р. Ю. Мартынова // Наука і освіта. – 2010. – № 8. – С. 137–134.
111. Мартынова Р. Ю. Виды интегрированных процессов обучения профессиональной деятельности студентов неязыковых вузов / Р. Ю. Мартынова // Науковий вісник. ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. – № 9-10. – 2010. – С. 80-89.

112. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнометодична модель навчання іноземних мов: [монографія] / Р. Ю. Мартинова. - К. : Вища шк., 2004. – С. 454. – Бібліогр.: – С. 433–454.
113. Мартынова Р. Ю. Психологические особенности восприятия и осмысления научного текста на профессионально-речевом этапе интегрированного обучения иностранному языку / Р. Ю. Мартынова // Наука і освіта. – 2012. – № 1. – С. 140–145.
114. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. – К. : Академія, 2010. – 328 с.
115. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: [підручник] / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – Київ : Ленвіт, 1999. – 320 с.
116. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: [учебник] / Н. И. Гез, М. В. Ляховицкий, А. А. Миролубов и др. – М. : Высшая школа, 1982. – 373 с.
117. Методика навчання іноземних мов і культур : теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. // за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
118. Методика преподавания иностранных языков за рубежом / [сост. Е. В. Синявская, М. М. Васильева, Е. В. Мусницкая]. – М. : Прогресс, 1976. – 464 с.
119. Методическое пособие по развитию навыков и умений устной иноязычной речи / [сост. Ю. А. Терещенко, Л. С. Переверзева, Э. В. Мирошниченко]. – Кривой Рог : КГЭУ, 1990. – С. 41.

120. Мильруд Р. П. Компетентность в изучении языка / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 7. – С. 30–36.
121. Миньяр-Белоручев Р. К. Методический словарь: толковый словарь терминов методики обучения языкам / Р. К. Миньяр-Белоручев – М. : Стелла, 1996. – С.144.
122. Морська Л. І. Методика здійснення змістовної валідації дидактичного тексту / Л. І. Морська // Пед. изд. – Тернопіль. – Вип. № 1. – 2009 – С. 86-90.
123. Морская Л. И. Тестирование коммуникативной компетенции в устной речи и принципами его эффективности / Л. И. Морская // Пед. изд. – Тернополь. – Вып. № 9. – 2008. – С. 92–96.
124. Мирюлюбов А. А. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках / Под ред. В. А. Бухбиндера. – К. : Вища Школа, Изд-во при. Киев. Ун-те. – 1980. – С. 3–6.
125. Микитенко Н. О. Розвиток англійської мови для спеціальних цілей: особливості формування змісту навчання / Н. О. Микитенко // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності: Зб. наук. праць. – 2012. – № 6. – Ч. 2. – С. 79–83.
126. Митрофанова К. А. К вопросу об обучении лексическому аспекту студентов медицинских вузов (особенности составления лексического минимума) / К. А. Митрофанова // Фундаментальные и прикладные исследования в системе образования: сборник научных трудов по материалам VI междунар. науч.-практич. конф. Том II общественные науки, Тамбов, 26 фев. 2008 г. / Тамбов. гос. ун-т. – Тамбов: Изд-во Першина Р.В., 2008. [www.superinf.ru] – С. 90–100.
127. Мокреева Н. Г. Обучение пониманию неизученных слов при чтении на французском языке (в стар.кл.сред.шк) : дисс...канд.пед.наук. – М., 1970. – 212 с.

128. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://guonkh.gov.ua/reforma_osviti/1517.html].
129. Натадзе Р. Г. Вопросы мышления и речи в трудах психологов Грузинской ССР / Р. Г. Натадзе // Вопр. психологии. – 1957. – №5. – С. 91–107.
130. Невская В. И. Некоторые приемы преподавания немецкой лексики на старших курсах специального факультета / В. И. Невская // Уч.зап. Иркутск. гос.пед.ин-та ин. Языков. – 1962. – Вып. 6. – С.140–159.
131. Николаева С. Ю. Индивидуализация обучения иностранным языкам: Монография / С. Ю. Николаева. – К. : Вища школа, 1987. – С. 140.
132. Паламарчук В. И., Паламарчук В. Ф. К исследованию методов развивающего обучения / [В. И. Паламарчук, В. Ф. Паламарчук]. – Сов. педагогика. – 1979. – № 3. – С. 19–27.
133. Палмер Г. Устный метод обучения иностранным языкам / Г. Палмер // –2 – е изд. – М.,1961. – С.165.
134. Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам / Е. И. Пассов – М.: Русский язык, 1977. – С. 216.
135. Петрашук О. П. Способи реалізації формуючої індивідуалізації під час навчання іншомовної лексики / О. П. Петрашук // Методика викладання іноземних мов. К. : Освіта., 1993. – Вип. 22. – С. 20–23.
136. Плахотник В. М. Содержание обучения и его компоненты / В. М. Плахотник // Основы методики преподавания иностранных языков : [учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / И. М. Берман, В. А. Бухбиндер, В. М. Плахотник и др.]; [ред. В. А. Бухбиндера, В. Штраусса]. – Совмест. изд. - К. : Вища шк. Изд-во при Киевск. ун-те; Leipzig : Enzyklopaedie, 1986. – С. 138–143.
137. Плотницкая С. В. Обучение устному профессионально направленному монологическому высказыванию на основе использования печатных

материалов / [С. В. Плотницкая, Е. Н. Цисек] . – Друга міжнародна науково-практична конференція, присвячена пам'яті доктора пед. наук, професора В. Л. Скалкіна (15–17 грудня 2000 р.) : зб. наук. праць / відп. ред. С. В. Плотницка. – Одеса : Астропринт, 2000. – С. 42–46.

138. Подосинникова А. И. Обучение студентов-филологов идиоматичным предикативным конструкциям английской разговорной речи на материале аутентичных художественных текстов : дис. ... кандидата пед. наук / А. И. Подосинникова: 13.00.02 / Подосинникова Анна Игоревна. – К., 2002, – С. 190.

139. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.С. Полат. – М. : Изд. центр "Академия", 1999. – С. 224.

140. Потюк І. Є. Формування англомовної лексичної компетенції у студентів немовних спеціальностей на засадах навчальних стратегій: автореф. канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання: германські мови» / Ірина Євгенівна Потюк. – Тернопіль, 2015. – С. 20.

141. Програма з англійської мови для професійного спілкування. / [Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – С. 119.

142. Проект концепции развития образования Украины на период 2015-2025 гг. [Режим доступа]: [<http://mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797/>].

143. Проблема развития познавательных способностей: Межвуз. сб. научн. тр./ ЛГПИ им. А.И. Герцен // [ред. А.И. Раев]. – Л., 1983. – С. 147.

144. Пушкин В. Н. Об изучении мышления как процесса / В. Н. Пушкин // Вопр. психологии. –1969. – № 6. С.20–36.

145. Пушкин В. Н. Психологические основы проблемного обучения / В. Н. Пушкин // Вопр. психологии. – 1973. – № 3. – С. 158–160.

146. Рахманов И. В. К вопросу о классификации методов преподавания иностранных языков // *Вопр. психологии и методики обучения иностранным языкам.* – М., 1947. – С. 40–159.
147. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн // . – СПб, 1999. – 720 с.
148. Румянцева И. М. Психология речи и лингвopedическая психология / И. М. Румянцева // . – М.: ПЕРСЭ. – 2004. – 320с.
149. Семенчук Ю. О. Формування англомовної компетенції у студентів економічних спеціальностей засобами інтерактивного навчання. : Автореф. Дис. канд. наук. – К., 2007. – С.25.
150. Сердюков П. И. Теоретические основы обучения иностранным языкам в языковом вузе с применением информационных технологий: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / Сердюков Петр Игоревич. – К., 1997. – 349 с.
151. Сердюков П. И. Основы интенсивного курса обучения иностранным языкам / П. И. Сердюков. – К. : Вища школа, 1984. – С.56.
152. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. / Е. В. Сидоренко. – СПб. : ООО "Речь", 2003. – 350 с.
153. Сиземина А. Е. Методика развития лексической компетенции студентов лингвистического вуза на основе формирования мотивационной базы обучения. Автореф. дис. канд. пед.наук. Нижний Новгород, 2009. – С. 197.
154. Ситникова Н. А. Дидактические проблемы использования аудиовизуальных технологий обучения / Н. А. Ситникова. – Воронеж : Изд-во НПО "МОДЕК", 2001. – С. 64.
155. Скалкин В. Л. Основы обучения иноязычной устной речи / В. Л. Скалкин – М. : Русский язык, 1981. – 248 с.
156. Скляренко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н. К. Скляренко // *Іноземні мови.* – 1999. – №3. – С. 3–7.

157. Смелякова Л. П. Навчання лексичного матеріалу / Л. П. Смелякова // Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів за кер. С. Ю. Ніколаєвої. – К., 1999. – 320 с.
158. Смирнов А. А. Произвольное и непроизвольное запоминание // Психология памяти: Хрестоматия /Ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романов. – М.: ЧЕРо, 2000. – С.476–486.
159. Смирнов А. А. Проблемы психологи памяти /А. А. Смирнов // – М. : Просвещение, 1966. – 423 с.
160. Современные языки: Изучение, преподавание, оценка. Общеευропейские компетенции владения иностранным языком / Перевод выполнен на кафедре стилистики английского языка МГЛУ под общ. ред. проф. К. М. Ирисхановой / Департамент современных языков Директората по образованию, культуре и спорту Совета Европы. – М. : Изд-во МГЛУ, 2003. – С.145.
161. Соколов А. Н. Внутренняя речь и мышление / А. Н. Соколов – М. : Прогресс, 1969. – 341 с.
162. Соколов А. Н. Нейронные механизмы памяти и обучения / А. Н. Соколов – М., Наука, 1981. – С. 57–88.
163. Соловова Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е. Н. Соловова // – 3-е изд. – М.: Просвещение, 2005. – 239 с.
164. Старков А. П. Обучение устной речи / А. П. Старков // – Воронеж : Изд-во Воронежск. ун-та, 1964. – С. 176.
165. Старков А. П. Обучение английскому языку в средней школе / А. П. Старков // – М., 1978. – С. 108–118.
166. Сыртланова Н. С. Зависимость запоминания слов иностранного языка от способов раскрытия их значения / Н. С. Сыртланова // Материалы совещания по психологи. – М., 1957. – С. 306–314.

167. Тарнопольский О. Б. Интенсификация обучения лексики в неязыковом вузе: автореф. дис. канд. пед. наук / О. Б. Тарнопольский. – М., 1979. – С.22.
168. Тарнопольский О. Б. Методика обучения английскому языку для делового общения: [учебное пособие] / О.Б. Тарнопольский, С. П. Кожушко. – К. : Ленвит, 2004. – С.192.
169. Тарнопольский О. Б. Методика англоязычного погружения в обучении английскому языку и специальных дисциплин в экономических вузах : Монография / Под общей ред. О. Б. Тарнопольского, В. Емомота, С. П. Кожушко. – Днепропетровск : ДУЕП, 2008. – 236 с.
170. Тарнопольский О. Б. О некоторых особенностях проведения экспериментальных исследований в области методики обучения иностранным языкам / О. Б. Тарнопольский // «Наукові записки НДУ ім. Гоголя. Психолого-педагогічні науки». – Ніжин, 2011. – № 8. – С. 20–23.
171. Терещук В. Г. Методика формування англомовної лексичної компетенції майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності в умовах віртуального навчального середовища : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія і методика навчання (германські мови)» / В. Г. Терещук. – Одеса, 2014. – С.22 .
172. Трофимова Г. С. Дидактические основы формирования коммуникативной компетентности обучаемых: автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / Г. С. Трофимова. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2000. – С.33.
173. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы / А. А. Уфимцева – М. : Изд – во АН ССР, 1962. – 272 с.
174. Уфимцева А. А. Слово в лексико – семантической системе языка / А. А.Уфимцева – М. : Наука, 1968. – С.272.
175. Фетисова А. А. Структура иноязычной лексической компетенции студентов, будущих учителей иностранного языка / А. А. Фетисова /

[Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://ffl.nspu.net/files/konf/konf-2011-30.pdf>.

176. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / С.К. Фоломкина – М. : Высш. Шк., 1987. – С.206.

177. Фрейд З. Забывание впечатлений и намерений // Психология памяти: Хрестоматия / Ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романов. – М. : ЧеРо, 2000. – С. 27–32.

178. Фрейд З. Забывание иностранных слов // Психология памяти: Хрестоматия / Ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романов. – М.: ЧеРо, 2000. – С. 130–133.

179. Фрейд З. Заметки о вечном блокноте // Психология памяти : Хрестоматия / Ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романов. – М.: ЧеРо, 2000. – С. 27–32.

180. Харлов Г.А. Беспереводная семантизация полисемантических слов иностранного языка / Г.А. Харлов // Преподавание ин. яз. в школе. – Уфа, 1962. – Вып.1. – С. 95–106.

181. Харлов Г. А. К вопросу об усвоении значения слова иностранного языка / Г. А. Харлов // Тез. докл. На II съезде о-ва психологов. – М., 1963. – Вып. 2. – С. 152 -159.

182. Харлов Г. А. К вопросу о семантизации лексики / Г. А. Харлов // Ин. яз. в школе. – 1964. – № 3. – С.27–30.

183. Харлов Г.А. О возможности запоминания увеличенных лексических доз при изучении иностранного языка / Г. А. Харлов // Вопр. психологии. – 1974. – № 3. – С. 85–92.

184. Харлов Г. А. Основы системного обучения иноязычному лексическому материалу при чтении текстов в неязыковом вузе : дисс. ... доктора пед. наук 13.00.02 «Теория и методика обучения» / Георгий Александрович Харлов. – Одесса, 1991. – 339 с.

185. Цветкова З. М. О преподавании иностранных языков. – М. : Учпедгиз, 1947. – С. 29.

186. Церна С. В. Лінгводидактичні засади навчання лексики німецької мови учнів 7-8 класів спеціалізованих шкіл: дис. ... канд. пед. наук 13.00.02 «Теорія та методика навчання (германські мови)» / С. В. Церна. – Одеса, 2008. – 250 с.
187. Цетлин В. С. Знания, умения, навыки в обучении иностранным языкам и общая методика обучения иностранным языкам / Сост. Леонтьев А.А. – М. : Русский язык, 1991. – С. 38–43.
188. Шамо́в А. Н. Система взаимосвязанного обучения лексическим навыкам устной речи и чтения на среднем этапе общеобразовательной школы (на материале немецкого языка): дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Александр Николаевич Шамо́в. – Н. Новгород, 1999. – 262 с.
189. Шатилов С. Ф. Обучение лексическим навыкам / С. Ф. Шатилов // Методика преподавания немецкого языка в педагогическом вузе. – М. : Просвещение, 1983. – 214 с.
190. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе : учеб. пособие / С. Ф. Шатилов // – М. : Просвещение, 1986. – 223 с.
191. Шатилов С. Ф. Некоторые принципы создания системы упражнений для обучения иностранному языку / С. Ф. Шатилов // Система упражнений при обучении иностранному языку в школе и вузе. Межвуз. сб. науч. тр. / Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена. – Л. : ЛГПИ, 1978. – С. 3–11.
192. Шеварев П. А. Обобщенные ассоциации / П. А. Шеварев // Вопр. Психологи. – 1958. – №1. – С. 16–24.
193. Шехтер М. С. Психологические проблемы узнавания / М. С. Шехтер // – М. : Просвещение, 1967. – 220 с.
188. Шехтер М. С. Зрительное опознание / М.С. Шехтер // – М. : Педагогика, 1981. – 264 с.
194. Шостак І. І. Методика та організація роботи на спеціальному факультеті перепідготовки кадрів (СФПК) / І. І. Шостак // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. – Одеса, 2007. – № 5. – С. 200–207.

195. Шостак И. И. Формирование иноязычного теоретического мышления на основе компактно-системного метода / Г. А. Харлов, И. И. Шостак // Научный вестник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – Одеса, 2007. – Вип. № 12. – С. 96–102.
196. Шостак И. И. Система эвристических способов как средство формирования иноязычного мышления / Г. А. Харлов, И. И. Шостак // Научный вестник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – Одеса, 2008. – Вип. № 1-2. – С. 65–70.
197. Шостак И. И. Особенности овладения языком научной литературы в аспекте интенсивного обучения английского языка / Г. А. Харлов, И. И. Шостак // Научный вестник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – Одеса, 2008. – Вип. № 1-2. – С. 3–9.
198. Шостак И. И. О некоторых критических особенностях суггестопедического метода (Г. К. Лозанов, Г. А. Китайгородская) / И. И. Шостак // Научный вестник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – Одеса, 2008. – Вип. № 3. – С. 52–56.
199. Шостак И. И. Формирование лексической компетенции при обучении иностранному языку / И. И. Шостак // Научный вестник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. – Одеса, 2011. – Спец. видання. – С. 244–248.
200. Шостак І. І. Англійська мова для фінансистів: [навчальний посібник] / І. І. Шостак. – Одеса : ОНЕУ, 2012. – 88 с.
201. Шостак И. И. Системное обучение иностранному языку в контексте формирования иноязычной лексической компетенции / И. И. Шостак //

- Филологические науки. Вопросы теории и практики. – № 5, Ч.1. – Тамбов, 2013. – С. 218–221.
202. Шостак И. И. Лексическая и семантическая системность как средство формирования иноязычного мышления студентов неязыковых вузов / И. И. Шостак // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – № 5, Ч. 2. – Тамбов, 2013. – С. 217–219.
203. Шостак И. И. Система упражнений по формированию у будущих финансистов англоязычной лексической компетенции в процессе чтения профессионально-ориентированных текстов / И. И. Шостак // Проблемы современного педагогического образования. – Вып. № 45. – Ялта, 2014. – С. 319–326.
204. Шостак І. І. Використання комунікативних методів на першому етапі навчання в Одеському державному економічному університеті : зб. матер. наук.-метод. конф. [«Шляхи впровадження кредитно-модульної системи в організацію навчального процесу»], (Одеса, 13 вересня 2004 р.). – С. 165–166.
205. Шостак И. И. Компактно-системный подход к обучению иностранному языку студентов неязыковых вузов : сб. матер. I междунар. науч.-практ. конф. [«Педагогика и психология в контексте современных исследований проблем развития личности»], (Москва, 31 января 2013 р.). – Ч. 2. / НИЦ «Апробация». – Россия, Москва, 2013. – С. 71–75.
206. Шостак И. И. Критерии и показатели уровней сформированности англоязычной лексической компетенции студентов экономических специальностей : сб. матер. междунар. науч.-практ. конф. [«Modern Scientific Potential – 2015. Pedagogical sciences»], (Sheffield, February 28 – March 7, 2015). – Vol. 19. – England, 2015. – P. 53–55.
207. Шостак І. І. Иностранный язык как важный критерий формирования профессиональной компетенции студентов – будущих экономистов : зб. матер. наук.-метод. конф. [«Проблеми та шляхи забезпечення якості

- економічної освіти в умовах євроінтеграції»], (Одеса, 23 лютого 2015 р.). – Одеса, ОНЕУ, 2015. – С. 57–59.
208. Шостак И. И. Дидактические и методические принципы формирования у будущих финансистов англоязычной лексической компетенции / И. И. Шостак // сб. матер. междунар. наук.-практ. конф. [«The generation of scientific ideas»], (Geneva, November 27, 2014.). – Switzerland, 2014. Ч. 1. / International congress of pedagogues and psychologists. – P. 42–47.
209. Шостак И. И. Иноязычная лексическая компетенция относительно профессионально-речевой деятельности будущих финансистов : матер. X мiedzynar. nauk.-prakt. konferen. [Nauka: Teoria I Praktika – 2014], (Przemysl, 7- 15 sierpnia 2014). – Vol. 5. / «Nauka i Studia». – 2014. – С. 25–28.
210. Шостак И. И. Организация и этапы проведения экспериментального исследования по формированию у будущих финансистов англоязычной лексической компетенции / И. И. Шостак // International scientific professional periodical journal “The Unity of Science” / publishing office Friedrichstrabe 10. – Vienna – Austria, April, 2015. № 2 – P. 83–85.
211. Шпак В. К. Англійська мова для економістів і бізнесменів / В.К. Шпак. – К. : «Вища школа», 2005. С. 10.
212. Шубин Э. П. Основные принципы методики обучения иностранным языкам / Э. П. Шубин. – М. : Учпедгиз, –1963. – 191 с.
213. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. – Л. : Наука. Ленингр. отд–ние, 1974. – 380 с.
214. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Щукина Г. И. – М. : Педагогика, 1971. – 350 с.
215. Щукин А. Н. Методика обучения речевому общению на иностранном языке. Учебное пособие для преподавателей и студентов языковых вузов / А. Н. Щукин. – М. : Издательство Икар, 2011. – 454 с.

216. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам : Теория и практика: [учебное пособие для преподавателей и студентов] / А. Н. Щукин. – М. : Филоматис, 2004. – 416 с. – Библиогр. : – С. 385–389.
217. Штульман Э. А. Основы эксперимента в методике обучения иностранным языкам / Э. А. Штульман. – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 1971. – 144 с.
218. Ятаева Е. В. Учебный глоссарий как средство развития учебной иноязычно-лексической компетенции в профессиональном языковом образовании : дис. ... канд. пед. наук / Е. В. Ятаева. – Екатеринбург, 2007. – 297 с.
219. [Режим доступа] bbc.co.uk.
220. [Режим доступа] www.finance.yahoo.com.
221. [Режим доступа] www.day.kiev.ua,
222. [Режим доступа] www.Ft.com.
223. Applied Psychology. An International Review. Oxford, UK : Blackwell Publishers Ltd., V. 51, Issue 4, October, 2002. – PP. 633–653.
224. Atkinson R. Some attempts to optimizing the learning process. – Stanford University, California, 1974, – P. 53.
225. Berkhardt K. A. Languages for Specific Purposes at the Udmurt State University // ESP Russia, 1997. – № 4. – P. 12–17.
216. Berry D. S., Pennebaker J. W. Linguistic bases of social perception // Personality and Social Psychology Bulletin, 1997. – Vol. 23/15. – 526 p.
226. Bloom B. S. All our children learning / Benjamin Samuel Bloom. – New York : McGraw-Hill, 1981. – 276 p.
227. Bogaards P. Lexical units and the learning of foreign language vocabulary // Studies in Second Language Acquisition, 2001. – № 23. – P. 321–343.
228. Börner W. Didaktik und Methodik der Wortschatzarbeit: Bestandsaufnahme und Perspektiven / Wolfgang Börner // Germanistische Linguistik, 155–156. – Hildesheim : Olms, 2000. – P. 29–56.

229. Brown H. D. Principles of Language Learning and Teaching / H. D Brown // Prentice Hall, 1987. – 285 p.
230. Canale M. Theoretical bases of communicative approaches the second language teaching and testing / M. Canale, M. Swaine // Applied Linguistics. – 1. – 1980. – 47 p.
- Carroll D. W. Psychology of language. Pacific grove, CA : Brooks / Cole, 1994.
231. Dijk T. A. Van. Text and context: Explorations in the semantics and pragmatics of discourse / T. A. van Dijk. – L. : N-Y., 1980. – 199 p.
232. Collins V. H. A book of English idioms with explanations. Ldn., 1958. – 156 p.
234. Cresswell J. The Penguin dictionary of clichés. Penguin group, – Harmondsworth, Middlesex, England, 2000. – 269 p.
235. Cronin, Mary J. Banking and Finance on the Internet, John Wiley and Sons., 2007.
236. Dunbar G. The cognitive lexicon / G. Dunbar // Tübingen, 1991.
237. Ebbinghaus H. Über das Gedächtnis. Untersuchungen zur experimentellen Psychologie / Hermann Ebbinghaus. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971. – 109 p.
238. Elley, W. (1989). Vocabulary acquisition from listening to stories. Reading Research Quarterly, 24 / Elley, W. – 1991. – P. 174–187
239. Fried-Booth D. L. Project work. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 89 p.
240. Gagné R. M. The conditions of learning / Robert Mills Gagné. – 3. ed., reprint. – New York : Holt, Rinehart & Winston, 1977. – 339 p.
241. Gullette C. C., Keating L. C., Viens C. P. Hints on Teaching Vocabulary // Reader in Methods of Teaching English. – M., 1983. – P. 27–29.
242. Honeyfield J. Word frequency and the importance of context in vocabulary learning. RELC Journal, No. 2, 1977. – P. 35.

243. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes. A learning-centered approach. Cambridge University Press, 1996. – 183 p.
244. Hymes D. On communicative competence / D. Hymes. – In Pride and Holmes, 1972. – 236 p.
245. Fries Charles C. Teaching and learning English as a foreign language / Charles Carpenter Fries . – 22. print . – Ann Arbor, Michigan : Univ. of Michigan Pr. , 1970. – 153 p.
246. Kruse A. F. Vocabulary in context / A. F. Krus. // ELT Journal, Vol. 33/3, 1979.
247. Jackendoff R. Language in the mind. Cambridge, Mass. : The MIT Press, 1996.
248. Johnson Dale D., David Pearson P. Teaching Reading Vocabulary. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1978.
249. Lado R. Language teaching / R. Lado. – New York, 1964. – 110 p.
250. Löschmann M. Kommunikative und integrative Wortschatzarbeit / Martin Löschmann. – 2.durchges. Aufl. – Leipzig : Enzyklopaedie, 1984. – P.61.
251. Lozanov G. Suggestology and Outlines of Suggestopedy / Georgi Lozanov. – New York : An Interface book, 1978. – 377 p.
252. Lutjeharms M. Der Zugriff auf das mentale Lexikon und der Wortschatzerwerb in der Fremdsprache / Madeline Lutjeharms // Fremdsprachen Lehren und Lernen. Zur Theorie und Praxis des Sprachunterrichts an Hochschulen. – Tübingen : Gunter Narr, 2004. – P. 10–26.
253. McCall J. How to write themes and essays. New York: Arco Publishing, 1998.
254. Michael McCarthy, Felicity O'Dell. English idioms in use. Cambridge University Press, 2002. – 190 p.
255. Miller G.A. The organization of lexical memory: Are word associations sufficient? // The cathology of memory. – New Your., 1969 (b). – p. 223–236.

256. Müller B. – D. Wortschatzarbeit und Bedeutungsvermittlung / Bernd-Dietrich. – Berlin : Langenscheidt, 1998. – 119 p.
257. Müller K. Lernen im Dialog: linguistische Aspekte des Zweitspracherwerbs / Klaus Müller. – Tübingen: Narr, 2000. – 284 p.
258. Neuner G. Methodik und Methode : Überblick / Gerhard Neuner // Handbuch Fremdsprachenunterricht / Bausch, Karl-Richard. – 3., überarb. und erw. Aufl. – Tübingen [u.a.] : Francke , 1995. – P. 180–188.
259. New ways in teaching vocabulary / Ed. By Paul Nation. – Alexandria : Teacher of English to Speakers of other languages, Inc., 1994. – 218 p.
260. Nation P. Learning vocabulary in another language / P. Nation. – L. : Cambridge : Cambridge university press, 2001. – 100 p.
261. Nunan D. Designing Tasks for the Communicative Classroom. CUP, 1996. – P. 22–45.
262. Nuttall C. Teaching language skills in a foreign language. London : Heinemann Educational Book, 1982.
263. Osgood Ch. E., Succi G. J. The measurement of Meaning. – Urbana, 1957 – 342 p.
264. Payne S. L. The Art of Asking Questions. Princeton, N. Y. : Princeton University Press, 1969. – P. 34–128.
265. Palmer H. E. The scientific study and learning of languages / Harold E. Palmer. Ed. by David Harper. – London : Oxford Univ. Pr., 1968. – 236 p.
266. Pieron H. Psychologie experimentale / Henri Pieron. – 8, éd.rev. – Paris : Colin, 1960. – 220 p.
267. Robert F. Bruner, Mark R. Eaker, R. Edward Freeman, Robert E. Spekman, Elizabeth Olmsted Teisberg // Portable MBA. – Canada : John Willey & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey. – P.32–35.
268. Robinson Peter J. A rich view of lexical competence // ELT Journal, Vol. 43/4, 1989.

269. Scarcella R. C., Andersen E. S., Krashen S. D. Strategic Competence / R. S. Scarcella, E. S. Andersen, S. D. Krashen // Developing Communicative Competence in a Second Language. – Boston : Heinle and Heinle Publishers, 1990. – P. 159–161.
270. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Thae Schippan. – Tübingen : Niemeyer, 1992. – 306 p.
271. Sheehan A. Making sence of words / A. Sheehan // Forum, January, 2004. – Vol. 42. – N. 1. – P. 2–9.
272. Sullivan, Arthur, Steven M. Sheffrin. Economics : Principles in action. Upper Saddle River, New Jersey 07458 : Pearson Prentice Hall. 2006.
273. Victor D. International business Communication. N.Y. : Harper-Collins, 1992.

Додаток А.

Завдання з визначення рівня сформованості англомовної лексичної компетенції**Лінгво-когнітивний критерій.**

Показник 1: знання способів словоутворення в англійській мові і здатність правильно утворювати нові слова від похідних.

Вправа 1. Мета: виявити знання студентів про словоутворення нових слів англійської мови

Task. Give derivatives of the given words.

- 1) employment, 2) policy, 3) growth, 4) production, 5) scarcity.

Показник 2: знання термінологічних одиниць англійської мови.

Вправа 1. Мета: виявити знання студентів про вживання термінологічних одиниць англійської мови.

Task. Complete the sentences using the correct meaning of the word.

- 1) to establish – встановлювати, засновувати.

He has established a new company recently.

Він нову компанію нещодавно.

- 2) to satisfy wants – задовольняти потреби.

The main problem of the economics is to satisfy unlimited wants while using limited resources .

Головне питання економіки – необмежені бажання людей при мінімальній кількості ресурсів.

- 3) to draw up – скласти, заповнювати, укладати.

He has a draft contract.

Він ... проект контракту.

- 4) income – дохід.

He could get high income during the last year.

Він зміг отримати за останній рік.

- 5) benefit – вигода, користь, бенефіс.

He could get tax benefit from the government.

Він зміг отримати.... від уряду.

Показник 3: знання вербальних виразів цифрових показників та обізнаність із формою та змістом фінансових документів і здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах .

Вправа 1. Мета: виявити знання студентів про вербальні вирази цифрових показників.

Task. Write these numbers in English.

- 1) 4\3;
- 2) 1999;
- 3) 10.8%;
- 4) 5674 \$
- 5) $1 \div 8 = \$ 125$

Вправа 2. Мета: виявити обізнаність студентів із формою та змістом фінансових документів і визначити їх здатність правильно перекладати лексичні одиниці, представлені у різних фінансових документах.

Task. Translate the words and word-combinations given in the example of the statement of the analytical accounts.

EDELWAISS COMPANY Balance Sheet December 31, 2012 (before indicated transaction), UAH			EDELWAISS COMPANY Balance Sheet December 31, 2012 (after indicated transaction), UAH	
Assets			Assets	
Cash	35 000		Cash	35 000
Accounts receivable	40 000		Accounts receivable	40 000
Inventories	35 000		Inventories	35 000
Land	125 000		Land	125 000
Building	400 000		Building	400 000
Equipment	250 000		Equipment	250 000
Other assets	10 000		Other assets	10 000
Total assets	895 000	+0	Total assets	895 000
Liabilities			Liabilities	
Accounts payable	50 000		Accounts payable	50 000
Loans payable	125 000		Loans payable	125 000
Total liabilities	175 000	+0	Total liabilities	175 000
Stockholders' equity			Stockholders' equity	
Capital stock	120 000	+ 25 000	Capital stock	145 000
Retained earnings	600 000	- 25 000	Retained earnings	575 000
Total stockholders' equity	720 000	+0	Total stockholders' equity	720 000
Total liabilities and equity	895 000	+0	Total liabilities and equity	895 000

Конструктивно-змістовий критерій.

Показник 1: уміння розуміти контекстуальне значення фінансово-економічних термінів в автентичному тексті.

Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів розуміти термінологічну лексику в незнайомому автентичному тексті економічної тематики.

Task. Read the text, write out 10 economic words and translate them into your native language.

Exchange-rate changes have their own terminology. Depreciation of a currency refers to the fact that one currency has become cheaper in terms of another currency. Whenever one currency depreciates, another currency must appreciate. Exchange rates change for the same reasons that any market price changes. All of these kinds of changes are taking place every minute of every day, thus keeping foreign-exchange markets active. Places where foreign currencies are bought and sold are foreign-exchange markets. Significant changes occur in currency values, however, only when several of these forces move in the same direction at the same time. One way to eliminate fluctuations in exchange rates is to fix their value. To fix exchange rates, each country may simply proclaim that its currency is "worth" so much in relation to that of other countries. The easiest way to do this is for each country to define the worth of its currency in terms of some common standard. The standard that has been most popular is gold. Under a gold standard, each country determines that its currency is worth so much gold.

Показник 2: уміння мовної і смислової інтерпретації лексики з тексту зі спеціальності.

Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів інтерпретувати англійські слова із тексту.

Task A. Give all possible meanings of the given English words and write the appropriate interpretation of them.

- 2) benefit; 2) to estimate; 3) to maintain; 4) to encourage; 5) supply.

Task B. Give the meaning of the phrase, using other words and change the underlined words by their synonyms.

1. This enterprise was founded (establish) in 2015.
2. The expenditure of this enterprise were (increase) last year.
3. The budget was (raised) five years ago.

Показник 3: уміння використовувати нові економічні терміни з раніше вивченими у професійно-комунікативних ситуаціях та при заповненні фінансових документів.

Вправа 1 (А). Мета: виявити вміння студентів вживати нові економічні слова у поєднанні з раніше вивченими.

Task. Describe the situation, using the following words and word-combinations.

Stable economic situation, stable, government policy, financial situation, rate of unemployment, to estimate, income, financial sector, capital.

Вправа 2 (В). Мета: виявити вміння студентів вживати фінансово-економічну лексику при заповненні фінансових документів та листів.

Task. Complete this letter, using given words and word-combinations.

Dear James

I have **1...** in inviting you to attend our special conference to be held at Sheraton Hotel, London on Thursday/Friday 10/11 December 2009.

This **2...**, practical conference for businessmen aims to:

- **3...** your business productivity
- enable **4...** with business partners

If you would like to **5...** us please complete the **6...** registration form and return it to me before 30 August with your fee of £50 per person.

I **6...** to seeing you again at this exciting conference.

Yours sincerely

John Smith

Conference Secretary

- a) pleasure intensive; b) increase; c) networking; d) join; e) enclosed; f) look forward.

Професійно-комунікативний критерій.

Показник 1. уміння відтворювати професійні тексти з урахуванням вивчених економічних лексичних одиниць.

Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів вживати економічну лексику в професійних текстах.

Task. Supply one of the words from the box for each numbered space.

statement, loss, revenue, balance sheet, income, net

(1) statement (also referred as *profit and* (2) *statement (P&L), statement of financial performance, earnings statement, operating statement or statement of operations*) is a company's financial (3) that indicates how the (4) (money received from the sale of products and services before expenses are taken out, also known as the “top line”) is transformed into the (5) income (the result after all revenues and expenses have been accounted for, also known as the “bottom line”). The important thing to remember about an income statement is that it represents a period of time. This contrasts with the (6) which represents single moment in time.

Показник 2. уміння інтерпретувати текстову і графічну інформацію з економічного тексту.

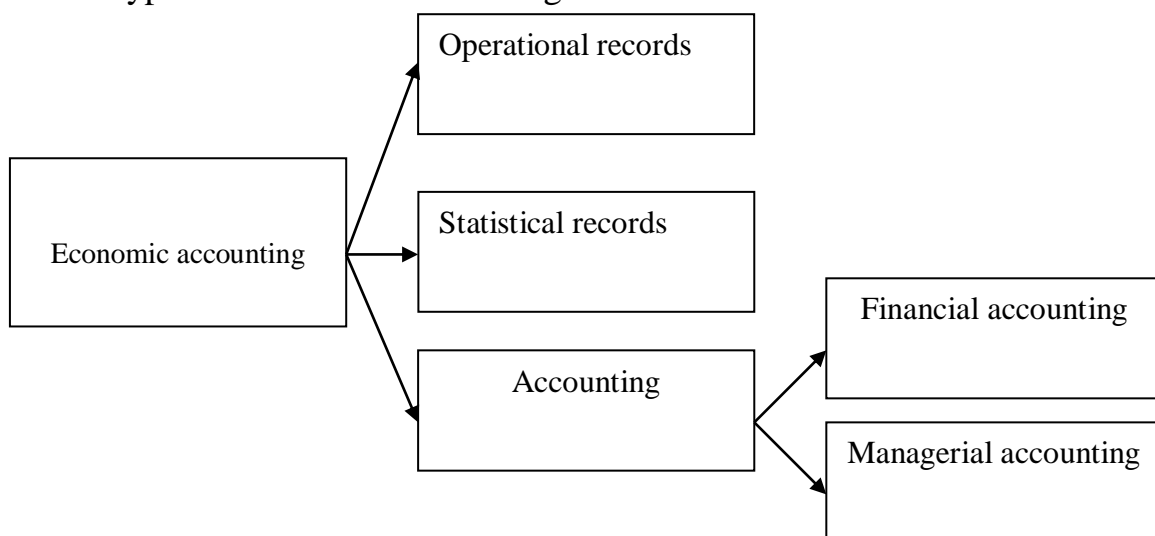
Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів інтерпретувати текстову і графічну інформацію, надану в професійному економічному тексті.

Task. Read the text, retell it. Explain the information, expressed in the table.

Operational records – is a way of monitoring, display and control of certain business and technical operations directly in the process of their implementation or operational management. *Statistical records* conducted the purpose of studying and monitoring of mass phenomena, as well as regularities of their development. The subject of this accounting is not only the processes taking place in the

workplace, but also other phenomena of social life, such as labor productivity, the average age of employees and so on. Business management requires continuous, uninterrupted, reliable and legally confirmed records of business transactions, covering all activities of the company. The accounting system concerned with the financial state of affairs and financial results of operations is known as *financial accounting*. It is mainly concerned with the preparation of financial statements for the use of outsiders like creditors, debenture holders, investors and financial institutions. The financial statements i.e., the profit and loss account and the balance sheet, show them the manner in which operations of the business have been conducted during a specified period. Business managers are charged with business planning, controlling, and decision making. As such, they may desire specialized reports, budgets, product costing data, and other details that are generally not reported on an external basis. Further, management may dictate the parameters under which such information is to be accumulated and presented. From the above it can be concluded that financial accounting is concerned with external reporting of information to parties outside the firm. In contrast, managerial accounting is primarily concerned with providing information for internal management.

Types of economic accounting:

Показник 3. уміння здійснювати професійне спілкування з використанням адекватних лексичних одиниць і самостійно складати фінансові документи.

Вправа 1. Мета: виявити вміння студентів професійного спілкування англійською мовою, використовуючи адекватні ЛО.

Task. Describe the current issues and problems in financial sphere of Ukraine, using the appropriate words and word-combinations.

Current economic conditions, financial sphere, government budget, public expenditure, fiscal year, financial statements, revenue, expenditures, national debt.

Вправа 2. Мета: виявити вміння студентів самостійно складати фінансові документи.

Task. Make up business plan of the financial company for the purchasing of goods.

За: [www.english-letters.ru; розроблено автором – Вправи на показники: 1, 2, 3]

Attachment
to the Decree by the Ministry of Finance of the RF
as of July 22, 2003 No.67n
(with the accounting codes as approved by the Decree of Goskomstat
(State Statistics Service) of the RF No. 475, Ministry of Finance of the
RF No. 102n
as of November 14, 2003)

BALANCE SHEET
as of December 31, 2010

	CODES
Form No.1 according to OKUD	
Date (year, month, day)	2010 12 31
according to OKPO	
INN (TIN)	74.84
according to OKVED	
65 23	
according to OKOPF/OKFS	
according to OKEI	384
Unit of measure: thousands of RUB	
Location (address):	
Date approved	
Date sent (received)	

ASSETS	Item Code	At the beginning of the accounting year	At the end of the accounting period
1	2	3	4
I. NON-CURRENT ASSETS			
Intangible assets	110	-	-
Fixed assets	120	157	110
Construction in progress	130	-	-
Income-bearing investments in assets	135	-	-
Long-term financial assets	140	-	-
Deferred taxes (assets)	145	-	-
Other non-current assets	150	-	-
Total for Section I	190	157	110
II. CURRENT ASSETS			
Inventory	210	4226	4652
Including:			
Raw and primary materials and other similar values	211	577	520
Store-cattle	212	-	-
Production in progress	213	439	280
Finished goods and goods for resale	214	2543	2854
Goods in transit	215	-	-
Deferred expenses	216	190	202
Other inventory and expenses	217	477	796
Value added tax for acquired values	220	-	-
Accounts receivable (payments expected more than in 12 months after the reported date)	230	-	-
including those for customers and vendors	231	-	-
Accounts receivable (payments expected within 12 months after the reported date)	240	782	865
including those for customers and vendors	241	782	865
Short term financial investments	250	4000	6500
Cash	260	57809	67633
Other current assets	270	20796	11137
Total for Section II	290	87613	90787
BALANCE	300	87770	90897

Додаток В

Зразок фінансових документів, які не містять затвердженої статуправлінням форми

4. Sponsorship Letter.

To British Embassy
In Moscow
Visa Section

Hereby we, Kovalev Nikolay Aleksandrovich, passport number 401324565 and Grigoryeva Anna Ivanovna, passport number 40 2344676, 1... that we 2... our son's Kovalev Viktor Nikolayevich, date of birth 10th September 2000, travel passport number 731235667, trip to the United Kingdom of Great Britain for the period from 18th April 2014 till 22nd April 2014. We will 3... all the traditional 4.... 5... of our son's trip as well.

Kovalev Nikolay and Grigoryeva Anna's call phone number – (921) 123 45 67

References of employment and bank statements are attached

- a) expenses; b) financial; c) cover; d) confirm; e) sponsor

5. Letter of received orders.

Dear Sirs

We (1).... May, 12. Please (2)....the delay in replying your letter. If you (3).... about our activity, please (4)..... The orders received till April, 21 will be executed at previous prices. We (5).... that our cooperation will be fruitful.

Sincerely Yours.

- a) don't hesitate to contact us; b) express our confidence; c) thank you for your letter of; d) need any additional information; e) accept our apologies for.

6. Letter of the bank mistake.

Dear Sirs

I have been the (1)... of your bank for several years and I have had no reason to (2)... about the quality of your services. (3)..., now I feel that the present situation should be clarified immediately. I expect a (4)... of the mistake. (5)..., I will have no alternative but to consider transforming my accounts to another bank.

Truly Yours.

a) failing this; b) customer; c) however; d) complain; e) full explanation.

7. Letter of the customer payment.

Dear Sirs

(1)...to your letter of March,17, this year, in which you asked to (2) ... the (3)terms of payment we are ready to advise you as follows: on the date of the last shipment the (4) will draw six drafts on the customer. The drafts will be (5) ... by the customer within 6 days of the date of their receipt.

Truly Yours

a) accepted; b) specify; c) in reply; d) supplier; e) suggested;

8. Letter of th price-list receiving.

Dear Sirs,

Your letter (1) ... a new Price List has been received.

(2)... of our telephone conversation we wish to inform you that the payment of the equipment will be (3)... next week.

As soon as we received all the necessary information we shall inform you about our (4)... and payment.

We thank you (5)... for your cooperation.

Truly Yours.

a) terms of delivery; b) in advance; c) executed; d) in confirmation;
e) enclosing

9. Letter of the order placement.

Dear Sirs,

We are obliged for your (1)... of our order No 24. Will you send us new samples. If your prices are (2)... we are ready to place regular orders as our firm is going (3)... production. We hope our offer will interest you.

On receiving our letter, please, (4)... your consent.

We are greatly interested in our (5)....

Truly Yours.

- a) prompt execution; b) reasonable; c) cable; d) to expand; e) further cooperation.

10. Statement of cash equivalents of the financial company on 31 December, 2014 – 31 March, 2015.

1.Demand and overnight deposits with credit institutions	–	10.081	11.079	19.215
2.Term deposits with credit institutions with maturity of less than 1year	–	12.346	2.585	11.864
3.Surplus on mandatory reserves with central banks	–	0.853	19.938	0.718
4.Term deposits with credit institutions with maturity of over one year	0.200	–	–	–
Mandatory reserves	0.247	0.212	0.274	–
5.Interest receivable from central banks	–	0.005	0.001	0.012
6.Total cash and balances at banks	–	23.732	33.815	32.083
7.of which cash and cash equivalents	–	23.280	33.602	31.797

11. Statement about the financial position indicators of the company (in millions of euros) 31 March, 2015 31 Dec, 2014.

Total assets	32 7. 35 2 324.758 0.8%
--------------	-------------------------

Loans to customers:	280.909 275.101 2.1%
of which loan portfolio	311.825 304.216 2.5%
of which interest receivable	22.565 23.405 - 3.6%
Deposits from customers	241.247 239.033 0.9%
of which impairment allowances	53.481 - 52.520 1.8%
of which impairment allowances for loans	41.158 - 40.832 0.8%
of which impairment allowances for interest receivables	7. 5 4 6 -7. 6 15 -0.9%
of which statistical impairment allowances	4.777 - 4.073 17. 3 %
Equity	81.138 .259 - 0.1

3a: [www. english-letter.ru]

Додаток Г

Зразок частотності використання лексичних одиниць у професійно-спрямованому тексті

Види навчальної діяльності						
Лексика, що вивчається	Читання словосполучень і речень з лексемами, що активізуються	Переклад з опорою на підручник	Переклад на слух	Складання власних словосполучень і речень з використанням підстановлювальних таблиць англійською мовою	Складання власних словосполучень і речень з використанням підстановлювальних таблиць рідною мовою	Відповіді на запитання
currency	13	13	26	5	5	30
to determine	6	6	12	15	15	35
entity	19	19	38	6	6	10
foreign	7	7	14	20	20	20
transaction	7	7	14	10	10	40
item	8	8	16	10	10	35
loss	6	6	12	5	5	50

Додаток Д

результатів перевірки рівня сформованості лексичної компетенції учасниками формульовального етапу експеримента (КГ та ЕГ)

1.	2.	3.	4.	5.	6.
ПБ студентів за порядковими номерами	Назва ВНЗ	Кількість правильно виконаних завдань з 20 можливих у цифрах і %	Рівень сформованості і ЛК (ЕГ)	Кількість правильно виконаних завдань з 20 можливих у цифрах і %	Рівень сформованості і ЛК (КГ)
І група	Одеський національний економічний університет	16 / 80%	високий	11 / 55%	середній
		12 / 60%	середній	7 / 35%	низький
		13 / 65%	середній	7 / 35%	низький
		17 / 85 %	високий	13 / 65%	середній
		12 / 60 %	середній	5 / 25%	низький
		14 / 70%	середній	10 / 50%	середній
		18 / 90%	високий	14 / 70%	середній
		13 / 65%	середній	7 / 35%	низький
		8 / 40%	низький	5 / 25%	низький
		12 / 60%	середній	9 / 45%	низький
		5 / 25%	низький	4 / 20%	низький
		14 / 70%	середній	11 / 55%	середній
		16 / 80%	високий	10 / 50%	середній
		7 / 35%	низький	5 / 25%	низький
ІІ група	Одеський національний економічний університет	12 / 60 %	середній	8 / 40%	низький
		14 / 70%	середній	8 / 40%	низький
		12 / 60 %	середній	5 / 25%	низький
		16 / 80%	високий	16 / 80%	високий
		12 / 60 %	середній	10 / 50%	середній
		13 / 65%	середній	10 / 50%	середній
		10 / 50%	низький	7 / 35%	низький
		16 / 80%	високий	12 / 60 %	середній
		16 / 80%	високий	11 / 55%	середній

	24.		12 / 60 %	середній	5 / 25%	низький
	25.		7 / 35%	низький	5 / 25%	низький
	26.		8 / 40%	низький	6 / 30%	низький
	27.		17 / 85 %	високий	15 / 75%	середній
	28.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
	29.		6 / 30%	низький	5 / 25%	низький
III група	30.	Одеський національний економічний університет	13 / 65%	середній	6 / 30%	низький
	31.		12 / 60 %	середній	10 / 50%	низький
	32.		13 / 65%	середній	9 / 45%	низький
	33.		16 / 80%	високий	11 / 55%	середній
	34.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
	35.		8 / 40%	низький	7 / 35%	низький
	36.		8 / 40%	низький	6 / 30%	низький
	37.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
	38.		14 / 70%	середній	9 / 45%	низький
	39.		16 / 80%	високий	11 / 55%	середній
	40.		17 / 85 %	високий	14 / 70%	середній
	41.		12 / 60 %	середній	9 / 45%	низький
	42.		5 / 25%	низький	4 / 20%	низький
	43.		15 / 75%	середній	9 / 45%	низький
	44.		14 / 70%	середній	8 / 40%	низький
IV група	45.	Херсонський державний університет	18 / 90%	високий	16 / 80%	середній
	46.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
	47.		19 / 95%	високий	15 / 75%	середній
	48.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
	49.		10 / 50%	середній	7 / 35%	низький
	50.		14 / 70%	середній	11 / 55%	середній
	51.		12 / 60 %	середній	10 / 50%	середній
	52.		12 / 60 %	середній	4 / 20%	низький
	53.		12 / 60 %	середній	9 / 45%	низький
	54.		13 / 65%	середній	6 / 30%	низький
	55.		13 / 65%	середній	10 / 50%	середній
	56.		17 / 85 %	високий	13 / 65%	середній

	57.		12 / 60 %	середній	5 / 25%	низький
	58.		11 / 55%	середній	9 / 45%	низький
V група	59.	Херсонський державний університет	10 / 50%	низький	7 / 35%	низький
	60.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
	61.		17 / 85 %	високий	14 / 70%	середній
	62.		12 / 60 %	середній	7 / 35%	низький
	63.		13 / 65%	середній	10 / 50%	середній
	64.		16 / 80%	високий	12 / 60 %	середній
	65.		19 / 95%	високий	16 / 80%	високий
	66.		17 / 85 %	високий	15 / 75%	середній
	67.		16 / 80%	високий	11 / 55%	середній
	68.		13 / 65%	середній	5 / 25%	низький
	69.		9 / 45%	низький	6 / 30%	низький
	70.		12 / 60 %	середній	6 / 30%	низький
	71.		18 / 90%	високий	16 / 80%	високий
	72.		16 / 80%	високий	14 / 70%	середній
	73.		13 / 65%	середній	8 / 40%	низький
	74.		12 / 60 %	середній	4 / 20%	низький
75.	14 / 70%	середній	9 / 45%	низький		
VI група	76.	Миколаївський аграрний університет	11 / 55%	середній	8 / 40%	низький
	77.		17 / 85 %	високий	17 / 85 %	високий
	78.		9 / 45%	низький	3 / 15%	низький
	79.		17 / 85 %	високий	10 / 50%	середній
	80.		5 / 25%	низький	2 / 10%	низький
	81.		19 / 95%	високий	14 / 70%	середній
	82.		5 / 25%	низький	3 / 15%	низький
	83.		19 / 95%	високий	14 / 70%	середній
	84.		18 / 90%	високий	15 / 75%	середній
	85.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
VII група	86.	ПНПУ імені К. Д. Ушинсь	17 / 85 %	високий	12 / 60 %	середній
	87.		16 / 80%	високий	12 / 60 %	середній
	88.		10 / 50%	середній	6 / 30%	низький
	89.		10 / 50%	середній	6 / 30%	низький

	90.		7 / 35%	низький	6 / 30%	низький
	91.		9 / 45%	низький	6 / 30%	низький
	92.		19 / 95%	високий	16 / 80%	високий
	93.		18 / 90%	високий	10 / 50%	середній
	94.		15 / 75%	середній	10 / 50%	середній
	95.		12 / 60 %	середній	4 / 20%	низький
	96.		12 / 60 %	середній	6 / 30%	низький
	97.		13 / 65%	середній	5 / 25%	низький
	98.		12 / 60 %	середній	9 / 45%	низький
	99.		12 / 60 %	середній	8 / 40%	низький
VIII група	100.	Миколаївський аграрний університет	10 / 50%	середній	7 / 35%	низький
	101.		14 / 70%	середній	10 / 50%	середній
	102.		16 / 80%	високий	12 / 60 %	середній
	103.		18 / 90%	високий	14 / 70%	середній
	104.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
	105.		18 / 90%	високий	15 / 75%	середній
	106.		5 / 25%	низький	4 / 20%	низький
	107.		12 / 60 %	середній	6 / 30%	низький
	108.		8 / 40%	низький	6 / 30%	низький
	109.		10 / 50%	середній	5 / 25%	низький
	110.		13 / 65%	середній	10 / 50%	середній
111.	14 / 70%	середній	7 / 35%	низький		
112.		16 / 80%	високий	12 / 60 %	середній	
113.		16 / 80%	високий	11 / 55%	середній	
114.		12 / 60 %	середній	5 / 25%	низький	
115.		7 / 35%	низький	5 / 25%	низький	
116.		8 / 40%	низький	6 / 30%	низький	
117.		17 / 85 %	високий	15 / 75%	середній	
118.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній	
119.		6 / 30%	низький	5 / 25%	низький	
120.	Одеський національ	13 / 65%	середній	6 / 30%	низький	
121.		12 / 60 %	середній	10 / 50%	низький	
122.		13 / 65%	середній	9 / 45%	низький	

123.		16 / 80%	високий	11 / 55%	середній	
124		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній	
125.		8 / 40%	низький	7 / 35%	низький	
126.		8 / 40%	низький	6 / 30%	низький	
127.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній	
128.		14 / 70%	середній	9 / 45%	низький	
129.		16 / 80%	високий	11 / 55%	середній	
130		17 / 85 %	високий	14 / 70%	середній	
131		12 / 60 %	середній	9 / 45%	низький	
132		5 / 25%	низький	4 / 20%	низький	
133.		15 / 75%	середній	9 / 45%	низький	
134.		14 / 70%	середній	8 / 40%	низький	
135.		Херсонський державний університет	18 / 90%	високий	16 / 80%	високий
136			16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
137	19 / 95%		високий	15 / 75%	середній	
138.	16 / 80%		високий	13 / 65%	середній	
139	10 / 50%		середній	7 / 35%	низький	
140	14 / 70%		середній	11 / 55%	середній	
141.	12 / 60 %		середній	10 / 50%	середній	
142.	12 / 60 %		середній	4 / 20%	низький	
143	12 / 60 %		середній	9 / 45%	низький	
144.	13 / 65%		середній	6 / 30%	низький	
145.	12 / 60 %		середній	10 / 50%	низький	
146.	13 / 65%	середній	9 / 45%	низький		
147.	16 / 80%	високий	11 / 55%	середній		
148	16 / 80%	високий	13 / 65%	середній		
149.	8 / 40%	низький	7 / 35%	низький		
150.	8 / 40%	низький	6 / 30%	низький		
151	16 / 80%	високий	13 / 65%	середній		
152.	14 / 70%	середній	9 / 45%	низький		
153.	16 / 80%	високий	11 / 55%	середній		
154	17 / 85 %	високий	14 / 70%	середній		
155	12 / 60 %	середній	9 / 45%	низький		

156		5 / 25%	низький	4 / 20%	низький
157.		15 / 75%	середній	9 / 45%	низький
158.		14 / 70%	середній	8 / 40%	низький
159.	Херсонський державний університет	18 / 90%	високий	16 / 80%	високий
160		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
161		19 / 95%	високий	15 / 75%	середній
162.		16 / 80%	високий	13 / 65%	середній
163		10 / 50%	середній	7 / 35%	низький
164		14 / 70%	середній	11 / 55%	середній
165		12 / 60 %	середній	10 / 50%	середній
166.		12 / 60 %	середній	4 / 20%	низький
167		12 / 60 %	середній	9 / 45%	низький
168.		13 / 65%	середній	6 / 30%	низький
169.		Херс онськ	18 / 90%	високий	16 / 80%
170	16 / 80%		високий	13 / 65%	середній

Додаток Е

Зразки навчальних завдань, які розроблено для розвитку навичок та вмінь роботи з економічним лексичним матеріалом, що сприяє розширенню словникового запасу студентів – майбутніх фінансистів

Lesson 1 Finance and Financial System

I. Read and memorize the following words and word - combinations:

- 1) provision (n) - положення, постачання, провізія; забезпечення потреб
e.g. We had enough provision for two weeks.
- 2) entity (n) - організація, сутність, підприємство
e.g. Good design brings a house and garden together as a single entity.
- 3) revenue (n) - дохід, прибуток, надходження, джерело надходження доходів
e.g. Government spends part of the revenue on particular goods and services as tanks, schools and public safety.
- 4) national revenue- національний дохід
e.g. What are main sources of the national revenue?
- 5) allocation (n) - розподіл, призначення, локалізація, виділення, розміщення чогось
e.g. The market mechanism brings about an allocation of resources that reflects 2 factors: consumer preferences and production costs.
- 6) to allocate (v) - розподіляти, призначати, локалізувати
e.g. Businesses compete to earn profit and resources are allocated by the market according to the law of supply and demand.
- 7) to estimate (v) - складати кошторис, оцінювати, цінувати, надавати грошову або іншу оцінку
e.g. Organizers estimated the crowd at 50,000.
- 8) expenditure (n) - витрати
e.g. The Greens plan their expenditure and savings very carefully.
- 9) capital expenditure - капітальні витрати
e.g. Each company has its own capital expenditure.
- 10) recurrent expenditure - поточні витрати
e.g. This year we can see huge cuts in current public expenditure.
- 11) to compile (v) - складати, збирати (дані), накопичувати; приводити щось до порядку
e.g. The report was compiled from a survey of 5000 households.
- 12) tax (n) - податок, таксація
e.g. Taxes are a compulsory financial contributions by a person or body of persons towards the expenditure of a public authority.

13) to relate (v) - відноситися, пов'язувати, розповідати, встановлювати зв'язок або відношення між чимось

e.g. I don't understand how the two ideas relate.

14) turnover (n) — обіг, поворот, черга, послуга, зворот (у мовленні)
e.g. The turnover of this company is 1600 \$ per week.

15) fond (n) - запас, резерв, капітал, фонд, грошовий засіб; накопичення або фінансування коштів

e.g. Since the funds come from within the firm they are described as internal funds.

16) surplus (n) - надлишок, залишок, перевищення; певна кількість, яка залишається після задоволення потреб

e.g. The size of the budget deficit or surplus is regarded as very important.

17) benefit (n) - допомога, перевага, зміст, пільга, бенефіс; відповідна винагорода

e.g. He could get tax benefits from the government.

18) budget (n) - бюджет

e.g. Budget generally refers to a list of all planned expenses and revenues.

19) tool (n) - робочий інструмент, різець, знаряддя, метод, засіб для виготовлення

e.g. These books are the tools of my trade.

20) ensuing (adj) - наступний, майбутній

e.g. The situation will be improved over the ensuing weeks.

21) accurate (adj) - точний, достовірний

e.g. The macroeconomic impact of fiscal policy requires accurate forecast of tax collection and expenditures.

22) to be subject to — бути підпорядкованим, залежати від чогось або когось

e.g. Businesses and individuals are subject to many forms of taxes.

23) fiscal year - фінансовий рік

e.g. He had developed this theory by the end of the fiscal year.

24) to implement (v) - виконувати, запроваджувати, проводити; приводити щось до дії

e.g. We have decided to implement the committee's recommendations in full.

25) to encourage (v) - допомагати, стимулювати, сприяти, спонукати; заохочувати до виконання дії

e.g. I want to thank everyone who has encouraged and supported me.

26) to forecast (v) - прогнозувати, пророкувати, передбачати щось e.g. Revenue and expenditure forecasting is the most fundamental step in the process of budget preparation.

27) input (n) - внесок, поповнення, вхідні дані; надходження коштів або ресурсів

e.g. Input can be any resource that goes into the production process.

28) to exceed (v) - перевищувати, перебільшувати; виходити за межі чогось

e.g. Budgets in which income exceeds expenditures will have a surplus.

29) to require (v) - вимагати, потребувати, мати щось за необхідність e.g. This work requires much more time to be done in time.

30) extra (adj) - допоміжний, додатковий, більший ніж

e.g. She was given some extra responsibilities by her manager.

II. Read and translate the text.

Finance and Financial System

Finance is the provision of money at the time when it is needed. It is a system of monetary relations leading to formation, distribution and use of money in the process of its turnover between economic entities.

The financial system is the network of institutions through which firms, households, units of government get the funds they need and put surplus funds to work.

Savers and borrowers are connected by financial intermediaries including banks, thrift institutions, insurance companies, pension funds, mutual funds, and finance companies.

Finance in an economic system comprises two parts: public finance and finance of economic entities.

Public finance is the provision of money (by the community) through taxes to be spent by national and local government authorities on projects of national and local benefit. It is a collective term for the financial flows and also the financial institutions of the public sector.

Public finance has the following four functions:

- a) the provision of essential services;
- b) the encouragement or control of particular sectors of the economy;
- c) the implementation of social policy in respect of social services;
- d) the encouragement of the growth of economy as a whole.

The major instrument of any financial system is the budget. In a market-oriented economy, the budget is the most important tool for achieving national priorities and goals through the allocation and distribution of resources, and the maintenance of a stable macroeconomic environment.

The budget is an estimate of national revenue and expenditure for the ensuing fiscal year. When expenditure exceeds the revenue the budget has a deficit.

Revenue and expenditure forecasting is the most fundamental step in the process of budget preparation. Adequate planning of recurrent and capital expenditure depends critically on an accurate forecast of revenue availability. The determination of the expected overall deficit in the public sector and therefore the macroeconomic impact of fiscal policy requires accurate forecast of tax collection and expenditures.

In Ukraine, public finance is a sum of budgets of all levels of subjects of the state, extra-budgetary and reserve funds.

Budget preparation at the state level involves a number of institutions. The Ministry of Finance (MoF) is the central coordinating institution in charge of compiling and presenting the budget. It has major inputs from ministries in various sectors of the economy and the state tax bodies.

III. Give Ukrainian equivalents of the following:

to allocate resources, economic entity, provision of money, provision of the treaty, national revenue, recurrent expenditure, benefits from the government, tax benefits, accurate forecasts, to compile the budget, capital expenditure, to estimate smth, to encourage smb, current turnover, fiscal year, fiscal policy, to benefit from, surplus of money, to estimate capital expenditure, to be subject to the government authorities, to implement fiscal policy, ensuing year, to exceed expenditure, surplus funds, to require adequate planning.

IV. Match the words on the left with the correct definition on the right:

1) budget	a) the money spent on buying assets, which will then be included in the Balance Sheet.
2) expenditure	b) the inclusion in the accounts of amounts which may arise in the future how much tax has to be paid.
3) provision	c) an official document sent to the tax authorities which states profit or loss, and is used to calculate.
4) tax return	d) the amount of income flowing through a company after deductions.
5) turnover	e) the fixing of the amounts to be spent in the future, also, the official statement showing these amounts.
6) Funds	f) financial resources
7) revenue	g) the regulation of the economy through taxation and government expenditure
8) fiscal policy	h) income generated by providing goods or services
9) surplus	i) good done to or obtained from somebody or something
10) benefit	j) amount, that remains after needs have been supplied
11) to forecast	k) to form a judgment about something
12) to relate	l) to need or to order somebody to do something
13) to estimate	m) say in advance what is likely to happen
14) to require	n) to carry into effect
15) to implement	o) to be greater than or go beyond what is necessary or allowed
16) to exceed	p) to give hope or confidence to
17) to encourage	q) instrument held in the hand and used by somebody
18) tool	r) decision to put something to purpose
19) allocation	s) to have reference to something
20) entity	t) something that exists as a single and complete unit

V. Mark the statements true (T) or false (F):

1. The major instrument of any financial system is the budget.

2. Public finance has three main functions.
3. Budget preparation at the state level involves a number of institutions.
4. Savers and borrowers are connected by different financial institutions.
5. The budget is the most important tool for achieving national priorities.

VI. Supply one of the words from the box for each numbered space:

operations, revenues, expenditure, budgets, economic, fiscal

In market economies the budget is the proposed and later the authorized statement of (1) and expenditures for a period, normally a (2) year. The government budget may show the planned or authorized (3) of central government alone, or may incorporate *{включати}* also expenditures and revenues of regional and local governments.

The budget is the key instrument for expression and execution of the government's (4) policy.

Government (5) have a wide implication *{значення}* for the national economy. There are various practical approaches to budgeting, including the administrative budget *{адміністративний фінансовий кошторис}*, which emphasizes the expenditures or ongoing government (6); the capital budget *{бюджет капіталовкладень}*, which gives separate treatment to public works projects and their special financing requirements; the cash budget *{бюджет готівкових коштів}*, which simplifies budgetary procedures, etc.

VII. Give English equivalents of the following:

забезпечення грошей, поточні витрати, національний дохід, податкові пільги, достовірні прогнозування, капітальні витрати, надлишок грошей, бути підпорядкованим, наступний рік, розподіляти ресурси, положення договору, допомога від уряду, скласти бюджет, фіскальна політика, фінансовий рік, оцінювати що-небудь, економічна організація, заохочувати кого-небудь, оцінювати капітальні витрати, проводити фіскальну політику, надлишок грошей, вимагати адекватного планування, перевищувати витрати, мати користь від чогось.

VIII. Prepare a short talk on the following questions, using words and word-combinations on the given topic:

1. What is the meaning of the word "finance"?
2. What is country's budget?
3. What are four functions of the public finance?
4. What do you know about budget formulation in our country?
5. If you were the Prime Minister, how would you spend the budget resources?

IX. Communicative situations:

1. Although economists know a lot about how to stabilize the economy, our system still goes through periods of expansion and contraction. Describe some of the problems facing decision makers who are trying to use fiscal and monetary policies to keep the economy growing steadily but smoothly.

2. If the price index increases from \$50 to 180 in a single year, are the individuals living within the economy worse off or better off?

Lesson 2 Financial Institutions

I. Read and memorize the following words and word-combinations:

- 1) financial intermediary - фінансовий посередник
e.g. Jackson acted as an intermediary between the two parties.
- 2) ultimate (adj) - безпосередній, останній, кінцевий, максимальний e.g.
Complete disarmament was the ultimate goal of the conference.
- 3) asset (n) — фінансовий актив, майно (юрид.)
e.g. A checkable deposit is an asset for the depositor because it is part of his or her wealth.
- 4) liability (n) - зобов'язання, відповідальність, заборгованість, юридична відповідальність за що-небудь
e.g. The Tenants have legal liability for any damage they cause.
- 5) to acquire (v) - оволодіти, придбати, здобувати, отримувати; ставати власником чогось
e.g. She has acquired an email address and a site on the World Wide Web.
- 6) loan (n) - кредит, позика
e.g. I had to take out a loan to buy my car.
- 7) savings and loan association (n) - кредитно-ощадна асоціація
e.g. These institutions are known as savings and loan associations.
- 8) to demand (v) - потребувати, просити, вимагати, мати попит; вимагати щось за необхідністю
e.g. I demand to know what's going on.
- 9) demand deposit - депозит до запитання, безстроковий вклад, поточний рахунок
e.g. Our bank provides such kind of deposit as demand deposit.
- 10) deposit (n) - внесок, депозит, осад, родовище, завдаток, застава, відкладання чогось заради збереження
e.g. We ask for on month's rent in advance, plus a deposit of \$ 500.
- 11) mortgage (n) - застава, іпотека
e.g. Your building society or bank will help arrange a mortgage.
- 12) bill (n) - рахунок, вексель, трата, законопроект, грошовий рахунок, передбачений для сплати товарів або послуг
e.g. The bill for the repairs came to \$ 650.
- 13) Treasury bill (n) - скарбничий вексель
e.g. Treasury bill is a bond sold by the government.
- 14) account (n) - рахунок, розрахунок, підрахунок, баланс, звіт, точний запис фінансів, який має компанія або коштів, які були витрачені
e.g. My salary is paid into my bank account.
- 15) property (n) - майно, власність, якість; те чим володіє людина або має у своєму розпорядженні
e.g. The hotel is not responsible for any loss or damage to guests' personal property.
- 16) to lend (lent, lent) (v) - позичати, видавати кошти під відсотки, кредитувати

e.g. The government is trying to encourage the banks to buy more.

17) to impose (v) - обкладати, накладати (зобов'язання), нав'язувати, примушувати до чогось; накладати певне зобов'язання на когось

e.g. The court can impose a fine.

18) to purchase (v) — купувати, закупаувати, придбати

e.g. You can purchase insurance online.

19) to share (v) - ділити, ділитися, розповсюджувати, розподіляти, володіти (разом); приймати участь у розподілі

e.g. They were able to sell their shares at a higher price.

20) interest (n) - зацікавленість, відсоток, важливість, процентна ставка

e.g. The interest on the loan is 16% per year.

21) to consume (v) - споживати, спопеляти, витратити (кошти), використовувати щось повністю (до кінця)

e.g. A smaller vehicle will consume less fuel.

22) to comprise (v) - містити у собі, складати, вміщувати, охоплювати, мати в собі як певну частину

e.g. Women comprise a high proportion of part-time workers.

23) accuracy (n) - точність, акуратність, правильність, ретельність; здатність робити щось без помилок

e.g. Economists can predict future inflation rates with a reasonable degree of accuracy.

24) beneficiary (n) - бенефіціар, особа що одержує пенсію/ренту/страхову премію

e.g. He was the chief beneficiary of his father's will.

25) annual payouts - щорічні виплати

e.g. There should be a big payout on this month's lottery.

26) incorporated - зареєстрований як корпорація, об'єднаний

e.g. Our original proposals were not incorporated in the new legislation.

27) bond (n) - облігація, боргове зобов'язання

e.g. My father pulled all his money into stock market bonds.

28) debt (n) - борг, заборгованість

e.g. The band will be in debt to the record company for years.

29) real estate (n) - нерухомість, нерухоме майно e.g.

The property is part of the deceased's estate.

30) to insure (v) - забезпечувати, страхувати, запозичувати e.g.

Take advice to insure yourself against being misled.

II. Read and translate the text.

Financial Institutions

Financial institutions are financial intermediaries, which connect ultimate borrowers and ultimate lenders. Financial institutions can be classified as either bank financial intermediaries (BFIs) or non-bank financial intermediaries (NBFIs).

Bank financial intermediaries in the UK are commercial or retail banks such as:

- the high street banks (Barclays, Lloyds, Midland, National Westminster,

TSB, Co-operative Bank, Yorkshire Bank and Abbey National);

- Girobank;
- a number of smaller retail banks.

BFIs also include other (wholesale) banks such as merchant banks, foreign banks and discount houses.

Non-bank financial intermediaries in the UK include:

- national savings bank;
- finance houses;
- insurance companies;
- pension funds;
- unit trust companies;
- investment trust companies.

The building societies were traditionally seen as NBFIs but are now so like banks (since the Building Societies Act 1986 has allowed them to widen the scope of their activities) that some people would now classify them as BFIs.

The Bank of England has a distinct role in the business of banking in UK, and is not generally included in the BFI/NBF1 classification.

Commercial banks are the most important of all the financial institutions. They are ranked number one in the asset size and they are the most diversified with respect to both assets and liabilities. Nowadays commercial banks have become important lenders in the real estate market. **Savings Associations** were previously known as savings and associations (S&Ls) or building and loan associations. These associations are incorporated, and their deposits can be insured or uninsured. They are either state or federally chartered.

The traditional distinctions between savings associations and banks are blurring. In the past one could distinguish easily among financial institutions merely by examining the structure of their assets and liabilities. This is becoming less possible every month. In recent years commercial banks have been permitted to purchase failing S&Ls.

Mutual Savings Banks are very similar to S&Ls with respect to functions. One difference is that all mutual savings banks are owned by their depositors, who are shareholders. Deregulation also has permitted these 'mutuals' to broaden somewhat their liabilities and assets.

Credit Unions first appeared in the United States in 1909. They are organized as cooperatives for members who share a common interest -such as employees of a company, unions, or a church. Members buy shares that make them eligible to borrow from the credit union. Until recently, credit unions were only able to offer savings deposits and purchase consumer debt; deregulation now permits them to offer transactions accounts and to purchase long-term mortgage loans. Along with S&Ls and mutual savings banks, credit unions comprise the category of thrift institutions - or, simply, 'thrifts'.

Money Market Mutual Funds sprang up in the mid-1970s. People buy shares in a fund and have limited checking privileges on these shares.

Insurance Companies include life insurance (assurance) and property and casualty insurance companies. Life insurance companies receive funds (premiums) that insure people against the financial consequences of death. They consequently purchase long-term assets (e.g. long-term corporate bonds and long-term commercial or nonresidential mortgages). Property and casualty insurance companies insure car owners against theft and collision and homeowners against fire and burglary. They are not as certain of what their annual payments to policyholders will be; consequently, they purchase highly liquid, short-term assets and high-grade bonds.

Pension and Retirement Funds are akin to life insurance companies; they can predict with high accuracy what their annual payouts (pension annuities) will be for long periods in the future.

III. Give Ukrainian equivalents of the following:

financial intermediaries, assets and liabilities, to take loans from the bank, bank account, demand deposit, to share opinion, interest rate, annual payouts, treasury bill, to impose tax, to be in debts, to consume goods, real and movable estate, to insure democracy, purchasing power of goods, to be insured, long-term and short-term mortgages, to deposit money, savings and loan association, to lend some money, to comprise smth.

IV. Match the words on the left with the correct definition on the right:

1) assets	a) the amounts that a person or organization owes to someone else in the normal daily business
2) accounts payable	b) when one party gives another an amount of money which will be paid back at a later date
3) to loan	c) the things which a person or company owns and which are of value to the owner
4) accounts receivable	d) the amounts that a person or organization is owed in the normal daily business, excluding loans and liabilities
5) liability	e) short-term treasury bills issued by governments at a rate lower than face value
6) Treasury bill	f) the amount of money or the value of something which a person or organization owes to someone else
7) share capital	g) the amount of interest charged or added to an account
8) national debt	h) the amount of capital raised by issuing shares
9) interest rate	i) the total amount of money owed by a country
10) junk bond	j) a bond with a low rating which is risky
11) insurance	k) the use of goods and services to satisfy current wants
12) consumption	l) the person who receives payment
13) aggregate demand	m) a contract to provide compensation for loss, damage or death in return for the payments of premiums
14) mortgage	n) the total of planned expenditure on goods and services in an economy

15) beneficiary	o) how you can pay to buy a house, unless you can pay for it in a single payment
16) purchasing power	p) careful and exact in doing things
17) property	q) to lay or place a duty (tax) on somebody
18) to comprise	r) the value of a unit of money measured in terms of what it can buy
19) to impose	s) to have something as parts
20) accurate	t) something, which a person owns

V. Mark the statements true (T) or false (F):

1. Bank financial intermediaries in the UK are commercial or retail banks.
2. Savings Associations are the most important of all the financial institutions.
3. Credit Unions first appeared in UK in 1909.
4. Pension and Retirement Funds are akin to life insurance companies.
5. Insurance Companies include life insurance and property and casualty insurance companies.

VI. Supply one of the words from the box for each numbered space:

surplus, expenditure, deficit, fiscal, revenues, Treasury

In the United States the federal budget deals mainly with (1) programs, and (2) are covered only briefly. The size of the budget (3) or (4) is regarded as very important. An important aspect of the budgetary process is a great influence of the Congress. The US budget is submitted in January for the (5) year coming in July. It is then considered by several sub-committees of the House of Representatives and

the Senate.

In Great Britain the preparation of the budget is the function of the (__6__), which is headed by the Chancellor of the Exchequer { *міністр фінансів* }. The emphasis of the British Budget is on taxation and the state of the economy.

VII. Give English equivalents of the following:

активи та зобов'язання, банківський рахунок, фінансові посередники, брати кредит у банку, терміновий депозит, відсоткова ставка, забезпечувати демократію, купівельна спроможність товару, короткострокові та довгострокові іпотеки, ділитися думкою, споживати товари, рухоме та нерухоме майно, бути застрахованим,

вкладати гроші, щорічні виплати, скарбничий вексель, обкладати податком, бути у боргах, кредитно-ощадна асоціація, давати гроші у борг, охоплювати що-небудь.

VIII. Prepare a short talk on the following questions, using words and word-combinations on the given topic:

1. What is the role of financial institutions?
2. What kinds of financial institutions do you know?
3. What does the phrase "financial intermediation" mean?
4. What types of banks do you know? Who are their customers?
5. What financial institutions are the most popular in Ukraine?

IX. Communicative situations:

1. You are a member of the government of a country N. Try to limit or reduce the national debt of the country. Speak about it.
2. "Money put in a bank is as safe as anything in this world can be". Do you agree or disagree with this statement? Say what do you think about the bank system in your native country and abroad.

Додаток Ж

Акти впровадження дисертаційного дослідження з теми «Формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, 73003.
Тел.: +38(0552) 32-67-05, 32-67-31; факс 49-21-14; e-mail: office@ksu.ks.ua; http://www.kspu.edu
МФО 852010 код за ЄДРПОУ 02125609 р/р 3522 4201 000120;
3521 9001 000120 банк ГУДКСУ в Херсонській обл.

20.11 2014 р. № 01-24/2947
На № _____ від _____ 201__ р.

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів кандидатської дисертації

Шостак Ірини Іванівни з теми:

«Формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів»

У навчально-виховний процес Херсонського державного університету протягом 2013-2014 років було впроваджено основні результати дисертаційного дослідження І. І. Шостак щодо формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, а саме: модель формування англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів, відповідна систему вправ і розроблений автором навчальний посібник «Англійська мова для фінансистів», які було апробовано на II курсі факультету економіки і менеджменту.

Розроблена методика залучила студентів до більш активної англомовної діяльності, забезпечила ефективне та якісне засвоєння англомовної лексики в процесі навчання іноземної мови професійного спрямування, навчила студентів грамотно працювати з аутентичним професійним матеріалом, аналізувати, групувати матеріал, збирати, систематизувати й узагальнювати професійну інформацію.

Запропоновані автором вправи передбачали системне та послідовне засвоєння англомовного лексичного матеріалу, взаємопов'язане опанування нового лексичного матеріалу з раніше вивченим, систематичне повторення вже засвоєного лексичного матеріалу, самостійне використання вивченого лексичного матеріалу для формування й формулювання власних думок за темами економічної професійної спрямованості.

Визначення рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції у майбутніх економістів відбувалося за такими критеріями: лінгво – пізнавальним, конструктивно – змістовим і професійно – комунікативним із використанням розроблених автором діагностувальних завдань.

Результати прикінцевого етапу експерименту після реалізації запропонованої методики були підтвержені такими показниками: в експериментальній групі високий рівень сформованості лексичної компетенції збільшився на 35 %, в той час як в контрольній групі кількість студентів, які досягли високого рівня сформованості англомовної лексичної компетентності зростає лише на 10 %, що підтверджує доцільність та ефективність використання запропонованої методики в процесі навчання лексичного матеріалу студентів економічних спеціальностей.

Результати впровадження обговорювались та були затверджені на засіданні кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету (протокол № 6 від 01.12.2014 р.).

В. о. ректора Херсонського
державного університету, професор

МІНІСТЕРСТВО
АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА
ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

MINISTRY
OF AGRARIAN POLICY AND
FOOD OF UKRAINE

MYKOLAYIV
NATIONAL AGRARIAN
UNIVERSITY

Україна, 54020, м. Миколаїв,
вул. Паризької комуні, 9,
тел.: 34-10-82; факс: (0512) 34-31-46
e-mail: rector@mnau.edu.ua

Ukraine, 54020, Mykolayiv,
vul. Paryzkoyi komuny, 9
tel.: 34-10-82; fax: (0512) 34-31-46
e-mail: rector@mnau.edu.ua

№

На № 136/5-14 від 3.12.2014

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів кандидатської дисертації

Шостак Ірини Іванівни з теми:
«Формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у
процесі читання професійно-орієнтованих текстів»

Упродовж 2013 – 2014 рр. на базі Миколаївського національного аграрного університету І. І. Шостак здійснювався науково–педагогічний експеримент, що передбачав впровадження розробленою автором методики формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Упровадження методики формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів здійснювалося під час занять з «Іноземної мови (англійської) за професійним спрямуванням».

Для успішного формування англomовної лексичної компетенції студентів використовувався запропонований автором компактно-системний метод, який спрямовано на засвоєння студентами збільшених об'ємів лексичних одиниць англійської мови. Навчання англomовної лексики відбувалось з урахуванням представлених автором способів семантизації і

системних прийомів засвоєння іншомовної лексики, а також за допомогою сучасних психолінгвістичних методик семантичного дослідження англійської лексики. Процес навчання було забезпечено авторським навчальним посібником «Англійська мова для фінансистів» та методичними рекомендаціями щодо роботи з ним.

Результати ефективності розробленої автором експериментальної моделі було перевірено за допомогою таких критеріїв: лінгво-пізнавальний, конструктивно-змістовий і професійно-комунікативний із використанням розроблених автором завдань для діагностики успішності.

Використання результатів наукових досліджень І. І. Шостак забезпечило підвищення якості знань студентів обліково-фінансового факультету на 31%, що підтвердило ефективність розробленої дослідником експериментальної методики та доцільність її впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

Результати впровадження обговорювались та були затверджені на засіданні кафедри іноземних мов Миколаївського національного аграрного університету (протокол № 3 від 1.12.2014 р.).

Перший проректор

Д. В. Бабенко

Завідувач кафедри
іноземних мов

С. Г. Заскалета

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

MINISTRY
OF EDUCATION AND SCIENCE
OF UKRAINE

ОДЕСЬКИЙ ІНСТИТУТ ФІНАНСІВ
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ФІНАНСІВ ТА
МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Україна, 65070, м. Одеса, вул. 25-ї
Чапаївської дивізії, 6
Тел.: (048) 715-43-62, 715-43-63
Факс: (048) 715-43-62
E-mail: oif_admin@ukr.net

ODESSA INSTITUTE OF FINANCE OF
THE UKRAINIAN STATE UNIVERSITY
OF FINANCE
AND INTERNATIONAL TRADE

6, 25th Chapaev division str., 65070,
Odessa-070, Ukraine
Tel.: +380-48-715-43-62, 715-43-63
Fax: +380-48-715-43-62
E-mail: oif_admin@ukr.net

№ 16.06.14 № 218
На № _____ від _____

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів наукових досліджень
старшого викладача кафедри іноземних мов
Одеського національного економічного університету

Шостак Ірини Іванівни з теми

«Формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно орієнтованих текстів»

Упродовж 2013-2014 рр. на базі Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі І. І. Шостак здійснювався науково-педагогічний експеримент, що передбачав реалізацію розробленої автором методики формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно орієнтованих текстів.

У навчальний процес обліково-економічного та фінансово-економічного факультетів під час занять з «Іноземної мови (англійської) за професійним спрямуванням» була впроваджена експериментальна методика формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно орієнтованих текстів, розроблена старшим викладачем кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету, І. І. Шостак, яка забезпечується цілеспрямованим відбором і впровадженням у зміст навчання автентичного фахового матеріалу, використанням системи професійно-зорієнтованих вправ з формування англomовної лексичної

компетенції у процесі читання професійно орієнтованих текстів; зануренням студентів в активну англomовну діяльність та авторським навчальним посібником «Англійська мова для фінансистів».

Визначення рівнів сформованості англomовної лексичної компетентності майбутніх фінансистів відбувалося за такими критеріями: лінгво-пізнавальним, конструктивно-змістовим і професійно-комунікативним із використанням розроблених автором діагностувальних завдань.

Прикінцевий експеримент засвідчив позитивну динаміку формування у студентів англomовної лексичної компетенції. Використання результатів наукового дослідження І. І. Шостак забезпечило підвищення якості знань студентів обліково-економічного факультету на 25 %, а фінансово-економічного факультету на 32 %, що підтверджує ефективність розробленої методики формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно орієнтованих текстів та доцільність її впровадження у навчально-виховний процес вищих економічних навчальних закладів.

Результати впровадження обговорювалися та були затверджені на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Одеського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі (протокол № 13 від 27 червня 2014 р.).

Голова комісії

Директор Одеського інституту фінансів
Українського державного університету
фінансів та міжнародної торгівлі,
кандидат економічних наук, доцент

Я. П. Квач

Члени комісії:

Декан обліково-економічного факультету,
доктор педагогічних наук, професор

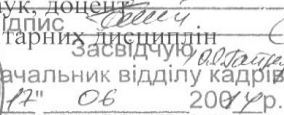
Є. А. Іванченко

Завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін, кандидат історичних наук, доцент

Л. О. Малишенко

Кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

С. В. Боднар

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

65082, Одеса, Преображенська, 8
тел: (048)723-61-58, 723-23-60
Факс: (048)32-04-46
E-MAIL: MAIL@ONEU.EDU.UA

Головне управління державної
казначейської служби України
в Одеській області
р/р № 35227202001375
МФО 828011, код ЄДРПОУ № 02071079

29.12.14 № 01-18/2108

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів наукових досліджень
Шостак Ірини Іванівни з теми:
«Формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної
компетенції у процесі читання професійно – орієнтованих текстів»

З метою апробації результатів дослідження І. І. Шостак протягом 2013–2014 рр. в Одеському національному економічному університеті було впроваджено методику формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно–орієнтованих текстів. Експериментальне навчання проводилося на фінансово–економічному та обліково–економічному факультетах під час проведення занять з «Іноземної мови (англійської)». Для успішного навчання автор запропонувала компактно–системний метод, який передбачав засвоєння студентами збільшених об'ємів лексичних одиниць англійської мови, а також різноманітні способи семантизації і системні прийоми засвоєння іншомовної професійної лексики.

Розроблена експериментальна модель формування англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно–орієнтованих текстів, що створена на основі компактно–системного метода, складалася з трьох

етапів: когнітивно – накопичувального, навчально – практичного та професійно – орієнтованого. Метою першого етапу було розширення існуючих лексичних знань, набуваються нові знання, формуються навички та розвиваються первинні вміння використання загальноповсякденної, загальноекономічної та вузькоспеціалізованої лексики. Метою другого етапу був розвиток вмінь читання та розуміння навчальних та автентичних текстів з вивченою лексикою. Третій етап мав на меті розвиток умінь загального та детального викладення змісту прочитаного тексту зі спеціальності з вивченою лексикою у вигляді обговорень або інтерпретацій.

Процес навчання було забезпечено авторським навчальним посібником «Англійська мова для фінансистів». Система вправ з навчання професійної лексики англійської мови, що складається з таких груп: підготовчі, тренувальні та професійно-спрямовані, представлена в навчальному посібнику та апробована у процесі навчання.

Визначення рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції у майбутніх економістів відбувалося за такими критеріями: лінгво-пізнавальним, конструктивно-змістовим і професійно-комунікативним із використанням розроблених автором діагностувальних завдань.

Набуті результати засвідчили зростання кількості студентів експериментальних груп з високим та середнім рівнями. Так, до початку експерименту в експериментальних групах високий рівень виявили 7% респондентів, після закінчення експерименту високий рівень було виявлено в 27%; студентів із середнім рівнем сформованості англомовної лексичної компетенції до впровадження експериментального навчання було 30%, після експерименту – 58%. Низький рівень до початку експерименту був характерним для 63%, по його закінченні – 15%. Проте, в контрольній групі суттєвих змін не відбулося: як до початку, так і в кінці експерименту високий рівень було виявлено у 10% студентів; кількість респондентів на середньому рівні зросла з 27% до 38%; на низькому рівні залишилося 52% студентів (до початку експерименту – 63%).

Експертиза запровадженої експериментальної методики з формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно–орієнтованих текстів підтверджує її значущість для підготовки конкурентоспроможного фахівця в галузі фінансів.

Результати запровадження обговорювались та були затвержені на засіданні кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету (протокол № 4 від 28 листопада 2014 р.).

Декан фінансово – економічного
факультету

С. В. Левинський

Проректор з наукової роботи

А. І. Ковальов

вул. Набережна В. І. Леніна, 18, м. Дніпропетровськ,
Україна, 49000, тел.: (056) 370-36-26, факс: 778-05-28
e-mail: info@ducp.edu, www.nobel-univer.edu.ua

18, Naberezhna Lenina Str., Dnipropetrovsk, 49000
Ukraine, tel.: +38 (056) 370-36-26, fax.: 778-05-28
e-mail: info@ducp.edu, www.nobel-univer.edu.ua

№ 1613 від 19.12.2015р.
на № _____ від _____

**АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів наукових досліджень
Шостак Ірини Іванівни**

**з теми: «Формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції
у процесі читання професійно – орієнтованих текстів»**

Протягом 2013–2014 рр. у навчально-виховний процес Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля було впроваджено розроблену І.І.Шостак методику формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів.

Експериментальна методика формування у майбутніх менеджерів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів була впроваджена у навчальний процес на кафедрі інноваційного менеджменту та міжнародної логістики під час проведення занять з «Іноземної мови (англійської) за професійним спрямуванням».

Для успішного навчання англомовної лексики автор запропонувала компактно-системний метод, який передбачав засвоєння студентами збільшених об'ємів лексичних одиниць англійської мови, а також різноманітні способи семантизації і системні прийоми засвоєння іншомовної професійної лексики. Запропоновані автором підготовчі, тренувальні та професійно-спрямовані вправи передбачали системне та послідовне вивчення англомовного лексичного матеріалу і забезпечили ефективне та якісне засвоєння англомовної лексики в процесі навчання іноземної мови професійного спрямування. Розроблені автором завдання спонукали студентів до самостійного використання вивченого лексичного матеріалу для формулювання власних думок за темами економічної професійної спрямованості. Процес навчання було забезпечено авторським навчальним посібником «Англійська мова для фінансистів».

Визначення рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції у майбутніх економістів відбувалося за такими критеріями: лінгво-пізнавальний, конструктивно-змістовий і професійно-комунікативним із використанням розроблених автором діагностувальних завдань.

УНІВЕРСИТЕТ СЕРТИФІКОВАНО ЗА МІЖНАРОДНОЮ СИСТЕМОЮ ЯКОСТІ ISO 9001 : 2008

МІЖНАРОДНИЙ

Сертифікат № 472118QM08

УКРАЇНА

Сертифікат № NQSP-0119/11

НІМЕЧЧИНА

Сертифікат № 472118QM08

КИТАЙ

Сертифікат № GB/T19001

ІЗРАЇЛЬ

Сертифікат № 69043

Експериментальна апробація розробленої методики засвідчила, що більшість студентів напрямку “Менеджмент та адміністрування” засвоїла збільшені об’єми англійської лексики у процесі читання професійних текстів з економічної тематики.

За результатами прикінцевого етапу експерименту було відмічено приріст лексичних вмінь студентів та позитивну динаміку формування у студентів англійської лексичної компетенції. Використання результатів дослідження І. І. Шостак забезпечило підвищення якості знань студентів фінансово – економічного факультету на 30 %, що підтвердило ефективність розробленої автором методики формування у майбутніх фахівців англійської лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів та доцільність її використання при навчанні англійської лексики у вищих економічних навчальних закладах.

Матеріали дослідження можуть бути використані при складанні методичних рекомендацій і посібників для навчання професійно-орієнтованої економічної лексики студентів неможливих вузів.

Результати впровадження обговорювались та були затверджені на засіданні кафедри інноваційного менеджменту та міжнародної логістики Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля (протокол № 6 від 18.12.2014 р.).

ПЕРШИЙ ПРОРЕКТОР

**ЗАВІДУВАЧ КАФЕДРИ
ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
ТА МІЖНАРОДНОЇ ЛОГІСТИКИ**

А.О. ЗАДОЯ

В.Є. МОМОТ

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів наукових досліджень

Шостак Ірини Іванівни з теми

«Формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно – орієнтованих текстів»

Протягом 2013–2014 рр. у навчально–виховний процес Кіровоградського національного технічного університету було впроваджено розроблену І. І. Шостак методика формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно–орієнтованих текстів.

Експериментальна методика формування у майбутніх фінансистів англomовної лексичної компетенції у процесі читання професійно–орієнтованих текстів була впроваджена у навчальний процес студентів економічних спеціальностей і напрямів підготовки під час проведення занять з «Іноземної мови (англійської) за професійним спрямуванням».

Для успішного навчання англomовної лексики автор запропонувала компактно–системний метод, який передбачав засвоєння студентами збільшених об'ємів лексичних одиниць англійської мови, а також різноманітні способи семантизації і системні прийоми засвоєння іноземної професійної лексики. Запропоновані автором підготовчі, тренувальні та професійно–спрямовані вправи передбачали системне та послідовне вивчення англomовного лексичного матеріалу і забезпечили ефективне та якісне засвоєння англomовної лексики в процесі навчання іноземної мови професійного спрямування. Розроблені автором завдання спонукали студентів до самостійного використання вивченого лексичного матеріалу для формулювання власних думок за темами економічної професійної спрямованості. Процес навчання було забезпечено авторським навчальним посібником «Англійська мова для фінансистів».

Визначення рівнів сформованості англомовної лексичної компетенції у майбутніх економістів відбувалося за такими критеріями: лінгво-пізнавальним, конструктивно-змістовим і професійно-комунікативним із використанням розроблених автором діагностувальних завдань.

Експериментальна апробація розробленої методики засвідчила, що більшість студентів економічних спеціальностей і напрямів підготовки засвоїла збільшені об'єми англомовної лексики у процесі читання професійних текстів з економічної тематики.

За результатами прикінцевого етапу експерименту було відмічено приріст лексичних умінь студентів та позитивну динаміку формування у студентів англомовної лексичної компетенції. Використання результатів дослідження І. І. Шостак забезпечило підвищення якості знань студентів факультету на 30%, що підтвердило ефективність розробленої автором методики формування у майбутніх фінансистів англомовної лексичної компетенції у процесі читання професійно-орієнтованих текстів та доцільність її використання при навчанні англомовної лексики у вищих економічних навчальних закладах.

Матеріали дослідження можуть бути використані при складанні методичних рекомендацій і посібників для навчання професійно-орієнтованої економічної лексики студентів немовних вузів.

Результати впровадження обговорювались та були затверджені на засіданні кафедри іноземних мов університету (протокол №11 від 22 травня 2014 р.).

Завідувач кафедри
іноземних мов

Мищенко В.І.

Проректор з наукової роботи

Левченко О.М.